

## ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

### ΕΝΑ ΣΥΝΤΟΜΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Γιάννης Βαρδαβούλιας

(Μέρος 2ο)

N

**ν'δίζου ή ν'δω:** υπενθυμίζω κάποια εξυπηρέτηση, κάποια εκδούλευση ή διευκόλυνση, κάνω νύξη για ένα καλό, κατά τρόπο που στενοχωρεί αυτόν που κάποτε εξυπηρέτησα: «μια βουλά μι βονήθ'σις κι ούλον μι του ν'δας». Μάλλον απ' το αρχ. *ονειδίζω*. Συνών. *πουχτυπώ*.

**νησ'κόψειρα:** χαρακτηρισμός φτωχού ή τσιγκούνη και σπαγκοραμένου ανθρώπου. Ακόμη χαρακτηρισμός πλεονέκτη, που διαρκώς προσπαθεί ν' αρπάξει, ενώ ο ίδιος δε διν' ντονν άγγιλον τ' θυμιάμα. Απ' το νηστικός + φείρα.

**νιάζου:** οργώνω // ουσ. **νιάσ'μου** // **άνιαστου** *χουράφ* = αυτό που δεν έχει οργωθεί // **νιαστ'κά** πληθ. = η αμοιβή του ζευγολάτη, όταν οργώνει ξένα χωράφια, όπως **αλιστ'κά** = αμοιβή του μωλωνά, όταν αλέθει σιτηρά ξένα, **πουτιστ'κά**, **μαστουρ'κά** κ.λ.π. Απ' το *νίον*, υποκορ. του αρχ. *νίς* > *νί* > *νι* > *νιάζου*.

**νίβου:** πλύνω το πρόσωπό μου, τα χέρια μου κ.λ.π. «μόλις σ'κουθείς του προνί προπ' να νίψεις τα μούτρα σ'» // μεταφ. «τ'ς τά 'νιφα» = της είπα όσα δεν θά 'θελε ν' ακούσει, όπως «τ'ς τά 'συρα» // παροιμ. «τό 'να χέρι νίβει τ' άλλον κι τα δυο του πρόσωπου», λέγεται για να τονιστεί ότι η αλληλοβοήθεια μεταξύ των ανθρώπων είναι απαραίτητη και βασική αρετή // μεσ. **νίβουμι** = πλύνομαι // ουσ. **νίψ'μου** // **νιφτήρας** (αρσ.) ή **νιφτήρα** (θηλ.): ειδικό μέρος του σπιτιού, στην κουζίνα συνήθως, όπου νίβεται η οικογένεια ή πλένονται τα πιάτα. Απ' το αρχ. *νίπτω*. Πρβλ. την καρκινική επιγραφή: «νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν».

**νιουτόπ':** νέος τόπος, βασικά για χωράφι ή κήπο, που για πρώτη φορά ή ύστερα από πολλά χρόνια θα σπαρεί: «οι θ'κε' σ' ντουματσές εν' πιο λουχιρές κι γιμάτις ζονή· βλεπ'ς νιουτόπ' αυτού που τ'ς έσπ'ρις, ξικούραστου χώμα». Απ' το νέος + τόπος.



**νιρουσταλίδα:** φουσαλλίδα εξανθηματική του δέρματος, μικρή φου-  
σκαλίδα που βγαίνει στο σώμα π.χ. μετά από κάψιμο ή από σκάψιμο σε άμα-  
θα και τρυφερά χέρια και είναι γεμάτη από υδαρές υγρό, η φλύκταινα. Απ'  
το νερό + σταλίδα = στάλα ή σταλιά, σταγόνα, ρανίδα. Συνών. φουλτάκα ή  
φουλτάκ'.

**νιώνου:** νιώθω, αντιλαμβάνομαι με τις αισθήσεις μου, αισθάνομαι:  
«ντουν ένιουσα πού 'ρτι» = τον αντελήφθηκα, «ένιουσις του χαλάζ' ντ' νύ-  
χτα;» // γνωρίζω, ξέρω: «τι νιων' αυτός απού κλάδιμα;» // φρ. «δε νιων'  
ούτι τι λέει ούτι τι καν'», «δε νιων' που παν' τα τέσσιρα» // συναισθάνομαι,  
συμμερίζομαι τη χαρά ή τη λύπη κάποιου: «έχον πουλλά βάσανα, αλλά ποιος  
να μι νιος' δεν έχον κανέναν του πουνώντας» // ξυπνώ: «άμα νιώσου, πρι-  
ν χαράξ', θα σι σ'ώσου να φύγουμ'» // **άνιουτους:** αυτός που βρίσκεται σε  
λήθαργο ή σε κώμα, αυτός που δεν επικοινωνεί καθόλου με το περιβάλλον, με  
τις αισθήσεις: «χτύπ'σι στου κιφάλ' κι εν' άνιουτους στου κριβάτ'». Παραλλ.  
φρ. «εν' στου ντάλαλου». Απ' το αρχ. νοώ > άόρ. ενόησα > ένιωσα > νιώνου.  
Συνών. νιώθου < μsn. γνώθω < έγνωσα < έγνων < γιγνώσκω, νουγώ.

**νουγώ:** νοώ, καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, νιώθω: «νούδι ακούει,  
νούδι νουγά» = ούτε ακούει, ούτε καταλαβαίνει // γνωρίζω, ξέρω: «τι πή-  
ρις αυτόν ντου μάστουρ'; αυτός τίπουτα δε νουγά» // **συνουγώ:** ενημερώ-  
νω ή ειδοποιώ έναν άλλον για κάτι που θα κάνουμε μαζί: «αύρι(γι)ου θα  
παμ' για ξύλα μι ντου Μήτσου κι πρεπ' να ντου σ'νουγήσου απουβραδís //  
**σ'νουγιέμι:** συνεννοούμαι με κάποιον, ανταλλάσσουμε απόψεις και συμ-  
φωνούμε: «ιμείς σ'νουηθήκαμ' πώς θα μοιράσουμ' τα χουράφια» // ουσ.  
**συνιννόησ'** // φρ. «ντουν έχον σ' νουημένον» = τον έχω ενημερώσει, «εν'  
σ'νουημένους» = είναι ενημερωμένος. Απ' το αρχ. νοώ. Συνών. νιώνου.

**νουματίζου:** ονομάζω, δίνω όνομα ή καθορίζω τίνος θα είναι, σε  
ποιον δηλ. θ' ανήκει, καθένα από πολλά αντικείμενα που θα διαμοιραστούν //  
αποκαλύπτω, ανακοινώνω το όνομα κάποιου, πληροφορώ ποιος είπε ή έκανε  
κάτι: «νουμάτ'σι ποιος έκανι ντ'ζημιά;». Απ' το όνομα. Συνών. ξινουματίζου.

**νούρια** μόνο στον πληθ.: οι παραξενιές, οι ιδιοτροπίες, τα ελαττώματα  
του χαρακτήρα: «ποιος θα ντου (μ)παρ' μι τόσα νούρια πό'χ';». Ίσως απ'  
τα σ'νόρια με αποβολή του -σ-. Βλπ. λ. σ'νουρίζονμι.

**νουτίζου** μεταβ. νοτίζω, υγραίνω: «του νότ'σις του μαλλί, γιατί τ'  
άφ'σις όξου ουλ'νυχτιά» // αμετ. υγραίνομαι: «πέρασι χιον' απ' τα κιραμί-  
δια κι νότ'σι του (ν)ταβάν'». Απ' το νότος.

**νταβατούρ':** ο θόρυβος, η φασαρία: «τι νταβατούρ' εν' αυτό, μαρη;  
μι πήρ'τι τ'αυτιά» // μεταφ. «πουλύ νταβατούρ' για του τίπουτα» // «δεν  
έκανα ο,τ' είπι κι θά 'χουμ' νταβατούρια», δηλ. φασαρίες, καυγάδες // ατα-  
ξία και σύγχυση που προκαλείται σε συρροή και συνωστισμό πολλών από-

μων: «είχι τόσο νταβατούρ' στον γάμου που μ' έπιασι ζαλίδα κι έφ'γαν». Απ' το τουρκ. *teretür* = συνωστισμός μαρτύρων στο δικαστήριο, διάδοση. Συνών. *πατιρντί* < τουρκ. *patirdi*, *σαματάς* < τουρκ. *samata*.

**νταβραντίζου** ή **νταβραντώ**: αποκτώ άριστη υγεία και σφριγηλότητα, ζωτικότητα και σωματική αλκή, δυναμώνω // **νταβραντ'σμένους**: αυτός που βρίσκεται σε οργασμό, αυτός που θέλει γυναίκα: «εχ' ντου γιο τ' να τρώει, να πιν' κι να κάθιτι κι γίν'κι σα νταβραντ'σμένους καλόγιρους». Απ' το τουρκ. *davrandirma* = δίνω δυνάμεις, υποκινώ.

**(ν)ταγγιάζου** ή **(ν)ταγγίζου**, κυρίως για λάδι ή ελιές θρούμπες: έχω δυσάρεστη μυρουδιά και άσκημη γεύση: «αυτό του λαδ' (ν)τάγγιασι κι δε (γ)καν' για φαϊ παρά μον' για σαπούν'» // **(ν)ταγγάδα** ή **(ν)ταγγίλα** = η ψάδα, η άσκημη γεύση μαζί με την άσκημη μυρουδιά που παίρνει το αλλοιωμένο λάδι ή οι παλιές θρούμπες ελιές και γενικά κάθε λιπαρή ουσία // ουσ. του **(ν)τάγγιασμα** = το αποτέλεσμα του «(ν)ταγγιάζω», επίθ. **(ν)ταγγιασμένους** = αρχ. ταγγός. Απ' το αρχ. ταγγή.

**νταγιαντίζου** ή **νταγιαντώ** = στηρίζομαι, αντέχω, μπορώ: «δε νταγιαντώ άλλο» = δεν αντέχω άλλο // υπομένω, ανέχομαι: «νταγιάντα Γιωρ'» = υπομονή Γιώργο, κάνε κουράγιο, «δε νταγιαντώ τέτοιον φέрс' μου» = δεν ανέχομαι τέτοια συμπεριφορά. Απ' το τουρκ. *dayanmak*.

**νταγλαράς**: υψηλόςωμος κι άχαρος νέος άνθρωπος: «κουτζάμ νταγλαράς, τα πιδιά τ' σ'νουρίζιτι». Ίσως απ' το τουρκ. *dagli* = βουνίσιος, Συνών. *μαντράχαλος*, *κριμανταλάς*, *ντιλιπάλας*.

**ντάγρας** αρσεν. η λαβίδα του οδοντογιατρού με την οποία βγάζει δόντια, η οδοντιατρική τανάλια. Απ' το οδοντάγρα.

**νταλαβέρ'**: εμπορική σχέση και συναλλαγή, εμπορική δοσοληψία, το αλισβερίσι: «ντου (γ)κάναν πλούσιον τα νταλαβέρια μι τ'ς ιμπόρ'» // κάθε σχέση φιλική και κάθε οικειότητα: «ιγώ δεν έχου νταλαβέρια μ' αυτόν ντου χαϊν'» // **νταλαβιρίζουμι**: αναμειγνύομαι σε εμπορικές δουλειές με σκοπό το κέρδος // συναναστρέφομαι κάποιον, κάνω παρέα, έχω κοινωνικές σχέσεις με κάποιον: «τιλιφταία πουλύ νταλαβιρίζιτι ου κουνιάδους (ι)μ' μι τ'ς χουρουφνλάκ'» // δημιουργώ ερωτικές σχέσεις με το άλλο φύλο: «μ' όποιον βρει νταλαβιρίζιτι η (γ)Ιλέν' ντιπ παραστράτ'σι» // **νταλαβιρτζής**: αυτός που καταφέρει να βγάζει χρήματα αναμειγνύμενος σε πολλές και απίθανες υποθέσεις ή δουλειές, συνήθως του ποδαριού: «μη ντου φουβάσι αυτόν ντου νταλαβιρτζή' πάντα τα καταφέρν' κι ας μην εχ' δ'λεια». Απ' το ιταλ. *dare-avere* = δούναι-λαβείν.

**νταλακιάρ'ς** και θηλ. **-άρα**: αυτός που έχει μεγάλη κοιλιά, ο κοιλαράς // **νταλακιάζου** αμετ. πίνω υπερβολική δόση νερού, γιατί διψώ πολύ ή γιατί είναι ζεστό και δε με ξιδιψά, οπότε η κοιλιά μου γεμίζει και βα-

ραίνει. Απ' το τουρκ. *dalak* = σπλήνα, γι' αυτό και συνών. του «κοιλαράς» ου σπληνιάρ'ς.

**(ντ)άλαλος** = (ντ)άλαλος: σοβαρή και κρίσιμη κατάσταση αρρώστου, κατάσταση στην οποία ο άρρωστος «εν' άνιουτους», δηλ. δε νιώθει τίποτε, έχει χάσει όλες τις αισθήσεις του και βρίσκεται σε κώμα: «απού προνφέ ψήνιτι στου (μ)πυριτό κι εν' στου ντάλαλου». Μάλλον απ' το αρχ. επίθ. άλαλος, αιτ. τον άλαλον < ντουν άλαλον > ντάλαλου.

**νταλ(γ)κάς**: σφοδρή επιθυμία, μεγάλος πόθος: «μιγάλου νταλ(γ)κά έχ' για ντ' Λασκαρούδα ου Θουμάς» // φρ. «ιγώ έχου τα βάσανα μ' κι ντον (μ)πόνου μ' κι αυτός νου νταλ(γ)κά τ'», λέγεται γι' αυτόν που δε σέβεται τα προβλήματά μας ή τις στενοχώριες μας και ζητά να του συμπεριφερόμαστε σύμφωνα με τα κέφια του. Απ' το τουρκ. *dalga* = το κύμα και μεταφ. εξαπατώ.

**νταμάρ'**: το λατομείο // αρσενικό ζώο που δε σφάζεται αλλά κρατιέται, γιατί είναι υγιές, σφριγηλό και καλής ράτσας για να χρησιμοποιηθεί κατά την αναπαραγωγή (ως επιβήτορας). Κατ' επέκταση και το θηλυκό ζώο που κρατιέται για αναπαραγωγή // μεταφ. το ανάγωγο παιδί, το ανυπάκουο και δύστροπο: «ντιπ δε μι στ'μερν' τον νταμάρ'» // μεταφ. άνθρωπος τεμπέλης και ανυπόκοπος, που βλακωδώς τον περιποιούνται και τον φροντίζουν οι άλλοι: «κουτζαμάν μαντράχαλου ντου (ν)ταϊζιν κι ντου (μ)πουτίζιν κι ντουν έχιν για νταμάρ' αντί να ντου στρώσιν στη δ'λεια» // **νταμαρλής**: αρσενικό ζώο που πράγματι έχει τα προσόντα να γίνει «νταμάρ'»: «αυτός ο πιτ'νός νουμίζαμ' πως εν' νταμαρλής, αλλά βγήμι άχαρους». Απ' το τουρκ. *damar* = φλέβα, η ουσία της υπόθεσης. Συνών. **νταμουζλούκ'**: «αυτό τ' αρνί να του κρατή(ι)σ' για νταμουζλούκ'» < τουρκ. *yolcu damizlik hayvan* = επιβήτορας.

**νταμκαδιά ή νταμκάς**: σημάδι που δίνει ο Θεός σε κάποιον άδικο ή απατεώνα και γενικά ανήθικο άνθρωπο. Το σημάδι αυτό μπορεί να είναι μια σωματική αναπηρία ή κάποιο σωματικό ελάττωμα, εκ γενετής ή όχι, στον ίδιο ή σε κάποιο αγαπημένο του πρόσωπο. Ακόμη μπορεί να είναι κάποιο ατύχημα π.χ. καταστροφή μιας σοδειάς, καταστροφή κάποιου περιουσιακού στοιχείου (να καεί ένα σπίτι, να βουλιάξει μια βάρκα...) κ.λ.π. «ύστιρα απού τόσα πό'κανι ντου δώκι ου Θιός μια νταμκαδιά κι να τα χάλια τ'». Απ' το τουρκ. *damga* = σφραγίδα, διακριτικό σημάδι. Συνών. σ'μαδ' = σημάδι.

**νταμλάς**: η αποπληξία, συμφόρηση και ορισμένες φορές συγκοπή // **νταμλαντίζου** μεταβ. αγχώνω κάποιον, τον κάνω να τα χάσει με το να τον βιάζω να κάνει ή να προφτάσει κάτι ή με το να ζητώ να κάνει πολλές δουλειές ταυτόχρονα κ.λ.π.: «γλήγουρα γλήγουρα μι νταμλάτ'σις» // **νταμλαντίζουμι**: αγχώνομαι, ζαλίζομαι, τα χάνω // **νταμλατ'σμένους**: αυ-

τός που δεν ξέρει τι λέει ή τι κάνει. Απ' το τουρκ. *damla*. Συνών. *σασιρντίζου* < τουρκ. *şasirtmak* ή *şasirtmak*.

**νταμπλάς ή ταμπλάς** = ο δίσκος. Απ' το τουρκ. *tabla* = ξύλινος δίσκος. Συνών. *νταβάς* = χάλκινο ταψί με υπερυψωμένα τα χείλη γύρω γύρω < τουρκ. *tava*, σ'νι = σινί < τουρκ. *sini*.

**νταρνταγάν** ως επίρρ. ακατάστατα, άτακτα, σκόρπια, ως ουσ. η ακαταστασία, ως επίθ. ο ακατάστατος: «τι νταρνταγάν εν' αυτό, μαρή;» τι ακαταστασία, «βρήκα ένα σπιτ' νταρνταγάν' παντού πιταμένα ρούχα κι άλλα τσιμπράγαλα, ανακατουμένους ου ιρχόμινους». Απ' το τουρκ. *darmadağān* = ο υιασκορπισμένος.

**νταρντάνα** = γυναίκα εύσωμη, ευτραφής και δυνατή, νέα γυναίκα γεμάτη ζωντάνια και σφρίγος. Απ' το ιταλ. *tartana* = μεγάλο, εντυπωσιακό και βαρύ πλοίο. Αντίθ. του *χασακό*, του *χνι-χνί*, η *π'νακίδα* κ.λ.π.

**ντέλνουμι**: παιδεύομαι κάνοντας κάτι: «έφ'γες κι μ' άφ'σις να ντέλνουμι μ' αυτό του στραβόξ'λον» = έφυγες και μ' άφησες να παιδεύομαι μ' αυτό το στραβό ξύλο, (προσπαθώντας π.χ. να το κόψω ή να το σκίσω) // τριγυρνώ: «πού ντέλνουσαν, μαρέ, τόσις ώρις αυτού σακάτ';» = πού τριγυρνούσες άσκοπα, πού περνούσες το χρόνο σου... Απ' το μsn. *ενταλώνομαι* (;).

**ντερτ'**: βάσανο, στενοχώρια, καημός, ψυχικός πόνος και σπάνια μεράκι: «μι φάγαν τα ντέρτια» = με τσάκισαν τα βάσανα, «τι έ(ι)χ'ς Μήτσου; — ντέρτια κι μαράζα», πίνοντας κατά τη διάρκεια γλεντιού: «όξου ντέρτια κι καημοί». Απ' το τουρκ. *dert*. Συνών. *σικλέτ'* < τουρκ. *siklet*.

**ντιλίν'**: ο πολύ ψηλός άνθρωπος, αυτός που έχει μπόι (= ανάστημα) ψηλότερο απ' το κανονικό: «πού να χουρέσ' απ' τον πουρτί αυτό του ντιλίν'» = πού να χωρέσει απ' το μικρό πορτάκι αυτός ο ψηλέας. Ίσως (;) από το γαλλ. *de ligne* = πολεμικό ιστιοφόρο της γραμμής, δικάταρτο ή τρικάταρτο. Συνών. *ντιρέκ'* (μεταφ.), *ψ'λουλέλικας*, *ψηλέας*.

**ντιντίου**: λέξη που χρησιμοποιείται για να τονιστεί η ιδιαίτερη οξύτητα ή σφοδρότητα ενός καιρικού φαινομένου, όπως καταιγίδας, χιονόπτωσης, παγωνιάς κ.λ.π.: «όξου η βρουχή πάει ντιντίου' άμα δεν ανιγαριάσ' απουκλείτι να φύγουμ'» = έξω βρέχει καταρρακτωδώς· αν δεν κοπάσει η ένταση της βροχής αποκλείεται να φύγουμε. Ίσως (;) απ' τους κρότους ντου ντου που ακούγονται, όταν αστράφτει και βροντά.

**ντιπ**: καθόλου: «ντιπ δε σ' αγαπώ», «ντιπ δε νιών' να ραψ'» // ολωσδιόλου, τελείως: «ντιπ γ'δουπ' μ'έκαν' ου κουρέας» = με κούρεψε κι έκοψε τόσο πολύ ο κουρέας τα μαλλιά μου ώστε μ' έκανε γουλί, μ' εκούρεψε «εν χρω» // ορισμένες φορές και με την πρόθεση «κατά» για περισσότερη έμφαση: «ντιπ καταντίπ στραβούλιακας εν'» = είναι τελείως, μα τελείως στρα-

βός. Απ' το τουρκ. *dip* = πυθμένας. Το «καθόλου» τουρκ. είναι *hiç*.

**ντιρέκ'**: δοκάρι, στύλος: «πρεπ' να κόψου κα'ναδυό ντιρέκια κι να στ'λώσου ένα (γ)κλώνου τ'σ(ι) μ'λιας, γιατί θα σπασ' απ' τα πουλλά μήλα» // μεταφ. ο πολύ ψηλός άνθρωπος: «τέτοιον ντιρέκ' πού πήγι κι ντη βρήκι αυτήν ντ' (γ)κουντουστούπα;» = τέτοιο ψηλό παλικάρι πού πήγε και βρήκε αυτήν την πολύ κοντή κοπέλα (= ντ' (γ)κουντουπίθαρ'). Απ' το τουρκ. *direk*. Συνών. του νταγιάκ' < τουρκ. *dayak* = στήριγμα, του στ'λαρ'.

**ντ'λαπ'ς** αρσ. ντουλάπης: το ντουλάπι // μεγενθ. «ντ'λάπα» = μεγάλο ντουλάπι ειδικό για ρούχα, ιματιοθήκη // **ντ'λαπ'ς** επίσης ειδικό από λαμαρίνα εργαλείο για να καβουρντίζεται ο καφές, το καβουρντιστήρι. Απ' το τουρκ. *dolar*.

**ντουγάν'**: ο αγράμματος, ο αγροίκος, ο βλάκας, ο βραδύνους: «τι νιων' αυτό του ντουγάν'» = τι ξέρει αυτός ο βλάκας. Συνών. φρ. «τι νιων' αυτό του ντουβάρ'» ή του όρνιου ή του τόι < τουρκ. *toy* = άγρια ινδική όρνιθα αλλά και μη καλλιεργημένος άνθρωπος. Απ' το τουρκ. *doğan* = το γεράκι.

**ντούζ'κους**: ντούζικος, ίσιος, ο μη διακοπτόμενος // επίρρ. **ντούζ'-κα** = ίσια, χωρίς διακοπή: «του χουράφ' να του νιά(ι)σ' ντούζ'κα», δηλ. όχι «κουμματιαστά», όχι κομμάτι κομμάτι // **ντούζ'κου** = είδος ρακιού. Απ' το τουρκ. *düz* = ομαλός, επίπεδος.

**ντουλμές**: αυτός που κόντρα στο κοινό λαϊκό αίσθημα γίνεται όργανο κάποιας Αρχής, κάποιου αξιωματούχου, κάποιου κατακτητή: «ιγώ τό 'χουσι 'πιρφάνια μ' που δε γίν'κα ντουλμές στ' ζουή μ'» // υποτιμητικός, περιφρονητικός χαρακτηρισμός ανυπόληπτου ατόμου. Απ' το τουρκ. *dönme* = αρνησίθρησκος. Συνών. **χαφίες** < τουρκ. *hafıye*, που έχει ειδικότερα την έννοια του προδότη, του καταδότη.

**ντουμάν'**: ο πολύς και πυκνός καπνός: «κάπνισι τ' (α)τζάκ' κι γέμ'σι ντουμάν' η κάμαρ'» // η μεγάλη φωτιά, η πυρκαγιά: «τι ντουμάν', Θε' μ'! δε σβην' μι τίποντα» // **ντουμανιάζου** αμετάβ. καίγομαι απ' όλες τις μεριές // μεταβ. βάζω μεγάλη φωτιά // μεταφ. καπνίζω με βουλιμία τσιγάρο: «βλέπον σταμάτ'σις ντη δ'λεια κι του ντουμάνιασις». Απ' το τουρκ. *duman* = καπνός, ομίχλη, σκόνη.

**ντουμπρούκ'**: το κούτσουρο, κομμένος κορμός δέντρου. Απ' το τουρκ. *tomruk*.

**ντουντούκ'**: «πρόμ'νι ντουντούκ'» = έμεινε ξερός, έμεινε νεκρός // ως επίρρ. «ουλ'νυχτιά κ'μούνταν ντουντούκ'» = όλη νύχτα κοιμόταν ξεσκεπάστος, χωρίς κάποιο σκέπασμα. Απ' το τουρκ. *düdük* = φλογέρα, απ' το οποίο και η ντουντούκα που αλλιώς λέγεται και τσαμπούνα.

**νυματήρ'**: η βουκέντρα με την οποία «σουγλούν» τα βόδια, όταν είναι

στο ζυγό // μεταφ. «σι τέλειουσι ντη δ' λεια ου γιο σ'; — Ναι μι του νυμα-  
τήρ'», δηλ. με πίεση, δυσκοῦνται να τον πείσω για να την κάνει. 'Ισως απ'  
το αρχ. νύσσω = κεντώ με οξύ όργανο, κεντρίζω, σουβλώ.

## Ξ

**Ξαγουγίζου:** καθαρίζω **τ' αγώγ'** (= τ' αυλάκι) μέσα στο οποίο κυ-  
λά τρεχούμενο νερό για πότισμα. Κατά το **ξαγώγ'σμα**, που γίνεται με τσά-  
πα, αφαιρούνται πετρούλες, χώματα, διάφορα ξυλαράκια ή φύλλα που εμπο-  
δίζουν την ομαλή ροή του νερού. Απ' το εξ + αγώγι = εξαγωγίζω.

**Ξαίνου:** καθαρίζω, απ' τα διάφορα **κ'λουτσάνια**, και γενικά από κά-  
θε ξένο αντικείμενο, τα μαλλιά των προβάτων, ενώ ταυτόχρονα τα ανοίγω με  
τα δάχτυλα και τα κάνω όσο το δυνατόν πιο αφράτα. Μόνο μετά του **ξάσ'-  
μου** μπορούν στη συνέχεια να **λαναρ'στούν στου λανάρ'** του σπιτιού ή  
**στ' λανάρα** κάποιας βιοτεχνίας και αφού γίνουν **τ'λούπις** και περαστούν  
**στ' φούρκα** να **γνιθούν:** «έχου να ξάνου, τρι(γ)ια τσ'βάλια μαλλί, γιατί  
θα φάνου κα'ναδυό γιάμπουλis» // μεταφ. «να μην αργή(ι)ς, μαρμή, γιατί  
θα σι ξάνου του μαλλί σ'» = θα σε δείρω, θα σε ξεμαλλιάσω // επίθ. **Ξα-  
σμένου ή Ξαμένου ή άξαστου** μαλλί. Απ' το αρχ. **ξάινω** = ετοιμάζω έρια  
προς κλώσιν, έρια **ξάινειν** (Οδ. χ, 423).

**Ξακρίζου:** καθαρίζω τις άκριες ενός χωραφιού από διάφορα αυτοφυή  
χόρτα ή από θάμνους // παίρνω κάποιον παράμερα, τον ξεμοναχιάζω για  
να του πω κάτι που δεν θα 'θελα ν' ακούσουν άλλοι: «μι 'βγαλι απ' του καφι-  
νείου, μι ξάκρισι σι μια γουνιά κι μ' είπι» // κόβω τις άκριες ενός αντικειμέ-  
νου π.χ. υφάσματος, ή τα άχρηστα μέρη στις άκριες κάποιου ξύλου // **βάζω**  
κάτι στην άκρη // **Ξακρίδ'** και πληθ. **Ξακρίδια** = κομμάτια ξύλων ή κλα-  
διών που αφήνονται ως άχρηστα π.χ. από ένα πεύκο ή κάποιο άλλο δέντρο,  
αφού πάρουμε τα χρήσιμα ξύλα. Πολλές φορές και κουρέλια που μένουν από  
κάποιο κομμάτι ύφασμα, αφού πάρουμε απ' αυτό ό,τι μας χρειάζεται. Απ' το  
εξ + άκρον > εξακρίζω.

**Ξαφρίζου:** αμετάβ. βγάζω αφρούς, αφρίζω· κυρίως για τη θάλασσα:  
«ου κυρός χάλασι για καλά· δ(γι)ε' πώς ξαφρίζ' η θάλασσα» // μεταβ. βγά-  
ζω τον αφρό που σχηματίζεται κατά το βράσιμο ενός φαγητού ή κυρίως γλυ-  
κού με τρυπητή συνήθως κουτάλα // μεταφ. κλέβω, αρπάζω κάτι ξένο κα-  
τά τρόπο έξυπνο και επιτήδειο, όπως αρπάζω και τον αφρό κατά το **ξά-  
φρισμα** του γλυκού: «για λίγον παράτ'σι του τσ'κουρ' απ'κάτ' απ' ντου  
(μ)πεύκου κι του ξαφρίσαν» = για λίγο άφησε κάτω από τον πεύκο το τσε-  
κούρι και το 'κλεψαν, «ήρτι δήθιν να μι δ(γι)ει κι μι ξάφρισι του κλαδιπτήρ'».  
Απ' το εξ + αφρός < εξαφρίζω.

**ξέβα:** προστακτική με την έννοια «βγές», «πρόβαλε».

«Για ξέβα μάνα του γαμπρού  
κι πιθιρά της νύφης  
να δ(γ)εις ντου γιο σ' ντου σταυραϊτό  
μια πέρδικα σι φέρνει».

(από τραγούδι του γάμου).

«ξέβα να σι δ(γι)ω, να παρηγορηθώ».

Απ' το ξε (εκ) + βα-, ρίζα του αρχ. βαίνω.

**ξιβ'νίζου:** βγάζω απ' το βουνό κομμένα ξύλα, βασικά από ψηλά μέρη του βουνού, πετώντας τα με τα χέρια ή κατρακυλώντας τα, αν είναι χοντρά και βαριά: «καλά ξύλα εχ' σ' αυτήν ντ' λαγκαδιά αλλά τι να τα κόψεις, αφού εν' δύσκουλον να τα ξιβ'νί(ι)σ'» // μεσ. «ξιβ'νίσκι μια προουβατίνα κι σακατέφ' - κι», δηλ. κατρακύλησε σε κάποιον γκρεμό, σε κάποια πετρώδη πλαγιά και σακατέφτηκε // **ξιβ'νίστριγια** = επικλινής και κατωφερής τοποθεσία σε πλαγιά βουνού κατάλληλη για εύκολο κατρακύλισμα χονδρών ξύλων που θέλουμε να φτάσουν χαμηλά απ' όπου θα μεταφερθούν με ζώο ή με άλλο μέσον στον τόπο προορισμού τους // **Ξιβ'νι:** ονομασία τοποθεσίας μεταξύ **Θυμωνιάς** και μονής **Αρχαγγέλου**. Απ' το ξε + βουνό > ξεβουνίζω.

**ξιδ'κίωνουμι:** εκδικούμαι, όχι όμως με την έννοια ότι προβαίνω σε κάποια ενέργεια, αλλά με την έννοια ότι χαίρομαι επειδή συνέβη κάποιο κακό, κάποιο ατύχημα σε κείνον που είναι εχθρός μου ή με τον οποίο δεν έχω αγαθές σχέσεις και εκδηλώνω με κατάλληλα λόγια ή σχόλια την χαιρεκακία μου: «τώρα που ψόφ'σι τον μ'λαρ μας θα ξιδ'κιουθούν όσοι(ν) δε μας χουνέβιν» // ουσ. **ου ξιδ'κιουμός**. Απ' το εκδικούμαι > εγδικιέμαι και ξεδικιέμαι > ξιδ'κίωνουμι.

**ξικουτ'κίζου ή ξικουτ'κιάζου:** αποσπώ βίαια κι ολοσχερώς κάποιο μέρος ενός όλου: «μη (γ)κοβ'ς τ' άγρι(γι)α απ' ντου (γ)κουρμό μι τ' ψαλίδα, γιατί θα ξανασκάσω· δωσ' τα κα'ναδυό μι ντ' τζάπα να τα ξικουτ'κί(ι)σ'» = μην κόβεις με τη ψαλίδα τις άγριες εκβλαστήσεις απ' τον κορμό του λιδέντρου, γιατί θα ξαναβλαστήσουν· χτύπα τες καναδυό φορές με την τσάπα ώστε ν' αποσπαστούν μαζί με το κομμάτι φλοιού στο οποίο έχουν βλαστήσει· «ποιος ξικουτ'κιάσι του ψουμί;» = ποιος απέσπασε, ενν. κι έφαγε, τα πάνω και κάτω σκληρά μέρη του ψωμιού κι έμεινε μόνο η εσωτερική ψύχα στο σημείο εκείνο; Απ' το ξε + κ'τικ' (βλ. λ. «κ'τουκ'»). Συν. **ξικουτ'πακιάζου** < ξε + κουτ'πάκ' (βλ. λ.).

**ξικ'ς** και θηλ. **ξικ'σα:** λειψός, λιποβαρής, όχι ολόκληρος // ο ελαφρόμυαλος: «άντι, βρε, ξικ' που θα μι πεις ισύ τι να κάνου» // **ξικεύου** αμετ. φυραίνω, χάνω βάρος // ελαττώνεται κάτι απ' τα υπάρχοντά μου, λιγοστεύουν τα αγαθά μου: «φουβήθ'κι να μη ξικέψ' κι δε δώκι τίποντα στου»

έρανον» // **ξ'κίζου** μεταβ. αφαιρώ ένα μέρος από κάποια κανονική ποσό-  
τητα, την λιγοστεύω, την καθιστώ λειψή: «ντουν έδονκα δυο τρεις μαγειριές  
φασούλια να τα πάει τ'ς Αστρίς κι τα ξίκ'σι στον δρόμου» // επίθ. **ξίκ'-**  
**κους**: «ξίκ'κον μι τό 'βαλις του ρυζ'», δηλ. όχι όσο έπρεπε κατά το βάρος //  
επίρρ. **ξικ'**: «ούλον ξικ' ζ'γιαζ' αυτός ον μπακάλ'ς». Απ' το τουρκ. *eksik*.

**Ξιλακκίζου**: ανοίγω μικρό λάκκο στο έδαφος προκειμένου ν' αποκα-  
λυφτεί κάτι σκεπασμένο με χώμα π.χ. πέτρα, ρίζα κ.λ.π. «έναν (γ)κιρό κάθε  
κλήμα στ' αμπέλ' του ξιλακκίζαμ' για να φανεί καλά τον κούρβ'λον κι να  
κόψουμ' του μαν'τάρ' πού 'χει απάν' (ι)τ'» // «να ξιλακκίζ' λίγο τ' αγώγ'·  
γιατί λαντιάζ' του νιρό» = να σκάψεις λίγο τ' αυλάκι του τρεχούμενου νε-  
ρού για να ρέει κανονικά, επειδή τώρα μένει στάσιμο και δημιουργεί μικρο-  
γραφία λιμνούλας. Απ' το ξε + λακκί = μικρός λάκκος.

**Ξιλιρίζου**: ξεπλένω με κρύο καθαρό νερό και στραγγίζω τα πλυμένα  
ρούχα για να φύγουν τα υπολείμματα σαπουνιού που έχουν μείνει απ' την  
κύρια και κανονική πλύση // **Ξιλέ'ρσμα**: η τελευταία φάση της μπουγά-  
δας. Μάλλον απ' το ξε + λέρα ή (;) απ' το ξε + νερό με τροπή του -ρ- σε  
-λ-. Συνών. ξιβγάζω.

**Ξιλουγιάζου**: μεταβ. ξεμυαλίζω, παραπλανώ, ξεμωραίνω: «τόν ξι-  
λόγιασι του πιδί η τσαννουπόδα» // **Ξιλουγιάζουμι**: «ξιλουγιάσ'κι ον  
Γιωρ'ς μι ντ' (γ)Κατίνα» ή «μι του κ'νηγ'» ή «μι του χαρτί» κ.λ.π. // ουσ.  
του **Ξιλόγιασμα**: η πράξη και το αποτέλεσμα του «ξιλουγιάζου» // **Ξι-  
λουγιάστρα**: γυναίκα συνήθως όμορφη και τσαχπίνια, που ξελογιάζει τους  
άνδρες // «η ξινιτιά εν' μιγάλ' ξιλουγιάστρα». Απ' το ξε + λογιάζω (λό-  
γος = λογικό).

**Ξιμασκαλίζου**: μεταβ. κόβω ένα κλαδί του δέντρου απ' τη μασκάλη,  
συνήθως τραβώντας το. Αλλιώς **Ξιδιχαλίζου** // κάνω κάποιον να πονέσει  
στη μασχάλη // μεσ. **Ξιμασκαλίζουμι**. Απ' το ξε + (α)μασκάλη.

**Ξιματιάζου**: κάνω καλά, γιατρεύω με σταύρωμα ή κάπνισμα κ.λ.π. κά-  
ποιον που τον βάσκαναν // συνών. φρ. «κάνου του ματ'» // αντίθ. **μα-  
τιάζου** = βασκαίνω κάποιον, επειδή εντυπωσιάστηκα απ' την ομορφιά  
του, απ' τη δύναμή του, την επιδεξιότητά του ή κάποια αξιοθαύμαστη ενέρ-  
γειά του: «για να μη σι ματιάζω, δηλ. για να μη σι πιαν' του ματ', πρεπ' να  
έ(ι)χ'ς απάνου σ' λίγον διχτ' ή καμιά γαλάζα χάντρα» // το «ματιάζω»  
μπορεί να σημαίνει ακόμη: ξεχωρίζω κάτι ή κάποιον που μ' ευχαρίστηση θ'  
αποκτούσα, ή ακόμη: σκοπεύω, σημαδεύω. Απ' το ξε + μάτι.

**Ξιματίζου** (1) με τα νύχια ή με κάποιο σκληρό αντικείμενο ή μ' οποιον-  
δήποτε τρόπο κάνω μια πληγή ή ένα σπυρί να ματώσει: «μι γραπάτσουσι  
στον σπυρί μ' κι του ξιμάτ'σι». Απ' το εξ + αίμα (εξ-αιματίζω (εξ-αίμα-  
τίζω (ξιματίζου.



**Ξιματίζου** (2) βγάζω από κάποιο όσπριο και κυρίως απ' το κουκί τον οφθαλμό απ' τον οποίο βλασταίνει: «άμα θελ'ς να καν'ς φαί κ'κια ξηρά να τα ξιματί(ι)σ' απού βραδύς κι να τα βαλ'ς στον νιρό» // επίθ. **αξιμάτ'στα κ'κια, ξιματ'σμένα κ'κια**. Απ' το εξ+όμμα < εξ-ομματίζω < ξε + μάτι < ξεματίζω < ξιματίζον.

**Ξιμπρουστιάζου**: αναγκάζω κάποιον, μπροστά σε πολλούς, να παραδεχτεί πως είπε ή έκανε κάτι που αρνιόταν ότι το είπε ή το είχε κάνει // ρεζίλεύω κάποιον αποδεικνύοντας μπροστά σε πολλούς ή απλώς γνωστοποιώντας μια άξια κατάκρισης πράξη του. Απ' το ξε + εμπρός.

**Ξιμ'σταλουμένους**: αυτός που φορεί ρούχα τα οποία κρέμονται πάνω του, είτε γιατί είναι παλιά, είτε γιατί είναι φαρδιά, είτε γιατί είναι κακοφορεμένα, είτε κυρίως γιατί είναι ξεσκισμένα ή κομματιασμένα // **Ξιμ'σταλώνουμι**: γίνομαι σαν «ξιμ'σταλουμένους». Ίσως απ' το ξε + αρχ. μιστύλ-λω = κομματιάζω, κατακόβω.

**Ξιμ'τίζου ή Ξιμ'τώ**: ξεμυτίζω, εμφανίζομαι, ξεπροβάλλω τόσο λίγο, π.χ. από μια γωνιά, σαν να βγάζω μόνο τη μύτη μου: «ξιμύτ'σι, μαρέ» = φανερώσου, εμφανίσου, μαρέ: «δε μπουρούσα, λέου μάνα, να ξιμ'τύσω απ' του καλύβ' μι τέτοιον καθόρ' πού 'φρι» = δεν μπορούσα, καλέ μητέρα, να βγω έστω και για λίγο απ' το καλύβι με τέτοια καταιγίδα (μπουρίνι) που ξέσπασε. Απ' το ξε + μύτη.

**Ξινησ'κώνουμι**: πεινώ πάρα πολύ, γιατί δεν έχω φάει, όταν ή όσο έπρεπε: «δε μας φέραν να φαμ' του μισ'μέρ' κι ξινησ'κουθήκαμ' ως του βραδ' που γυρίσαμ' στον χουριό // **Ξινησ'κουμένους**: ο πεινασμένος και μεταφ. αυτός που επιδιώκει πάντα ν' αρπάξει και να φάει κάτι ξένο ή να οικειοποιηθεί ο,τιδήποτε και να το κάνει δικό του αγνοώντας το δίκαιο των άλλων ή μη υπολογίζοντας την αξιοπρέπειά του. Απ' το ξε + νηστικός < νήστις.

**Ξινουματίζου**: φανερώνω, αποκαλύπτω το όνομα κάποιου. Ορισμένες φορές και με την έννοια του προδίδω: «κι ντη ψ'χη να μι βγαλ'ς δε θα ξινουματίσουν ποιος μι τού 'πι» // σχολιάζω, κουτσομπολεύω διάφορα γεγονότα ή καταστάσεις αναφέροντας, ανεπίτρεπτα, ονόματα απόντων: «τό 'χ' ζαναχάτ' να ξινουματίζ' τ'ς κουβέντις που καν'» = έχει τη συνήθεια ν' αναφέρει ονόματα απόντων στις συζητήσεις που κάνει. Απ' το ξε + ονοματίζω < όνομα.

**Ξινταλώνουμι**: εξαντλούμαι απ' την πείνα, νιώθω αδύναμος, επειδή έμεινα νηστικός περισσότερο από όσο έπρεπε: «ουλ' μιριά δε βάλαμ' κ'ματιά στον στόμα κι ξινταλουθήκαμ' απ' ντ' (μ)πείνα». Μάλλον απ' το ξε + μsn. ενταλώνομαι.

**Ξιρ'κός**: ξερικός, κυρίως για καλλιεργήσιμο έδαφος: **ξιρ'κό χουράφ'** = αυτό που δεν ποτίζεται, αλλά και **ξιρ'κά κρουμμύδια** = τα προερχόμενα από χωράφι που δεν ποτίζεται. Αντίθ. **του πουτιστ'κό**. Απ' το ξερός < ξερικός.

**Ξιρνών:** ξερνών, κάνω εμετό, εξεμώ, συνήθως μετά από ναυτία που νιώθω για οποιονδήποτε λόγο: «ιγώ ξιρνών στον καϊκ', γιατί μι πιαν' η θάλασσα, ου (γι)άντρας (ι)μ' ξιρνά όταν μιθά» // «μόλις παρ' του χαπ', του ξιρνά» // μεταφ. «ου φουβ' τσάρ'ς μι δυο σκαμπίλια πό 'φαγι ούλα τα ξέρασι τ'ς χουρουφυλάκ'» = ο φοβιτσιάρης με δυο χαστούκια που έφαγε απεκάλυψε τα πάντα στους χωροφύλακες, δηλ. πρόδωσε // **κατάρα:** «χαράμ' να σι γίνιν όσα σ' έκανα κι να τα ξιρά(ι)σ' αίμα» // **Ξιρατό:** αυτό που ξερνά κάποιος, το ξέρασμα: «μόλις σ' κώθ' κι κύμα κι άρχισι να σκαμπανιβάζ' η βάρκα, πήγι του ξιρατό γόνατου» // **Ξιρνούβουλ' τό:** το να ξερνάς συνέχεια και για πολύ ώρα // **Ξέρασμα:** μεταφ. «άντι, ρε, ξέρασμα, που καν'ς κι ντου νταή», για καχεκτικό, ασθενικής κράσης άνθρωπο. Μάλλον απ' το αρχ. εξ-ερεύγω ή (;) το αρχ. εξ-ερώ.

**Ξισκιλ' δίζου:** κομματιάζω και παίρνω τις σκελ'δεις = σκελίδες π.χ. ενός σκόρδου ή κάποιου καρπού, όπως το καρύδι // παίρνω από κάποιο ψημένο κομματί κρέατος σκελίδες (= τα ψαχνά) αφήνοντας τα κόκαλα: «ποιος ξισκιλ' δίζ' του κουψιδ' πο' 'ν' στον ντ'λαπ';». Απ' το ξε + σκελίζ.

**Ξισκιστό:** λέξη που χρησιμοποιείται για να δηλωθεί: α) ότι σε κάποιο καυγά επικράτησε τέτοια έξαψη και φασαρία ώστε ήλθαν άσκημα στα χέρια οι συμπλεκόμενοι κι όλα γίναν γης Μαδιάμ: «αφού π(γ)ήκαν' κι γίναν τύφλα στον μιθύσ', πλακουθήκαν στον ξύλου κι γιν' κι ξισκιστό», β) ότι σε κάποιο γλέντι π.χ. παραβιάστηκαν πολλές ηθικές αρχές και δεν υπήρξε ιδιαίτερα σεμνή η συμπεριφορά ανδρών και γυναικών: «σ' γιουρτή τ' αντρού τ'ς φέραν τα δ(γ)ιουλιά κι γίν' κι ξισκιστό», γ) ότι σε κάποια οικογένεια ή συντροφιά καθένας κάνει ό,τι θέλει και είναι αδύνατο να συνεννοηθείς μ' αυτή: «πήγα να τ'ς συνουγήσου πότι θα φύγουμ' αλλά πού να βρεις άκρι(γι)α μ' αυτοί(ν)' ικει τό 'χιν ξισκιστό» = πήγα να συνεννοηθώ μαζί τους για το πότε θα φύγουμε, αλλά πού να βρεις άκρη μ' αυτούς· εκεί καθένας λέει και κάνει ό,τι θέλει και ό,τι του κατεβεί». Απ' το ξε + σχίζω.

**Ξιστρέφου:** στο φορτωμένο γαϊδούρι ή μουλάρι το φορτίο είναι προσαρμοσμένο με «σάγλα» στις δυο πλευρές του σαμαριού. Αν όμως από τη μια μεριά τοποθετηθεί περισσότερο φορτίο, τότε το ζώο «γερν'» προς αυτή τη μεριά και υπάρχει κίνδυνος να ξιστρέψ', δηλ. να φύγει εντελώς από τη θέση του το σαμάρι, μαζί με το φορτίο. Ξιστρέφου λοιπόν σημαίνει γέρνω προς τη μια πλευρά, ιδίως για ζώο φορτωμένο // «ξιστρέφω» επίσης σημαίνει: σκάβω με τσαπί (= αξίνα) μια χέρσα και εγκαταλειμμένη για χρόνια έκταση και την μεταβάλλω σε χωράφι, σε γόνιμη γη. Συνών. φρ. «ντ' (γ)κάνου στρέμμα: «του χουράφ' μας κ'κατ' σ' βάλτα δε ντου κληρονόμ'σα απού κανέν'· τό 'χου ξιστρέψ' μι τα χέρια μ'» = το χωράφι μας κει κάτω στο βάλτο δεν το κληρονόμησα από κανέναν· εγώ το έχω μεταβάλλει σε γόνιμη

έκταση σκάβοντας τη χέρσα γη με τα χέρια μου. Απ' το ξε + αρχ. στρέφω.

**Ξιψ'χώ:** ξεψυχώ, βγαίνει η ψυχή μου. Απ' το ξε + ψυχή.

**Ξ'λάρμινους:** «άρμενα» είναι το σύνολο των σκευών του ιστιοφόρου καϊκιού, η όλη αρματωσιά του, και κυρίως τα πανιά, γι' αυτό και **αρμινίζου** = πλέω με τ' άρμενα και κατ' επέκταση = ταξιδεύω: παροιμ.: «όπου βρεις ντου (γ)κιρό ντουν αρμινί(ι)ζ'ς». Σε περίπτωση καταιγίδας το πλεούμενο γίνεται έρμαιο των κυμάτων και των ανέμων, επιπλέει με κατεβασμένα ή ξεσκισμένα πανιά και είναι **ξ'λάρμινον**, δηλ. τα μόνα άρμενά του είναι τα ξύλα απ' τα οποία έχει κατασκευαστεί // σπαν. μεταφ. «πήγα ξ'λάρμινους κι γω να κάνου δ'λεια», δηλ. πήγα να κάνω κάτι χωρίς τα απαραίτητα εφόδια ή μέσα ή εργαλεία, «πήγα ξυπόλυτος στ' αγκάθια». Απ' το ξύλο + αρχ. άρμενον.

**Ξ'λουγαδούρα:** ξύλινο κατασκεύασμα από σανίδια καρφωμένα σε δυο κοντάρια, που έχει το σχήμα φορείου. Χρησιμοποιείται για να μεταφέρονται μ' αυτό, από δυο ανθρώπους, διάφορα βαριά αντικείμενα, όπως π.χ. πέτρες // όταν αντί για αντικείμενα μεταφέρεται κάποιος άνθρωπος άρρωστος ή τραυματίας, τότε λέγεται **Ξ'λουκρέβατου** // επειδή ορισμένες φορές για τη μεταφορά αρρώστου ή τραυματία χρησιμοποιείται απλώς ένα κλινοσκεπάσμα π.χ. μια κουβέρτα, γι' αυτό η φράση «ντου φέραν στον πανί» σημαίνει ότι η κατάσταση του ασθενούς είναι πολύ σοβαρή. Απ' το ξύλο + γαιδούρα ή ξύλο + κρεβάτι.

**Ξ'λουπ'νάκου:** γυναίκα με μεγάλα και άχαρα χείλη που μοιάζουν ν' ανοιγοκλείνουν όπως «του π'νακ'». Απ' το ξύλο + π'νακ'. Βλ. λ.

**Ξ'μίζου:** αντικαθιστώ με πλέξιμο φθαρμένο μέρος ενός πλεχτού π.χ. μάλλινης κάλτσας, φανέλας κ.λ.π.: «έχον να ξ'μίσου τρι(γι)α ζουβγάρια σκ'φούνια» = έχω να πλέξω φθαρμένα μέρη από τρία ζευγάρια μάλλινες κάλτσες. Μάλλον απ' το εξ + ώμος < εξ—ωμίζω < ξε—ωμίζω < ξ'μίζου. Επειδή συνήθως το χειμώνα στις αγροτικές εργασίες δεν μπορούσαν να φορούν πανωφόρια, π.χ. στο «τίναμα» της ελιάς, φορούσαν εξωτερικά χοντρές πλεχτές φανέλες (πουλόβερ). Συνήθως λοιπόν τα μανίκια τριβόταν ή σκίζόταν κι έπρεπε να τα «εξ—ωμίσουν», δηλ. να τ' αντικαταστήσουν με πλέξιμο απ' τους ώμους και κάτω. Κατ' επέκταση το «ξ'μίζου» χρησιμοποιήθηκε κι όταν επρόκειτο για αντικατάσταση φθαρμένου μέρους οποιουδήποτε πλεχτού.

**Ξ'νουπαρμένους:** ο ξενοπαρμένος, ο ξενητεμένος, αυτός που λείπει καιρό απ' τον τόπο του, γιατί τον έχουν πάρει τα ξένα. Απ' το ξένα (= ξενητιά) + παίρνω

**Ξουπαρμένους:** ο εξωπαρμένος, αυτός που του πήραν μικρόν τα «ξουτ'κά» (= εξωτικά), αλλιώς και **στ'χειουπαρμένους** (που μικρόν τον πήραν τα στοιχειά). «Ου ξουπαρμένους» έχει συνήθως βλέμμα απλανές, ύφος

συλλογισμένου ή αφηρημένου ανθρώπου // κατ' επέκταση και μεταφ. κάθε αφηρημένος που του μιλάς και δεν σε προσέχει ή σε κοιτά και το μυαλό του ταξιδεύει αλλού: «πού έ(ι)χ'ς του μυαλό σ', μαρέ, ξουπαρμένι; Όξου του χυν'ς του λαδ'». Απ' το έξω + παίρνω.

**Ξ'πάζου** και σπαν. **Ξ'πω**: μεταβ. φοβίζω, τρομάζω κάποιον με μια ξαφνική φωνή ή με την ξαφνική παρουσία μου κ.λ.π., εκπλήττω, ξαφνιάζω: «μαρ' Μαρούδα, μι ξύπασις· πότι ήρτις κι δε σι πήρα χαμπάρ'» // τρομάζω και διώχνω ταυτόχρονα: «πή'νι, μαρέ, να ξ'πά(ι)σ' τ'ς κουράκ' απ' ντ' (γ)κα-ραμανιά» (= είδος αχλαδιάς) // **Ξ'πάζουμι** = τρομάζω, ξαφνιάζομαι, εκπλήττομαι: «απόφι ουλ'νυχτιά ξ'πάζουσαν κι σπαρταρούσις σα ψαρ'· ποιος ξερ' τι ουνείρατα σι τυραννούσαν», «θελ' προσουχή του μ'λαρ' μας, γιατί ξ'πάζιτι συχνά πυκνά κι μπουρεί να σι τ'ναξ' κατα[γ]ή, όταν καβαλ'κέβ'ς» // μεταφ. υπερηφανεύομαι, κομπάζω, επαίρομαι: «πήρι πλούσιουν άντρα κι ξ'πάσ'κι» // **Ξ'πασμένους**: ο υπερήφανος νεόπλουτος, ο νεοδιόριστος σε κάποιο αξίωμα ψηλομύτης, ο οϊηματίας λόγω κάποιας εύνοιας της τύχης κ.λ.π. // **Ξ'πασές**: τα καμώματα του ξιπασμένου. Απ' το αρχ. εκ-συσπά-ζω < εκ-συσπώμαι = συστρέφομαι ή (;) απ' το εξ-ιπάζω < ξιπάζομαι = φεύγω έφιππος.

**Ξιφουμίζου**: διατρέφομαι ανεπίτρεπτα από κάποιους άλλους, εκμεταλλεύομαι μια οποιαδήποτε κατάσταση και ζω εις βάρος άλλων τρώγοντας απ' το ψωμί τους και τα φαγητά τους: «σα δεν (α)ντρέπιτι· αντί να πάει να δ'λεψ' ου γάδαρους, κάθιτι κι ξιφουμίζ' στον σπιτ' τ' πιθιρού τ'». Απ' το ξε + ψωμί.

**Ξω ή Ξύνου**: χρησιμοποιώ τα νύχια μου για να τρίψω ένα μέρος του σώματος: «σίγουρα ψείρις εχ' τόσοι που ξυν' του κιφάλι τ'» // καταστρέφω την επιφάνεια, το επίχρισμα κάποιου τοίχου // ξεφλουδίζω ένα ξύλο, λειαινώ την επιφάνειά του με κάποιο όργανο: «να ξύ(ι)σ' του ξύλου πό' 'χουμ' για στειλιάρ'· πρώτα μι του μπαλταδέλ' κι ύστια μι μια καντήλα» (= κομμάτι από τζάμι) // βγάζω τα λέπια του ψαριού: «τ'γάν'σις τα ψάρια χουρίς να τα ξύ(ι)σ'» // «αυτή(ν) η προβατίνα ξυν' πουλύ, γι' αυτό δε ντ' μουλέρ-νον στον χουράφ' πό' 'χ' μ'κρη δέντρα» = αυτή η προβατίνα έχει τη συνήθεια να ξεφλουδίζει με τα δόντια της τους κορμούς των δέντρων, γι' αυτό δεν την αφήνω ελεύθερη στο χωράφι που έχει μικρά δένδρα // διώχνω κάποιον από κάποια θέση, από κάποιο αξίωμα ή από κάποιο τόπο: «ντου ξύσαμ' απ' του χουριό ντου 'νουματόρχη, γιατί ήταν στραβόξ'λου» // φρ. «ξυν' κ'λιες κι καν' φανάρια», λέγεται για κάποιον τεμπέλη που δεν εργάζεται ή για κάποιον που π.χ. μαστορεύει χωρίς να φτιάχνει τίποτε αξιόλογο, γιατί δεν τα καταφέρνει // **Ξύνουμι ή Ξέμι**: τρίβω με τα νύχια μου ένα μέρος του δικού μου σώματος // μεταφ. ενοχλώ κάποιον: «ούλου σι μένα ξύνισι» // μεταφ. «ξιρουξέμαν να πω ντ'ν αλήθεια, δε μιλ'σα όμους» = μ' έτρωγε η γλώσ-

σα μου να πω την αλήθεια... // παροιμ. φρ. «αλί σ' αυτόν που δεν εχ' νύχια να ξυστεί», δηλ. αλίμονο σ' αυτόν που δε στήριζεται στον εαυτό του, στις δι-  
νάμεις του, μsn. «ουαί τω μη τοις ιδίοις όνυξι ξυομένω» // ουs. του ξύσ-  
μου, η ξυσά, του ξυστήρ' ή η ξυστήρα, του ξυστρί. Απ' το αρχ. ξύω.

**Ξώφαλτσα:** επιφανειακά. Απ' το έξω + φαλτσέτα = ειδικό μαχαίρι  
του υποδηματοποιού > ιταλ. *falcetto*. Συνών. ξώπιτσα.

**Ξώφ'λλου:** το εξώφυλλο: «τα λέρουσιs τα ξώφ'λλα απ' του βιβλίου  
σ'». Απ' το έξω + φύλλον.

## Ο

**όμπυου:** το πύον, το παχύ και υποκίτρινο ή λευκό υγρό που βγαίνει  
από κάποια φλεγμονή του σώματος, οφειλόμενο σε νεκρά λευκοκύτταρα //  
**ουμπυάζου** αμετάβ. για σπυρί, πληγή κ.λ.π. = γεμίζω με πύο // **ουμ-  
πυασμένους** = ο γεμάτος με πύο: «να μη σπά(ι)ζ' ένα ουμπυασμένο  
σπυρί μι βιλόν' ή μι καρφίτσα αλλά μ' ένα αγκάθ' ή μ' ένα μυτιρό ξ'λουδ'». Απ' το εν + πύον > έμ-πυος > έμπυο > όμπυου.

**όξου** επίρρ. έξω // συνθ. **απόξου** = απέξω: «θα σι κλειδώσον από-  
ξου», // «μας ήρτι απόξου», «απόξου τού'πι του πιστεύου» = από στήθους //  
«λεν οτ' εν' απόξου» = λένε ότι δεν έχει συνηθισμένη αρρώστια, λένε δηλ.  
ότι η αρρώστια του οφείλεται στα «εξωτικά» = στοιχειά // «να τ'ς του πεις  
απόξου απόξου» = με το μαλακό, όχι απότομα και ωμά // παροιμ. «απόξου  
απ' ντου χονρό πουλλά τραγούδια λεν'» // **ουξώπουρτα** = εξώπορτα. Απ'  
το επίρρ. έξω.

**ουγρός:** ο υγρός, ο βρεγμένος, ο διαποτισμένος με νερό: «ουγρά τα  
μάξιψιs τα ρούχα, δε τ' άφ'σιs να στιγνώσιν». Απ' το αρχ. υγρός.

**ουκνός:** ο αργός, ο σιγανός, ο νωθρός σε κάθε τι που επιχειρεί να κά-  
νει. Απ' το οκνός > αρχ. οκνώ.

**ουλ'μιριά** επίρρ. όλη τη μέρα, ολημερίς: «θελ' κουντουμάτσ'κου ου  
τιμπιλχανάς· ουλ' μιριά κάθιτι στον ίσκιου αντί να δ'λεβ'». Απ' το όλος +  
ημέρα.

**ουλ'νυχτιά** επίρρ. όλη τη νύχτα, ολονυχτίς: «ουλ'νυχτιά δεν έκλεισα  
ματ'» = όλη τη νύχτα δεν κοιμήθηκα καθόλου. Απ' το όλος + νύχτα.

**ούλους, ουλ', ούλου:** όλος, όλη, όλο. Απ' το όλος.

**ουλουχρουνίς** επίρρ. όλο το χρόνο. Απ' το όλος + χρόνος.

**ουμπατή:** το άνοιγμα που αφήνεται σ' ένα καλοπεριφραγμένο χωράφι  
για να χρησιμεύσει ως είσοδος σ' αυτό. Κλείνεται μ' ένα κινητό μεγάλο πουρ-  
νάρι ή πευκάρι: «άμα παs απονκείθι στα Κόινυρα, δ(γι)ε αν εν' φρα'μέν' η  
ουμπατή στοδ μπαχτσέ μας». Απ' το εν + βατός > εμβατή (αρχ. βαίνω).

**ουντάς:** οντάς, δωμάτιο. Απ' το τουρκ. oda.

**ουξός:** το φυτό ιξός // ουσία, με βάση τον «ουξό», που με ειδική κατεργασία, αφού αναμιχθεί με «γαλακτσίδα», αποκτά την ιδιότητά της κόλλας. Με την ουσία αυτή περιβάλλονται οι **ουξόβιργις** ή **ξόβιργις** και γίνονται παγίδες για μικρά άγρια πουλιά του βουνού. Απ' το αρχ. ιξός.

**ουργή:** η οργή, ο μεγάλος θυμός // η αρρώστια, η ασθένεια και ιδίως των φυτών: «μιάλ' ουργή βρήκι φέτους τ'ς φασ'λές» // «απ' του κακό στου χειρότιρου πάει φέτους του σπιτ' μας· τι ουργή μας βρήκι;», δηλ. τι κατάρρα έπεσε στο σπίτι μας; // «τι σ'ν ουργή θελ' απού μας; // «αφ'σ' τουν να πάει σ'ν ουργή» // «δωσ' τόπου σ'ν ουργή», υποχώρησε, μη δίνεις συνέχεια στο θυμό σου, στην αγανάκτησή σου // **ουργίζου:** μεταβ. εξάπτω κάποιον, τον κάνω να θυμώσει, συνών. **ιξουργίζου** // **ουργίζουμι:** θυμώνω // φρ. «ντουν ουργίσ'κι» = έχασε τα μυαλά του, ενεργεί παράλογα ή ανήθικα, ενώ ήταν πολύ καλός χαρακτήρας, σαν κάποιος να τον καταράστηκε // **ουργισμένους:** ο πολύ θυμωμένος και μεταφ. «ντιπ δε μι στ'μερν' τ' ουργισμένον» = καθόλου δε με υπολογίζει, δε με σέβεται το καταραμένο. Απ' το αρχ. οργή.

**ούρ(γ)ιους:** χαλασμένος, κυρίως για αυγό: «αυτά τ' αυγά εν' ούρ(γ)ια κι μον' για προσφώλια κάνιν» // μεταφ. ο αφελής, ο κουφιοκέφαλος, αυτός που έχει χαλασμένο μυαλό: «τι λουλάδης εν' αυτές που καν'ς, μαρέ, ούρ(γ)ι;» // **ουρ(γ)ιάζου:** αμετάβ. «τόσις μέρις μεσ' στον ήλιον δε θα ουρ(γ)ιάζαν τ' αυγά;» // μεταφ. «δε φταν' που παραγέρασι η γιαγιά μ', ούρ(γ)ιασι κι του μυαλό τ'ς». Απ' το αρχ. ούρινον (ωόν) = το άκαρπο, το ανεπιτήδευο για κλώσημα αυγό: «(τα ωά) θερμαινόμενα μάλλον διουρείται και γίνονται ούρια». Συνών. **κλούβιους.**

**ουρίζου:** χωρίζω με κάποιο όριο: «όρ'σις στον χουράφ' ποιο κουμμάτ' εν' του μιρτ'κό μ';» // είμαι κύριος, ιδιοκτήτης: «ντ' μπαμπά μ' ήταν αυτό του ρ'μανιασμένου χουράφ' αλλά δε του μοιράσαμ'· αν του όρ'ζα ιγώ θα τού 'χα καθαρό κι ζουλιμένον» // εξουσιάζω: «ιμέ μον' ου (γι)άντρας (ι)μ' μι ουρίζ, κανέ'ς άλλους δεν μπορεί να μι καν' κουμάντου» // «τα σημιρ'νά πιδιά εν' σκέτα διαβόλια· ποιος μπορεί να τα ουρίσ';», δηλ. κανένας δεν μπορεί να επιβληθεί σ' αυτά // προσδιορίζω, καθορίζω: «ουρίσαν πόσου θα πληρώσουμ' φέτους για δακονκτονία;», «ουρίσαν πότι θα παντριφτούν;» // **καλουσώρ'σις** = καλοσώρισε, καλώς ήλθε και ουσ. **του καλουσώρ'σμα** // **ουρίστι** = ορίστε: α) απάντηση κάποιου που καλείται ονομαστικά, β) φιλική προσφώνηση κατά την προσφορά κεράσματος ή κατά την επίδοση κάποιου αντικειμένου, γ) φιλική προτροπή σε κάποιον επισκέπτη να περάσει μέσα στο σπίτι ή σε κάποιον συγκεκριμένο χώρο που πρέπει να δει, δ) ερωτηματικό με την έννοια «τι είπες; δεν άκουσα», ε) επιτιμητικό «ουρίστι κατάστασ'» // **ουρισμένους** = ορισμένους: «εν' ουρισμέν'

η δοσ' για του φάρμακον' μη του παρ'ς κοντουρού», «ουρισμέν' νουμίζω πως τα ξέρω ούλα», «ουρισμέν' μον' τά 'χιν καλά μι ντου (μ)πρόιδουρου» = μερικοί μόνον τα έχουν καλά με τον πρόεδρο // **όρους** = όρος = σύνορο ή «δε μ' έβαλι κανένα όρου» = κανέναν περιορισμό, καμιά υποχρέωση. Απ' το αρχ. ορίζω.

**ουρμηνεύου**: συμβουλεύω, υποδεικνύω, διδάσκω: «άμα δεν ουρμηνέψεις του πιδί, όσου εν' μ'κρο, θα γεν' άπραγον κι θα παραστρατήσ', «να ουρμηνέψεις ντ' Λασκαρούδα πώς θα φαν' ξιρβουδίμ' του» // **ουρμήνεια** = υπόδειξη, συμβουλή // «εν' ουρμηνιμένους ου Γιωρ'ς κι ξερ' πώς θα μιλήσ' κεί που θα πάτι». Απ' το αρχ. ερμηνεύω.

**ουρτ'κότουπους** ή **ουρτ'κουτόπ'**: τόπος όπου «πέφτουν» ορτύκια, πέρασμα ορτυκιών. Στον τόπο αυτόν σταθμεύουν τα ορτύκια για μια νύχτα συνήθως κατά τη μετανάστευσή τους στα θερμά μέρη. Παλιότερα πιανόταν ζωντανά, κατά τη διάρκεια της νύχτας, σε μεγάλους αριθμούς με φως από ειδικό πυροφάνι αγκίδων ή ειδικής τενεκεδένιας γκαζόλαμπας ή με λουξ και ειδική απόχη, «του πντ'σκόβιργου». Τις πρωινές ώρες συγκεντρώνονταν με τις κραυγές αρσενικού ορτυκιού που λέγεται **ουρτ'κόφανους** και συνέχιζαν το ταξίδι τους. Απ' το όρτυξ + τόπος.

**ουσούλια**: τα κατατόπια. Βλπ. λ. // τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας, ο τρόπος συμπεριφοράς, τα χούγια καθενός: «ιδώ στου μαχαλά ξερ' ου καθένας τα ουσούλια τ' αλλ'νού». Ίσως απ' το τουρκ. *usul* = ο τρόπος, η μέθοδος.

**ουχλός**: το νιόβγαλτο και φρέσκο χορτάρι, η χλόη: «έχον ένα φρα'μένου χουράφ' πού 'βγαλι κάμπουσον ουχλό, γι' αυτό λέον να μαντρίσουν τα πρόβατα κεί». Απ' το χλόη.

**όχτουμα**: υπερυψωμένο μέρος του εδάφους που συντελεί σε μικρή υψομετρική διαφορά // η όχθη του «λάκκου» = ρέμα. Απ' το αρχ. όχθος.

## II

**παϊβάν'ς**: αυτός που καθώς βαδίζει χτυπά ασυναίσθητα τα πόδια του το ένα με τ' άλλο στο σημείο των αστραγάλων, τους οποίους πολλές φορές ματώνει απ' τα χτυπήματα // **παϊβανίζου**: αμετάβ. είμαι «παϊβάν'ς» // **παϊβανώννου**: μεταβ. δένω με σκοινί τα δυο πόδια μιας κατσίκας, αριστερό μπροστινό με δεξί πεισινό ή αντιστρόφως, έτσι ώστε δεν μπορεί να σηκωθεί στα πίσω πόδια και να σκαρφαλώσει π.χ. σε δέντρο και να κάνει ζημιά: «πώς έφαγι ντ' ρουδακ'νούδα του παλιουκάτσ'κου δε μπουρζώ να καταλάβου, αφού τού 'χα παϊβανουμένον». Ίσως απ' το τουρκ. *payvanı* = πέδη.

**παλάγκου**: σύστημα με τροχαλία για την ανύψωση βαρών, το πολύ-

σπαστο. Οι βαρκάρηδες συνδέουν το σύστημα στην ακρογιαλιά με ένα είδος τροχού, **ντουν ιργάτ'**, για το τράβηγμα της βάρκας στη στεριά. Καθώς η βάρκα σύρεται έξω από τη θάλασσα, η καρίνα της ακολουπά σε κατάλληλα καδρόνια που λέγονται **φαλάγγια**. Κάθε «φαλάγγ'» αλείφεται με σαπουνι ή λίπος για να διευκολύνεται το γλίστρημα. Όταν η βάρκα έλθει στο μέρος της ακρογιαλιάς που θέλουμε, σταθεροποιείται βάζοντας δεξιά κι αριστερά από ένα στραβό ξύλο που λέγεται **σώτρουπου** (< έσω τρέπομαι; >). Απ' το λατ. *phalangal* < αρχ. ελλ. *φάλαγξ*.

**παλαμουδέρνου**: αμετ. ταλαιπωρούμαι υπερβολικά, υποφέρω σωματικά, κατακουράζομαι καταβάλλοντας μια οποιαδήποτε προσπάθεια ή κάνοντας κάποια δουλειά: «παλαμόδεωρα ως να ξιβ'νίσου τόσα ξύλα», «παλαμόδεωρι ως να μαζέψ' τα ζα». Μάλλον απ' το *παλάμη* + μσν. *δέρνω* < αρχ. *δέρω*.

**παλ'καριάτ'κου**: αν μια χήρα ή διαζευγμένη γυναίκα παντρευόταν ένα παλικάρι, έπρεπε να του δώσει εκτός από την προίκα της και ορισμένα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία σε αποκλειστική νομή, κατοχή και κυριότητα. Το σύνολο των ακινήτων αυτών αποτελούσε το «παλικαριάτικο», που σ' άλλες περιοχές λέγεται «αγριλίκι». Αν, πάλι, κάποιος χήρος ή διαζευγμένος παντρευόταν κορίτσι, κόρη παρθένα, κατά τον ίδιο τρόπο έδινε ακίνητα που αποτελούσαν **του κουρ'τσιάτ'κου**. Στις περιπτώσεις αυτές συντασσόταν ιδιαίτερο έγγραφο που αποτελούσε τίτλο κυριότητας και λεγόταν ανάλογα «παλ'καριάτ'κου» ή «κουρ'τσιάτ'κου». Απ' το *παλικάρι*.

**παλλανταριά**: προκειμένου να περάσουμε έναν λάκκο (ρέμα) ή ένα χείμαρρο τοποθετούμε από τη μια όχθη ως την άλλη μια σανίδα, έναν ή περισσότερους κορμούς δέντρων, ένα οποιοδήποτε ξύλινο κατασκευάσμα, όχι ιδιαίτερης τεχνικής κατασκευής, ώστε να έχουμε μια πρόχειρη γέφυρα· αυτή είναι η «παλλανταριά». Άλλοτε πάλι θέλοντας π.χ. να στηρίξουμε μια πλαστική και ελαστική σωλήνα νερού, που περνά από τη μια πλευρά ενός φαραγγιού στην άλλη, τοποθετούμε κατά μήκος κάτω απ' αυτή κορμούς δέντρων (βασικά από πεύκα) ή κάποιο κατάλληλο σανίδωμα, δηλ. πάλι μια «παλλανταριά». Ίσως απ' το αρχ. *πάλλομαι*, επειδή η όποια «παλλανταριά» δε χαρακτηρίζεται για τη σταθερότητά της και «πάλλεται», όταν κάποιος περνά πάνω απ' αυτή.

**παν'(γ)καίρ' ή (μ)παν'(γ)καίρ'**: τόπος όπου σπάνια οι καιρικές συνθήκες είναι καλές, π.χ. αν είναι τόπος παραλίας, η θάλασσα είναι συνεχώς ταραγμένη, αν είναι τόπος βουνού, τις περισσότερες φορές φυσούν αέρηδες εκεί, γιατί τον τόπο αυτόν «ντου (μ)πιάνιν ουλ' οι κιροί» ή «εν' απάν' σ' ουλ' τ'ς κιροί»: «του παράτ'σα του παλιονχώραφου σ' (γ)Κουρφή· κεί εν' παν' (γ)καίρ' κι ο,τ' να σπειρ'ς δε (μ)προυκόβ'». Απ' το επάνω + καιρός.



**πανόγυρους:** συνήθως σε φράσεις όπως «η τσάπα γύρ'σι ντου (μ)πανόγυρου», δηλ. έκανε στροφή 180° γύρω απ' το στειλιάρι και βλέπει προς την εκ διαμέτρου αντίθετη της κανονικής θέσης. Απ' το επάνω + γύρος.

**πανουγόμ':** κάτι το παραπανήσιο, που δικαιούται ή παίρνει κάποιος π.χ. κατά τη διανομή μιας κληρονομιάς, όπως «πανουπρούκ'» = κάτι το παραπάνω απ' την κανονική προίκα: «ιγώ ικτός απ' τον μιντ'κό μ' πήρα για πανουγόμ' έναν μπαχτσέ· ήταν όμως αντρουνιοίρ' τ'ς μάνας (ι)μ' που ντη κ'τάζουν». Απ' το επάνω + γόμος < αρχ. γέμω.

**πανουθι(ό) μ' =** πάνω μου: «τρί(γι)α αδέρφια είμιστι· τ'ς γερ' όμους τ'ς έχον ιγώ πανουθι(ό)μ'», δηλ. τους γέρους γονείς εγώ τους φροντίζω, εγώ τους έχω πάνω μου, έχω την φροντίδα τους // «ουλ' μαζί η παρέα κά-ναν τι κάναν ου Γιώρ'ς όμους πήρι πανουθι(ό)τ' ντ' ζημιά, γι' αυτό ντου (γ)κλείσαν μέσαν», δηλ. κλείστηκε φυλακή ο Γιώργος, γιατί πήρε πάνω του, ανέλαβε την ευθύνη της ζημιάς, που έκαναν όλοι μαζί. Μάλλον απ' το επάνω-θεν μου.

**πανουσάμαρα** επίρρ. στο γαϊδούρι ή στο μουλάρι το φορτίο προσαρμόζεται στο σαμάρι με σκοινί κι από τις δυο μεριές· αν λοιπόν τοποθετηθεί επιπρόσθετα ο,τιδήποτε και πάνω στο σαμάρι, αυτό έχει φορτωθεί «πανουσάμαρα»: «κατακαμ'λιού του φόρτουσις του μ'λαρ' ήταν ανάγκ' να βαλ'ς κι πανουσάμαρα τσ'βάλια;», «θα φουρτώσουν δυο βαλίδια χουρτάρ', ένα σι κάθε πάντα, κι θα καβαλ'κέψον πανουσάμαρα». Απ' το επάνω + σαμάρι < μsn. σαμάριν < σαγμάριον < σάγμα.

**πανουτίζου:** τοποθετώ διάφορα αντικείμενα ή πράγματα το ένα επάνω στο άλλο: «μάξιφι τα τσ'βάλια πο' 'ν' σκόρπια κι πανώτ'σ'τα ικεινά σ' γουνιά» // μεταφ. «είχαμ' ντ' (μ)πιθιρά μ' στον σπιτ', ήρτι κι η μάνα μ' κι πανουτίσαν οι γερ'». Απ' το επάνω.

**πάντα (1)** επίρρ. πάντοτε.

**πάντα ή μπάντα (2)** = η άκρη: «να ξιδιαλέξεις λίγισ καλές ιλές κι να τ'ς βαλ'ς σ' (μ)πάντα, γιατί τ'ς θέλον για δώρον» // «ούτι δραχμή δε βάλαμ' φέτους σ' (μ)πάντα· πουλύ όξον του ρίξαμ'», δηλ. δε βάλαμε δραχμή στην άκρη, δεν κάναμε οικονομία // η μεριά, η πλευρά: «αν πας απ' ντ'ν αλλ' ντ' (μ)πάντα θα βρεις ντου Γιωρ' να τρώει απ'κάτ' από 'να διπλαρ'κό δέντρον» // «πάον μι μια (μ)πάντα» = γέρνω προς τη μια πλευρά, «πώς φόρτουσις ετσ' τον μ'λαρ' κι πάει μι μια (μ)πάντα;». Απ' το μsn. μπάντα < ιταλ. banda.

**πανώδρουμα** επίρρ. πάνω απ' το δρόμο: «τον σπιτ' μας εν' πανώδρουμα στ' Αγώ'ω» // αντίθ. **κατώδρουμα.** Απ' το επάνω + δρόμος.

**πάξα:** κομμάτι ψωμιού χωρίς ψύχα ή κομμάτι (φέτα) κατάρξερου ψωμιού // κομμάτι ξύλου που αποσπάται από κορμό δένδρου με μια ή περισσό-

τερες τσεκουριές. Ίσως απ' το μsn. (α)παξιμάδιον > παξιμάδι > πάξα.

**παπάλα** βλ. λ. σκέλ'δα.

**παπαρ'δέλας**: αυτός που λέει πολλά, ο φλύαρος, χωρίς αυτά που λέει να είναι σοβαρά και άξια λόγου: «αυτόν ντου (μ)παπαρδέλα πίστιψις;» // **παπαρδέλις** = κούφια λόγια και ανόητα, χαζομάρες, αερολογίες: «ιγώ ντου μιλούσα σουβαρά κι αυτός μι τάραξι τ'ς παπαρδέλις». Μάλλον απ' το παπάς + ροδέλα πρβλ. για το α' συνθ. τη λ. παπατζής και για το β' συνθ. τη φρ. «η γλώσσα τ' πάει ρουδάν'», δηλ. η γλώσσα του κινείται τόσο πολύ και τόσο γρήγορα σαν τη μικρή ρόδα που γυρνά πολύ γρήγορα. Κατά Ανδριώτη ίσως απ' το μsn. πεπαρδίλαι (= πορδές) > παπαρδέλες.

**παπουδιάζου**: «τόσις ώρις μεσ' του νιρό παπουδιάσαν τα πονούδρια μ'», δηλ. μούσκεψαν και μούλιασαν τόσο πολύ που η επιδερμίδα των ποδιών μου σούφρωσε, ρυτιδώθηκε, «άμα θελ'ς να καν'ς φατ' φασούλις ξιρές, να τ'ς βαλ'ς απού βραδύς στον νιρό να παπουδιάνιν, γιατί αλλιώς δε θα βράζιν». Μάλλον απ' το παπούδ' = μικρό παπάκι, παπί. Πρβλ. τη φρ. «γίν'κα παπούδ'» ή «γίν'κα παπί» που λέει κάποιος, όταν βρέχεται πολύ ή μουσκεύει.

**παραβαρώ**: γίνομαι βάρος σε κάποιον, ενοχλώ: «κανέν' δε (μ)παραβάρισα όσον δε μπουρούσα να δ'λέφουν» // ουσ. του **παραβάριμα** = η ενόχληση. Απ' το παρά + βάρος.

**παρακατ'νός**: ο κατώτερης ποιότητας, ο όχι α' κατηγορίας: «πήρα ένα παρακατ'νό πανί για να κάνον καναδυό πονκαμίσις» // για άνθρωπο: αυτός που δεν είναι από γενιά, από καλό ή πλούσιο σόι: «ιμείς δε θα κάνουμ' παρακατ'νή νυφ'». Απ' το παρά + κάτω. Συνών. **ου παρακατιανός**.

**παρακιντές**: άχρηστο μικρό κομμάτι ξύλου, υφάσματος κ.λ.π. «άμα σκί(ι)σ' τα κουτρούλια κι βγαλ'ς σανίδια να μι δώ(ι)σ' τ'ς παρακιντέδις που θα πουμείνιν» // μεταφ. άχρηστος άνθρωπος, παράσιτο, ουτιδανός: «πού πήγι κι ντου βρήκι κι ντουν' έκανι γαμπρό αυτόν ντου (μ)παρακιντέ». Απ' το τουρκ. *parakende* = λιανικός. Συνών. *ξακρίδ'*.

**παραμάσκαλα** επίρρ. κάτω απ' τη μασχάλη: «πήρι παραμάσκαλα ντου (ν)τρονβά κι έφ'γι». Απ' το παρα + (α)μασχάλη.

**παράπρα** επίρρ. κοντά στη φωτιά: «κάτσι ιδώ παράπρα να στιγνώσιν τα ρούχα σ' κι είσι μουσκίδ'». Απ' το παρά + πυρά (= φωτιά).

**παρασάλακους**: ο ανόητος, αυτός που λέει και κάνει τρέλες, ο σχεδόν τρελός. Πρβλ. «ντου σάλιψιν» = του έχει σαλέψει, έχει τρελαθεί. Απ' το παρά + σαλεύω < σάλος.

**παρασιτιά**: το δάπεδο, το κάτω μέρος του τζακιού, όπου ανάβουμε φωτιά: «ντου χ'μόνα βάζαμ' δυο νταυλοί σ' (μ)παρασιτιά κι μπόλ'κα φτινάδια κι καθομέσταν σταυροπόδ', γύρον γύρον», «η γιαγιά μ' είχι πάντα δυο πυρονστιές απάν' σ' (μ)παρασιτιά για να στην' ντου τζέτζηρ'» // **παρα-**

**στόξ'λου** = το ξύλινο περβάζι γύρω γύρω στην «παραστιά», για να δημιουργείται μια μικρή υψομετρική διαφορά 10-15 εκ. σε σχέση με το πάτωμα του σπιτιού. Απ' το *παρά + εστία*.

**παρμακλίκ'** = το κάγκελο: «*πρεπ' να βάλουμ' κι παρμακλίκια στον μπαλκόν'*, αλλά δεν αποφασίσαμ' ακόμα σιδηρένια ή ξύλ'να». Απ' το τουρκ. *parmaklik*.

**παρόνουμα**: το επώνυμο // **παρανόμ'** ή **παρουνόμ'** = παρατσούκλι, σκωπτικό, κοροϊδευτικό ή ειρωνικό, άτυπο επώνυμο: «*σα δεν (α)ντρέπεται η χαμέν' ούλου παρανόμια κουλλά τ'ς αλλ'*». Απ' το *παρά + όνομα*.

**παρτάλ'**: το ράκος, το κουρέλι // κάθε παλιό και ξεσκισμένο ρούχο ή στρωσίδι: «*να μαζέψεις τα παρτάλια σ' κι δρόμου*» = να μαζέψεις τα παλιόρουχά σου και να φύγεις // **παρτάλ'ς** και θηλ. **παρταλού**, αυτός που φορά ρούχα «παρταλιασμένα» = ράκη // **παρταλιάζου** ή **ξιπαρταλιάζου** = ξεσκίζω, μετατρέπω σε παρτάλια κάποιο ρούχο κ.λ.π. «*τέτοια καμπάδ'κα ρούχα κι τα ξιπαρτάλιασι μεσ' τα ρ'μάνια*». Απ' το τουρκ. *partial*. Συνών. *καρκάλ'*, *κουρέλ'*, *ξισκίδ'*, *τζάτζαλον*.

**πάρτη** θηλ. το ατομικό, το στενό προσωπικό συμφέρον: «*σήμιρα χάθ'κι τον φιλότιμον κι η καλousύν'*: *καθένας μον' ντη (μ)πάρτη τ' βλέπ'*» // «*ούλα για ντη (μ)πάρτη τ' τα θέλ'*» = όλα τα θέλει δικά του // πρβλ. το στιχ. του λαϊκού τραγουδιού: «*κέρασε για πάρτη μου όλη την παρέα...*» // **παρτής**: αρσ. (ιδιωμ.) = τα χρήματα, τα λεφτά: «*γιατί, λέου μάνα, δε (μ)παίρνουμ' κι μεις ψάρια; — Λειπ' ου παρτής πιδί μ'*», δηλ. λείπουν τα χρήματα // **παρτές**: ως επίρρ. «*μοιράσαμ' ντ' (μ)πιριουσία τ'ς μάνας (ι)μ' κι πήραμ' παρτές τα μιρτ'κά μας*: *δε ρίξαμ' σκαρφί*», δηλ. καθέννας πήρε, ύστερα από συνεννόηση, το μερίδιο που ήθελε (παρτές) και δε ρίξαμε κλήρο (σκαρφί). Απ' το αρχ. *επ-αίρω > επαίρων > παίρων*.

**παρτσακλός**: κομματιασμένος, σπασμένος, ξεχαρβαλωμένος: «*ντου βρήκα να καρφών' ένα παρτσακλό τραπέζ'*». Απ' το τουρκ. *parca*.

**παρτσάς**: κομμάτι, τεμάχιο: «*μι δώκι κι μένα έναν παρτσά κρι(γι)άς απόυ κοντζάμ' τράγου πό' σφαξι*» // «*για έναν παρτσά χουράφ' που μ' ένιασι γύριφι ένα κάρου λιφτά*» // κομμάτι ξύλου που έμεινε στον κορμό ενός δέντρου μετά το κόψιμο ενός κλωναριού, που δεν κόπηκε όμως σύρριζα // **παρτσάδια** ή **πατσάδια** (βλπ. λ.) τα πατήματα της λιόσκαλας. Απ' το τουρκ. *parca*.

**πασπάρ'**: μικρή επίπεδη και γυμνή έκταση πάνω στο βουνό: «*μας κουπήκαν τα γόνατα ως ν' ανιβούμ' ντ' (μ)πλαγιά κι να βγουμ' απάν' στον πασπάρ'*».

**πασπατεύου** = ψάχνω να βρω κάτι με την αφή, χωρίς να βλέπω, ψηλαφιστά: «*χωσ' του χερ' σ' μεσ' ντου ντουρβά κι πασπάτιρι καμ' βρεις του*

χ'λιαρ'» // ψηλαφώ με τις παλάμες ή τα δάχτυλα κάτι, το αγγίζω ελαφρά και το περιεργάζομαι με τα χέρια: «τι πασπατέβ'ς μι λιρουνμένα χέρια του βιβλίου σ'· χάλια θα του καν'ς» // χαϊδεύω: «μη μι πασπατέβ'ς στον λιμό, γιατί γαργαλιέμι» // **πασπατεύουμι** μεταφ. κάνω κάποια δουλειά με χαρακτηριστική αργοπορία, σπαταλώ μεγάλο χρόνο πραγματοποιώντας κάτι που θα μπορούσε να γίνει πολύ πιο σύντομα: «τι πασπατέβιτι τόση (νι)ώρα η μουσμούλα;». Ίσως απ' το πασπαλεύω > πασπάλη (;).

**παστρεύου** = καθαρίζω: «παστρεύου ντ'ν αυλή» ή «του μπαλκόν'» ή «ντη σκάλα» και «παστρεύου του σπιτ'» = κάνω γενική καθαριότητα στο σπίτι // **ξিপαστρεύου** = φονεύω και προκειμένου για φυτά = τα καταστρέφω // **παστρικός** = καθαρός: «σ' ίφια παστρικά ρούχα ν' αλλάξεις», «δώσι μι μια παστρικά πιτσέτα» // μεταφ. «παστρικιά» = αξιόμηπτης και αξιοκατάκριτης διαγωγής γυναίκα που κάνει ανήθικη ζωή: «καν' κι ντη ν'κον-κνρά η παστρικιά». Απ' το μsn. παστρεύω < σπαστρεύω < σπαρτεύω < σπάρ-τα με την έννοια ότι καθαρίζω με σκούπα φτιαγμένη από σπάρτα, όπως **κλα-δίζου** = σκουπίζω με σκούπα φτιαγμένη από κλαδιά, οπότε και **κλαδί** = μικρή σκούπα, σκουπάκι.

**πατέλου** (σπαν. το αρσ. **πατέλ'ς**): γυναίκα με άχαρα τα κάτω άκρα, που περπατά άτσαλα με τα πόδια στραμμένα προς τα έξω. Ίσως (;) απ' το πατώ. Συνών. πατ'μάκου. Βλ. λ.

**πατήρ'**: το πατητήρι. Αν ο ληνός, στον οποίο πατιούνται τα σταφύλια και βγαίνει το κρασί, είναι ξύλινο κατασκεύασμα, λέγεται «πατήρ'» = πατητήρι, αν όμως είναι κτιστό κατασκεύασμα με πέτρες και κατάλληλο συγκολλητικό γι' αυτές υλικό, τότε λέγεται «λ'νός» = ληνός. Απ' το πατώ.

**πατηρίκ'**: ραβδί από ξύλο κατεργασμένο που κρατά κάποιος σαν μπα-στούνι // μεγενθ. **πατηρίκα**. Ίσως απ' το πατώ, ίσως να έχει σχέση με την πατερίτσα του δεσπότη ή (;) με το πατήρ, δηλ. το ξύλινο ραβδί του πατέ-ρα, κάποιου σεβάσμιου ηλικιωμένου.

**πατιρντί**: θόρυβος, φασαρία, ταραχή, αναστάτωση. Απ' το τουρκ. *patirdi*, Συνών. *σαματάς* < τουρ. *Şamata*, *νταβατούρ'* < τουρκ. *tenetür*.

**πατ'κώνου**: πατικώνω, συμπιέζω π.χ. το περιεχόμενο ενός τσουβα-λιού ώστε να μη μείνει καθόλου κενό μέρος και να κερδίσω όσο το δυνατόν περισσότερο χώρο // μεταφ. «ντ' (μ)πατίκουσα», ενν. την κοιλιά μου, δηλ. την παραγέμισα τρώγοντας, παραχόρτασα // παραλλ. φρ. «ντ'ν έκανα τίγκα» ή «γίν'κα γκων'» (< γκώνου < ογκώνω < όγκος) // **πατίκ'**: «ον τρουβάς εν' πατίκ'» ή «εν τίγκα», δηλ. τελείως γεμάτος. Απ' το πατώ > μsn. πατί-κιν > πατικώνω > πατ'κώνου.

**πατλακιάζου** = σκάω: «πατλάκιασα απ' ντ' δίψα». Απ' το τουρκ.

*patlak* = ο σκασμένος, *patlamak* = σκάζω, εκτυρσοκροτώ.

**πατλαντίζου:** κάνω κάποιον να τα χάσει, τον σαστίζω ή τον εκνευρίζω και τον κάνω να εκραγεί και ν' αγανακτήσει: «ήρτι κι μι πατλάντ'σι μι τ'ς φουνές κι μι ντ' βιασύνη τ'» // **πατλαντίζουμι** = σαστίζω, ζαλίζομαι και τα χάνω. Απ' το τουρκ. *patlamak* = εκρήγνυμαι.

**πατ'μάκου:** γυναίκα κάπως χοντρούλη και πλαδαρή που περπατά (πατά) αμπντάλικά πατώντας βαριά. Ίσως (;) απ' το πατώ.

**πατράκα:** αυτό που μένει για πέταμα από το καπνισμένο τσιγάρο, το αποτσίγαρο· ορισμένες φορές και το μισοκαπνισμένο τσιγάρο ή το όχι ιδιαίτερης εκτίμησης τσιγάρο. Η λ. και το υποκορ. της **πατράκ'** είναι της θεολογίτικης αργκώ, μάγκικη ή μόρτικη. Το ίδιο και η λ. **τζουριά** (= ρουφηξιά τσιγάρου): «δω' μ', ρε Μήτσου, ντ' (μ)πατράκα σ' να πάρου μια τζουριά». Συνών. *τσιγαρόκουλους*.

**πατσάδ':** πάτημα της ιδιόμορφης και ιδιότυπης λιόσκαλας. Η σκάλα αυτή, 5-6 μέτρων, γίνεται από ένα ίσιο πεύκο με κορμό διαμέτρου 15 περίπου εκατ., που έχει ανά 40-45 εκατ. κλαδιά, που αφού κοπούν θ' αποτελέσουν τα «πατσάδια» = πατήματα // κάθε τσουνί πάνω σε ξύλο, όμοιο με το πάτημα της λιόσκαλας. Ίσως απ' το τουρκ. *paşa* = κομμάτι, τεμάχιο > *παρτσάδι* > *πα'τσάδ'*.

**πατσαρίσ'** και πληθ. **πατσαρίσα:** διάφορα ετερόκλητα πράγματα που μας είναι απαραίτητα. Π.χ. ξεκινώντας για κάποιο ταξίδι πρέπει να πάρουμε μαζί μας πιθανόν μερικούς τροβάδες, κάποια καλάθια, κάποια δοχεία, κάποια εργαλεία κ.λ.π., όλα μαζί λοιπόν είναι τα «πατσαρίσα μας». Ίσως (;) απ' το τουρκ. *paşa* = κομμάτι, με συγκοπή του -ρ-, όπως στη λ. «πατσάδ'».

**πατσάς:** το στομάχι των ζώων // είδος σούπας που γίνεται με το στομάχι ή με το κεφάλι ή με τα ποδαράκια του ζώου // μεταφ. το ανθρώπινο κεφάλι: «θα σι δώσω μια μι του φτινάδ' κι θα σι σπάσω ντου (μ)πατσά σ'» // **του πατσί** = επίσης το ανθρώπινο κεφάλι: «μ' έδουσι μια στον πατσί μ' κι πήγι του αίμα τσουτσούρ'» = με χτύπησε στο κεφάλι μου και το αίμα έτρεχε όπως το νερό στη βρύση // **βρισιά:** «α να χαθείς χαμένου πατσί». Απ' το τουρκ. *paşa*.

**π'δω:** πηδω, τινάζομαι προς τα πάνω ή σ' απόσταση, υπερυψώ το σώμα μου με άλμα ή το μεταφέρω από ένα σημείο σε κάποιο άλλο: «πήδ'ξι απάν' στον μ'λαρ' κι έφ'γι π'λαλώντας» // κατεβαίνω απότομα από κάπου ψηλά: «κλειδώθ'κα μεσ' στον σπιτ' κι αναγκάσ'κα να π'δήξου απ' του παρθύρ'» // περνώ με εκτίναξη του σώματός μου πάνω από κάποιο εμπόδιο: «παρόλου πού 'ταν ψ'λος ου φραχτ'ς ντου (μ)πήδ'ξα κι μπήκα στον χουράφ'» // παραλείπω ορισμένες λέξεις ή σειρές σ' ένα κείμενο διαβάζοντάς το

ή και μερικές σελίδες βιβλίου «μάθι να διαβά(ι)ς· πουλλές λέξεις π'δας» // «πήδ'ξι τ' όνουμα μ' σ' (γ)κατάστασ' κι δε μι φώναξι» // «πήδ'ξι ου τράγους ντ' (γ)κατσίκας;» = την έχει βατέψει; // μεταφ. «εχ' π'δηξ' πουλλά παλούκια αυτή(ν)» // «μόλις τ' άκ'σα πήδ'ξα απ' ντ' χαρά μ'», «πήδ'ξι απ' ντου (μ)πόνου» // «ντη π'δήξαμ' κι αυτή(ν) ντ' φουρά», δηλ. τα καταφέραμε. Παραλλ. φρ. «ντη σκαπουλάραμ'» // «θα ντη (μ)πδηξ' ου Γιωρ'ς άραγισ;», δηλ. θα γίνει καλά; θ' αποφύγει το θάνατο; // παροιμ. «θα π'δήξου μπαμπά — θα σι δ'(γι)ω πιδί μ'», λέγεται γι' αυτόν που κομπάζει ότι μπορεί να κατορθώσει κάτι // ουσ. του πήδ'μα, η π'δηξά, ου πήδους = πήδος, μεγάλο πήδημα. Απ' το πηδώ.

**πέλα:** το ράφι, που αποτελείται από μια μακρόστενη σανίδα προσαρμοσμένη σ' έναν εσωτερικό τοίχο του σπιτιού, συνήθως της κουζίνας, 60-70 εκ. κάτω απ' το ταβάνι. Παλιότερα τοποθετούσαν πάνω σ' αυτή τα ζυμωτικά ψωμιά ή διάφορα αντικείμενα, όπως π.χ. χάλκινα μαγειρικά σκεύη, ταψιά κ.λ.π. // υποκορ. **του πιλούδ'** = το ραφάκι που σχηματίζεται απ' το τζακόξυλο πάνω και γύρω γύρω από το τζάκι // ίσως υποκορ. και **η πουλίτσα** (απ' το **πελίτσα**) = μικρή κόγχη στον τοίχο, εσωτερικά του σπιτιού.

**πέρ'γυρους:** ο πέτρινος τοίχος που περικλείει ένα αμπέλι ή ένα χωράφι, όπως **ου αυλόγυρους** που περικλείει την αυλή του σπιτιού. Απ' το **περί + γύρος**.

**πέτσα:** το τομάρι των ζώων: «άμα σφάξεις του βοδ' να μι π'λή(ι)σ' ντ' (μ)πέτσα» // η επιδερμίδα του ανθρώπου: «κάηκι η πέτσα μας μεσ' τον ήλιου» // η κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια ορισμένων υγρών: «άφ'σι του γάλα ζιστό ώσπου να πιασ' πέτσα» // το περίβλημα του ψωμιού μέσα στο οποίο περικλείεται η ψύχα: «μας τέλειουσι του φουμί· λίγισ πέτσισ έχουμ' για να πιράσουμ' του βραδ'» // το σκληρό περίβλημα που πιάνει με τον καιρό ένα σπυρί ή μια πληγή: «έπιασι πέτσα η μαύρη μ'» // το περίβλημα νωπών φρούτων ή ζαρζαβατικών π.χ. μήλου, αγγουριού κ.λ.π. // μεταφ. «αυτός σ'κων' η πέτσα τ'», δηλ. αντέχει στο ξύλο ή γενικά «αντέχει» // «δεν εχ' νούδι ντρουπή, νούδι πέτσα», δηλ. είναι εντελώς αδιάντροπος, αμοραλιστής, γι' αυτό και **χουντρόπιτσους** = το παχύδερμο // ως β' συνθ. γίνεται -π'τσα: π.χ. **γα'δρόπ'τσα, προυβατόπ'τσα** κ.λ.π. // υποκορ. **πιτσι** < μσν. **πετσίν** και μεταφ. «θα μαζέψ' του πιτσι τ'» ενν. ξύλο ή κρύο ή λέρα κ.λ.π. // «πιτσι κι κόκαλον» = πολύ αδύνατος // **του πέτσουμα** = το σανιδένιο πάτωμα του σπιτιού: «τά 'κανις τα πιτσώματα;» αλλά και η εργασία για να γίνει το πάτωμα του σπιτιού με σανίδια: «μας στοί(ι)χ'σι πουλύ του πέτσουμα τ' σπιτιού μι πιρατ'κά σανίδια». Ως ρήμα χρησιμοποιείται το **πιτσώνου:** φτιάχνω με σανίδια το πάτωμα του σπιτιού: «μόλις πιτσώσουμ' του σπιτ', θα πουμ' μέσα» // αντικαθιστώ τις τρύπιες ή φθαρ-

μένες σόλες των παπουτσιών με καινούριες ή γενικά πραγματοποιώ οποιαδήποτε επένδυση με δέρμα ή με ύφασμα // **ξιπιτσώνου** = βγάζω την πέτσα // μεταφ. «μας ξιπέτσονσι στη δ'λεια» = μας ξεθέωσε // **ξιπιτσώνουμι** = κουράζομαι υπερβολικά: «ξιπιτσώθ'κα στον σκάψ'μου» // επίθ. **πιτσένιους, πιτσουμένους και κουλουπιτσουμένους** = ο πανέξυπνος, ο αετονύχης, αυτός που «εχ' κι στον (γ)κώλον τ' μάτια» // **πιτσουκόβου** = πετσοκόβω, κατακομματιάζω // καταστρέφω: «τ'ς(ι) στήσαν ινέδρα κι τ'ς πιτσόκουφαν» // καταπονώ, ξεθεώνω κάποιον // ουσ. **του πιτσόκουμα** // κατάρα: «να σι φάει τον πιτσόκουμα». Μάλλον απ' το ιταλ. *pezza*..

**πιδιξεύουμι**: επιδεξεύομαι, τα καταφέρνω να κάνω κάτι που χρειάζεται κάποιες επιδεξιότητες // **πιδέξιους** = ο επιδέξιος. Απ' το επι-δέξιος.

**πιζούλα**: πεζούλα, πέτρινος τοίχος με χαμηλό ύψος. Γίνεται συνήθως γύρω γύρω στις αυλές ή και στα χωράφια για να συγκρατεί το χώμα: «καθίσαμ' σ' (μ)πιζούλα κι δειλ'νίσαμ'» = φάγαμε για το δειλινό // υποκορ. **του πιζούλ' ή πιζ'λούδ'**: «φερ' του μ'λαρ' κονντά στον πιζούλ' για να καβαλ'κέψου». Απ' το αρχ. πέζα.

**πικρισίδα**: το πικρό ραδίκι του βουνού και κατ' επέκταση κάθε πικρό χόρτο. Απ' το αρχ. πικρός ή πικρίς.

**πιράδ'** και πληθ. **πιράδια**: λεπτά ξυλάκια, σαν τα σημερινά μπικ μολύβια, που γίνονται μυτερά μπροστά, με τα οποία κλείνει και ασφαρίζεται ένα τσουβάλι μ' ελιές ή άλλο περιεχόμενο. Περνιούνται με ειδικό και χαρρακτηριστικό τρόπο στα διπλωμένα χείλη του τσουβαλιού: «σι λίγου θα τσ'βαλιάσουμ' τ'ς ιλές' κόψι λίγα πιράδια απού ξιρά κι γιρά ξύλα» // «ξέρ'τι ότι σ' (γ)Κατουχή πουλλές φουρές φάγαμ' στον χουράφ' φασούλια μι κρουμμύδ' πιρασμένον σι πιράδ'; τύχινι βλεπ'ς να μην έχουμ' κοντάλια στον (ν)τρουβά». Απ' το αρχ. περώ = περνώ.

**πιρατ'κός** = περατικός, αυτός που προέρχεται από ξένο μέρος. Ειδικά για πράγματα, ζώα, εμπορεύματα κ.λ.π. αυτά που δεν είναι ντόπια, που δεν έγιναν στο νησί αλλά ήλθαν απέξω ως βιομηχανικά ή γεωργικά προϊόντα: π.χ. «πιρατ'κά νήματα», «πιρατ'κός σπόρους», «πιρατ'κές μπουγιές», «πιρατ'κά τ'λίμια» κ.ο.κ. Απ' το αρχ. πέρας (γεν. πέρατ-ος) > περατικός > πιρατ'κός.

**πιρ'γιλώ**: μεταβ. κοροϊδεύω, ειρωνεύομαι: «δε (ν)τον φουρώ αυτό τον παλιουπαντέλοννον· ουλ' θα μι πιργιλόυν» // εμπαίζω: «ούλον μι λεσ πως θα παμ' στον γιαλό κι ούλον μι πιργιλάς» // περιπαίζω: «μάνα, αυτή(ν) μι πιργιλά· μι λέει κ'τσουπατούκ'» // ουσ. **πιρ'γέλιου**: «γινήκαμ' πιρ'γέλιον σ' ούλον του χουριό μι τα καμώματά σ'» ή για περισσότερη έμφαση: «γινήκαμ' γέλιον πιρ'γέλιου...» δηλ. γίναμε ο περίγελος, καταγέλαστοι. Απ' το περι + γελώ.

**πιριάκουνου:** η λίμα, ειδικό πριονωτό εργαλείο για το ακόνισμα του τσεκουριού, του κλαδευτηριού, της κόσας κ.λ.π. Απ' το *πριόνι* + *ακονώ* > *πριονάκονο* > *πιριονάκονο* > *πιριάκονο*.

**πιρτσίν':** ειδικό «καρφί» που συνδέει συνήθως μεταλλικά αντικείμενα, αφού χτυπηθεί κι απ' τις δυο μεριές, έτσι ώστε να μη φεύγει από τη θέση του // ρήμ. *πιρτσινώνου*, ουσ. του *πιρτσίνουμα*, επίθ. *πιρτσινουμένους*, αντίθ. *απιρτσίνουτους*. Απ' το τουρκ. *percin*.

**πιρ'χαίρουμι:** μεταβ. καμαρώνω κάποιον ή κάτι: «πουλύ τον *πιρ'χάρ'κα τ' αγγόνι σ' πού 'πι του ποί'μα τ' σ' γιουρτή*». Απ' το *περί* + *χαίρομαι*.

**πισμανεύου:** μετανιώνω, αλλάζω γνώμη: «μ' είπι ότι φέτους θα δ'λέφονυμ' μαζί αλλά *πισμάνιρι*». Απ' το τουρκ. *pişman* = μετανιωμένος.

**πιτρουλousά** θηλ. εδαφική έκταση γεμάτη πέτρες, πετρουλό έδαφος: «*μι ντον αναδασμό μι πήραν ένα ζουλιμένον κτήμα κι μι δώκαν μια πιτρουλουσά που δε (μ)πρόκειτι να ντ' (γ)κάνον χονράφ'*». Απ' το *πέτρα*.

**πιτρουπίδια:** ειδικά πρόσθετα και κατεργασμένα ψιλά καδρόνια προσαρμoσμένα κατά μήκος των πλευρών της βάρκας που δεν παθαίνει π.χ. ζημιά αν γείρει και συρθεί πάνω στις πέτρες (βότσαλα) της ακτής. Απ' το *πέτρα* + (;).

**πιτρουτσακ'σμάδα:** το πετροζούλημα, γεμάτο πύο μέρος του πέλματος που προκαλεί ισχυρούς πόνους. Δημιουργείται στο πέλμα, όταν περπατά κάποιος ξυπόλυτος στις πέτρες: «σ' (γ)Κατουχή που μας λείπαν τα παπούτσα κι γυρίζαμ' αξ'πόλ'τ' γιμίζαν τα πουνδάρια μας *πιτρουτσακ'σμάδης*». Απ' το *πέτρα* + *τσακίζω*.

**πιτσ'λιάρ'ς, -άρα, -ρ'κου:** αυτός που έχει στο σώμα του στίγματα, φακίδες και προκειμένου για ζώο αυτό που έχει πολύχρωμο τρίχωμα. Απ' το αρχ. *πιτυλώ*. Συνών. *τσιπρός* (κοροΐδ.).

**πιτσουλούρ':** λουρί (= ιμάντας) από ανθρώπινη πέτσα (= επιδερμίδα): μια *γρι(γι)ά σουφρουμέν'* κι *λαφρυ(γι)ά τού 'χει καημό που γέρασι κι ήθιλι να ξαναιώσ' κι να γεν' πάλι νια*. Πήγι, απ' *λέτι*, σ' ένα γιατρό κι άρχισι να ντου (μ)παρακαλεί να ντ' δωσ' *γιατρικό που θα ντ' ξανάνιουνι κι θα ντ'ν έκανι μ'κρη*. Ου γιατρός σ'ν αρχή *ξαφνιάσ'κι*, ύστισα όμους *ντ'ν είπι ότι για να γεν' αυτό έπριπι να ντη βγαλ' ένα πιτσουλούρ' απ' ντη (μ)πλάτη τ'ς αρχίζοντας απ' ντου σβέρκου κι φτάνοντας ως τα μ'σίδα τ'ς*, δηλαδή απ' ουλ' ντ' *ραχουκουκαλιά τ'ς*. Μ' αυτό που ντ'ν *είπι νόμ'ζι ότι η γρι(γι)ά θα φονβ'θεί κι θα φυγ'*. Αυτή(ν) όμους *γιάτ' χαρά φώναξι: «γλήγουρα, γιατρέ, βγάλι του πιτσουλούρ' που λες*». Ου γιατρός σαν είδι ως πού φταν' η *λουλάδα τ'ς(ι) γ'ναίκίς για ντ'ν ονμουρφιά τσατίσ'κι*. Παιρν', απ' *λέτι*, μια *φαλτσέτα κι αρχίζ' να βγαζ' του πιτσουλούρ' απ' του ζ'νιχ' κι κατ'*.



Κάθι λίγον κι λιγάκ' όμους ρουτούσι: «μπας κι πουνέλς γρι(γι)ούδα μ';». Αυτό του λουλονφράνταλον όμους απαντούσι μι ντη ψ'χη στον στόμα: «κάνι γιόκα μ' ντη δ'λεια σ' μπρος στα κάλλη τι 'ν' ον πόνους» κι δεν έβγαζι συντ'χιά, ως που βγήκι του πιτσουλούρ' απ' ντη (μ)πλάτη τ'ς, αλλά μαζί μ' αυτό βγήκι κι η ψ'χη τ'ς // πολλές φορές λέγεται και **προυτουλούρ'** (πρώτος + λουρί), ίσως γιατί αν βγάλουν από κάποιον ένα τέτοιο λουρί θα είναι το πρώτο και τελευταίο· δεν μπορεί να υπάρξει δεύτερο, σύμφωνα με την πιο πάνω ιστοριοϋλα. Γι' αυτό και η απειλή «θα σι βγάλον του προντουλούρι σ'» έχει την έννοια «θα σε σκοτώσω». Απ' το πέτσα + λουρί < μσν. λουρίν < λατιν. *logum*.

**πιφκουτό**: πευκωτό, μέρος με πεύκα: «πήγα κι μεσ' τον πιφκουτό για πιπιρίτις αλλά δε βρήκα ούτι έναν για μαρτυριά». Παρόμοια και **του δασουτό** = μέρος με δάσος, **του τριχουτό** = μέρος του σώματος με τρίχες, **του στριβουτό** = μέρος του δρόμου με στροφή, **του ριγουτό** = ύφασμα με ρίγες κ.ο.κ. Απ' το πεύκο.

**π'λάδα**: πουλάδα, η μικρή στην ηλικία κότα // υποκορ. **π'λαδέλ'** ή **π'λαδούδ'** // κοροϊδ. ή ειρων. «θα σι φ'λέφον μια πουρδονπ'λάδα». Απ' το πουλί > πουλάδα.

**πλακόπ'τα**: μικρή και ψιλή πιτούλα που γίνεται με αλεύρι και διάφορα χορταρικά ή με ζυμάρι στο οποίο δεν έχει μπει «**προυζύμ'**» και δε χρειάζεται «**ν' ανιβεί**». Πολλές φορές ψήνεται στο τηγάνι. Απ' το πλάκα < αρχ. πλαξ + πίτα < ιταλ. *pitta* < λατιν. *picta* < αρχ. ελλ. πηκτή.

**π'λαρ'**: πουλάρι, μικρό γαϊδουράκι. Απ' το πώλος > υποκορ. **πωλ-άριον** > πουλάρι.

**πλατηκουντέρνου**: υποστηρίζω, βοηθώ, δικαιολογώ κάποιον: «αφού ξερ'ς ότι φταιβ' ου γιο σ', γιατί ντου (μ)πλατηκουντέρν'ς;» = αφού γνωρίζεις ότι φταίει ο γιος σου, γιατί τον υποστηρίζεις, γιατί τον δικαιολογείς; Μάλλον από τη φρ. «κάνον πλάτις» = κάνω πλάτες, που έχει την ίδια έννοια, δηλ. υποστηρίζω, βοηθώ ή κάνω τα στραβά μάτια: «ντου (γ)κάνιν πλάτις οι αρχές, γι' αυτό ξιγλιστρά απ' ντου νόμον».

**πληγουμάδα**: η μεγάλη πληγή: «πάτ'σι άσκημα του σαμάρ' του μ'λαρ' μας κι του γέμ'σι πληγονμάδης». Απ' το πληγώνω ή πληγώ < πληγή < αρχ. πλήττω. Συνών. **γιράς** < τουρκ. *yara*.

**πλήμμα**: «έσπασι ου σωλήνας τ' νιρού στον κατώγ' (ή κατώ'ι) κι ούλα γίναν πλήμμα», δηλ. όλα πλημμύρισαν, όλα σκεπάστηκαν με νερό. Μάλλον απ' το πλημμύρονου = πλημμυρίζω.

**πλιμάτ'**: το δίκτυ. Απ' το αρχ. **πλέγμα** > υποκορ. **πλεγμάτιον** > πλιμάτ'.

**πλόχειρου**: όσο χωρά το χέρι, η χεριά: «θα μι δώ(ι)σ' ένα πλόχειρου σπόρου;» // **πλουχειριάζου**: δίνω, προσφέρω σε κάποιον κάτι: «πήγι

κι ντου (μ)πλουχέριασι τα λιφτά χουρίς να σιγουριφτεί αν θα ντου δωσ' του ύφασμα που θα ντου (μ)π'λούσι». Απ' το απλός + χείρ.

**πνάζουμι:** αντιλαμβάνομαι την παρουσία κάποιου μέσα στην απόλυτη σιωπή και ησυχία. Παρά το γεγονός ότι πιθανόν να πλησιάζει κάποιος τελείως αθόρυβα και με μεγάλες προφυλάξεις εγώ έχω την ικανότητα ν' ακούω τις ανόμιες του, την πνοή του: «ήρτι να μι πιασ' στον ύπνου κι να μι κοψ' του νιρό κρυφά' ιγώ όμους ντου (μ)πνάσκα». Μήπως (;) απ' το υπνάζομαι με την έννοια ότι αντιλαμβάνομαι και στον ύπνο (δηλ. ακόμη κι όταν κοιμάμαι) τι συμβαίνει γύρω μου, ή (;) απ' το πνοή > πνοάζομαι ή (;) απ' το επι-νοώ > π'νοώ > π'νοάζομαι.

**π'νακ':** ξύλινο σκεύος με καπάκι όμοιο κατά το σχήμα με τη σημερινή, την περίπου στρογγυλή, φουντανιέρα. Το ξύλο είναι κατάλληλα λαξευμένο και το καπάκι προσαρμόζει κατά τρόπο που δεν αποσπάται εύκολα. Χρησιμοποιείται βασικά για την τοποθέτηση και μεταφορά παστών ψαριών, που τρώγονται στο χωράφι ή αλλού, μακριά απ' το σπίτι. Ψάρια που παστώνονταν ήταν κυρίως η μαύρη μαρίδα που λεγόταν **κ'τσουρ'** και πληθ. **κ'τσούρια**. Απ' το αρχ. **πινάκιον**.

**πόκουντα ή απόκουντα** επίρρ. κοντά, πλησίον και ορισμένες φορές σε οξύμωρο σχήμα: «ναι, πόκουντα μι στελ'ς...» δηλ. με στέλνεις πολύ μακριά. Απ' το απο + μσν. **κοντά**.

**πόλουλου, το:** το χαζό, το ανόητο: «ουλ' του κουρουιδέβιν του πόλουλου». Απ' τη μετοχή παρακειμ. το απολωλός του αρχ. **απόλλυμαι**.

**πουδουβουλή:** το ίχνος που αφήνει το πόδι, κυρίως στο έδαφος, ανθρώπου ή ζώου, πατημασιά: «αντές οι πουδουβουλές στον μπαχτσέ εν' απού κατσίκαν» // μεταφ. «μια πουδουβουλή τόπους» = πολύ λίγος χώρος, μικρή εδαφική έκταση. Απ' το πους (γεν. ποδός) + βάλλω.

**πουδουскиλίζου ή πουδουскиλινώ:** περνώ πάνω από κάποιον ή πάνω από κάποιο αντικείμενο χωρίς να τον πατώ: «γιατί πουδουσκελ'σις του πιδί; δε ξερ'ς ότι εν' γρουσουζά;», «δεν είδεις του τσαπί, βρε γκαβούλιακα, αφού του πουδουσκελ'σις απού κει που πέρασις;». Απ' το πους (γεν. ποδός) + σκέλος.

**πουζ'ντώ:** αναζητώ, ψάχνω για να βρω κάποιον ή κάτι: «ντου (μ)πουζήτ'σα παντού αλλά δε ντου βρήκαν», «μι πουζήτ'σι κανέ'ς;», «τι πουζ'ντάς, μαρέ;» // μεταφ. «άμα μι χά(ι)σ', θα μι πουζ'ντάς μι μάρου δακρ'». Από το απο-ζητώ.

**πουθέκου** συνήθως με σημασία μέλλ., τοποθετώ: «θα πουθέκου του πιάτου σ' (μ)πέλα κι θά'ρτου» // μεταφ. «δε ξερ' πού να ντου βαλ' κι πού να ντου πουθέκ'» = δεν ξέρει πού να τον βάλει και πού να τον θέσει, δηλ. τον έχει μη στάξει και μη βρέξει, τον περιποιείται υπερβολικά. Μάλλον απ' το από + έθηκα, β' άόρ. του τίθημι.

**πούθι:** από πού, πούθε: «δε ξερ' κανέ'ς πούθι(ν) ήρτι». Απ' το αρχ. *πόθεν*.

**πουκοίλ'ς:** περιφρονητική προσωνομία ανθρώπου με μεγάλη κοιλιά, η οποία οφείλεται σε καθιστική ή τεμπέλικη και γενικά άνετη ζωή. Γίνεται σχεδόν βρισιά ως **πουκοίλα:** «άντι, ρε πουκίλα, που θα πεις ιμένα τιμπέλ'» // **πουκοίλια:** τα γύρω απ' την κοιλιά μαλακά μέρη του σώματος. Απ' το *από + κοιλιά*. Συνών. *κοιλαράς, νταλακιάρ'ς, σπληνιάρ'ς*.

**πουκότσυλου** και πληθ. **πουκότσυλα:** άγανα ή κομματάκια από άχυρα ή χόρτα που μένουν ως άχρηστα μικροϋπολείμματα: «πρεπ' να μαζέψουμ' τα πουκότσυλα απ' ντ'ν αχυρώνα για νά 'ν' παστρικά πιν βάλουμ' κινούριον χουρτάρ'» // ψιλοκομμένα και διασκορπισμένα τσώφλια ξηρών καρπών ή φλούδες από κρεμμύδια, πατάτες κ.λ.π., ή ακόμη μικρά και ξηρά κλαδάκια ή φύλλα. Απ' το *από + κότσαλο* ( *κόψανον* < *κόπτω*).

**πουλήμ':** μικρή δεξαμενή μέσα στο ελαιοτριβείο ή «στου λαδόμ'λου», σχήματος ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου ή κύβου, μέσα στην οποία καταλήγουν **ου λιόζ'μους** ( < *ελιά + ζωμός* ) και το λάδι, μετά το πάτημα που υφίσταται **του χαμούρ'** (= οι αλεσμένες ελιές) **στη (μ)πρέσα** (= υδραυλικό πιεστήριο). Στο «πουλήμ'» το λάδι επιπλέει πάνω πάνω και συλλεγόταν πιο παλιά με κατάλληλη **σέσουλα**, ενώ σήμερα αναρροφάται με αντλία και οδηγείται σε φίλτρα. Απ' το αρχ. *υπολήνιον* > *πολήνι* > *πουλήμ'*.

**πουμένου** ή **πουμνίσκου:** παραμένω κάπου: «άμα δε (μ)προυκά-νου να γυρίσουν, θα πουμείνου σ' (γ)καλύβα· γι' αυτό να θ'μηνθείς να πάρουν τα κλειδιά» // υπολείπομαι: «πόσις αράδης φασ'λές πουμείναν για πότ-σμα;» = πόσες σειρές φασουλίες υπολείπονται για πότισμα; // κινδυνεύω ν' αποχωριστώ, μένοντας πίσω, από κάποια συντροφιά, με την οποία πορεύομαι, επειδή βραδυπορώ: «πουρπάτ(γ)ι πιο γλήγουρα, γιατί θα πουμείν'ς κι θα σι παρατήσουμ'» // «πού πόμ'νις σ'ν Αθήνα;» = πού κοιμήθηκες τη νύχτα στην Αθήνα; // «απού τότε που πόμ'νι χήρα ζει κι ζερν'· ούτι να φάει δεν εχ'» = από τότε που έμεινε χήρα... // «πόμ'να! δεν μπουρλώ άλλου» = εξαντλήθηκα, δεν αντέχω άλλο // «μαρή, για τρέχα' αυτή(ν) πόμ'νι» = λιποθύμησε // «μ' αυτόν ντου (μ)παλιόκιρου πουμείναν πίσου ούλις οι δ'λες» = δεν έγιναν στην ώρα τους, καθυστέρησαν οι δουλειές // «πόμ'να στου άσου» = δεν κέρδισα τίποτε, βγήκα ζημιωμένος. Απ' το *απο + μένω*.

**πουμώνου** μεταβ. εμποδίζω κάποιον ν' αναπνέει κανονικά: «πουλύ κάπνισι τ' (α)τζάκ'·μας πούμουσι ον καπνός κι τσούξαν τα μάτια μας» // **πουμώνουμι** = κόβεται η αναπνοή μου, δεν μπορώ ν' αναπνεύσω: «μη βγαιν'ς όξον μι τέτοιον τ'φαν'· θα πουμουθείς απ' ντουν αέρα», «έρ'χι τόσου χιον' που πουμώθ'κα κι δε μπουρούσα να προνχουρήσου». Ίσως (;) απ' το *πώμα* = *τάπα*, *βούλωμα*.

**πούπιτα:** πουθενά: «θα πας πούπιτα;» = θα πας πουθενά;, «δε (μ)πά-  
ου πούπιτα» = δεν πηγαίνω πουθενά. Απ' το *πώποτε* (;).

**πουρεύου, πουρεύουμι:** αποκτώ κάτι που χρειάζομαι, ικανοποιώ  
κάποια μου ανάγκη: «θα πουμείνου ακόμα μια μέρα σ' Ουμονιά· πιστεύου  
να πουρέψου μι ντ' (γ)κουμπάνια πδ' 'χον», «φέτους δε βγάλαμ' λαδ'· θα  
πουρέψουμ' μ' ο,τ' μας πιρίσιφι απόυ περσ'» // «μι ντη ξιραίλα πού 'χει φέ-  
τους δεν έκουφα ούτι ένα βαλίδ' χουρτάρ'. Πρεπ' ν' αγορράσου κα'νά τσ'βαλ'  
καλαμπούκ' για να πουρέψου τ'ς κατσίκις ντου χ'μώνα» // παροιμ. «όποι-  
ους βρισκ' κι πουρέβιτι τύφλα να 'χ' που παντρέβιτι», παροιμ. «σύρι στου  
(γ)κόσμου να (μ)πουμπιφτείς κι στου σπιτ' σ' να πουριφτείς» ή απευθυνό-  
μενος κανείς στον εαυτό του: «καημέμι Γιανν', τι πας στου (γ)κόσμου κι  
(μ)πουμπέβισι; δε (μ)πας στου σπιτ' σ' να πουρέβισι». Απ' το αρχ. *πόρος* =  
πρόσοδος, εισόδημα.

**πουρνό:** το πρωί: «θα φύγουνμ' του πουρνό για του Λ'βαδ'». Απ' το  
*πρωί* > *πρωινό* > *πουρνό*.

**πουρτέλλου:** το μπροστινό άνοιγμα του παντελονιού που κλείνει με  
κουμπιά και σήμερα ορισμένες φορές με φερμουάρ: «κούμπουσι, μαρέ, τα  
πουρτέλλα σ'· θα βγουν όξου οι (γι)αμαρτί' σ' κι θα γεν'ς ριζίλ'». Απ' το  
ιταλ. *port-ello*, υποκ. του *porta*.

**πουρτόγυρος:** ο ντελάλης: «ο,τ' πρεπ' να μαθ' του χουριό του φου-  
νάζ' ου πουρτόγυρους». Μάλλον απ' το *πόρτα* + *γυρίζω* παρά απ' το «πρω-  
τό-γερος», διότι αυτός έπρεπε να γυρίσει όλο το χωριό ντελαλώντας κατά  
μικρά διαστήματα, αν ήταν δυνατό πόρτα-πόρτα, ώστε όλοι να πληροφορη-  
θούν «τι φονάζ'».

**πουσέρνου:** «κόβοντας» το τρεχούμενο νερό από κάπου ψηλά η ροή  
συνεχίζεται για κάποιο χρονικό διάστημα και ελαττώνεται βαθμιαία ως ότου  
σταματά τελείως. Κατά το χρονικό διάστημα αυτό, που η ροή βαθμιαία ελατ-  
τώνεται, το νερό «πουσέρν'»: «κοψ' του νιρό Γιωρ'· ως να πουσύρ' θα ποντ'-  
στούν δυο αράδισ καθούλις που μι πουμείναν» // σπαν. «άντι να φύγουνμ',  
λέου μάνα· πουσύραν ου κόσμους» = άντε να φύγουμε, καλέ μητέρα· έχουν  
φύγει όλοι οι άνθρωποι και ενν. μείναμε μόνο εμείς. Απ' το *από* + *μσν. σέρ-  
νω* < *σύρνω* < αρχ. *σύρω*.

**πουσπόρ:** ο τελευταίος σπόρος του πατέρα, δηλ. το τελευταίο του  
παιδί: «αυτό του πουσπόρ' μας τυράν'σι πουλύ» = αυτό το στερνοπαίδι μας  
βασάνισε πολύ // μεταφ. άνθρωπος μικρόσωμος κι αδύνατος, καχεκτικός:  
«άντι, ρε πουσπόρ', που υιών'ς σι μένα φοννή· μ' σουριξά». Απ' το *από* +  
*σπόρος*, *αποσπέρριον*.

**πουστιάζου:** βάζω ορόσημα σ' ένα κτήμα // *ισιάζω*. Απ' το *από* +  
*εστιάζω*;

**πουστλαντίζου:** αμετάβ. αλλάσσει ο χαρακτήρας μου, το ήθος μου,

προς το χειρότερο· ενώ δηλ. είμαι καλός, έντιμος, συνεπής κ.λ.π. γίνομαι κακός, ανέντιμος, ασυνεπής κ.ο.κ.: «μ' υπουσχέθ' κι πως θα 'ρτ' να μι βοηθηθ' αλλά δε ντου (μ)πιστεύου' τιλιφταία πουστλάντ'σι κι αυτός». Ίσως απ' το τουρκ. *potlanmak* = ζαρώνομαι, ρυτιδώνομαι, με ανάπτυξη του -σ- από επίδραση του πούστης < τουρκ. *püşt*.

**πουστράγγια:** τα τελευταία υπολείμματα ενός υγρού (ρακιού, κρασιού, λαδιού κ.λ.π.) που μένουν μετά το άδειασμα του δοχείου μέσα στο οποίο βρίσκεται: «μι κέρασι ένα ρακί, αφού μάζιφι τα πουστράγγια από 'να μ'κρο νταμιτζανούδ'» // το υγρό που βρίσκεται πάνω σε κάποιο μουσκεμένο αντικείμενο και που μπορεί να πάρει κανείς με στράγγισμα: «χώθ' κι του μανί-κι μ' μεσ' στον σφιδ' κι όταν του στράγγ'σα μάζιψα μια κούπα πουστράγγια λαδ'». Απ' το απο + στραγγίζω < στραγξ = σταγόνα.

**πουστρίβου** αμετάβ. για αρρώστια ή πληγή ή σπυρί κ.λ.π. αρχίζω να υποχωρώ, αρχίζω να παίρνω το δρόμο της ίασης: «μέχρι 'ψε μι λώλανι στον (μ)πόνου η μαύρη μ'· απού σήμιρα όμους άρχισι να πουστρίβ'» // συνών. φρ. «απού σήμιρα άρχισι να παιρν' τα πίσου» // μεταβ. «προσπαθήσαν οι γιατροί να πουστρίψιν μι φάρμακα τ' απόστ'μα αλλά δε (ν)τα κατάφέραν, γι' αυτό γίν'κι ιγχείρισ'». Απ' το απο + μσν. στρίβω < αρχ. στρέφω.

**πουταμουφόρια:** αυλάκια σε πλαγιές βουνών μέσα στα οποία κυλούν νερά κατά τη διάρκεια μιας βροχής ή κατά το λιώσιμο του χιονιού. Τα νερά αυτά κυλώντας σμίγουν και σχηματίζουν μικρό ή μεγάλο ποτάμι: «πού να πουρπατήσ' γαδούρ' σ' (μ)πανουθ'νή πλαγιά μι τόσα πουταμουφόρια» // ορισμένες φορές «πουταμουφόρια» και τα ίδια τα νερά που κυλούν, τα ρυάκια. Απ' το ποτάμι + φέρω.

**πουτούρ':** παντελόνι από χοντρό ύφασμα κατά χωριάτικο τρόπο ραμμένο, συνήθως δηλ. αρκετά φαρδύ και ποτέ σιδερωμένο. Κατ' επέκταση και κάθε παλιό και χωρίς αξία παντελόνι, κάθε «παλιουπαντιλόνα»: «σήκουσι, μαρέ, λίγου τα πουτούρια σ' κι θα τα καν'ς μούσκιμα μεσ' του νιοδ'». Απ' το τουρκ. *potur*.

**πουφάγια:** τα αποφάγια, υπολείμματα φαγητών. Απ' το απο + φα- (γ)ί < έ-φαγ-ον, β' άόρ. του «τρώγω» ή εσθίω.

**πουφόρ' και πληθ. πουφόρια:** ρούχο που έχει φορεθεί, λίγο παλιό ή εντελώς παλιό: «ου Μήτσους ούλου τα πουφόρια τ' γαμπρού τ' φουρεί». Απ' το απο + φορώ.

**πουφουρντίζου:** γεμίζω με νερό το στόμα μου και στη συνέχεια το ρίχνω ψιχαλίζοντας κάτι ή κάποιον // δροσίζω απλώς κάποιο φυτό που θέλει πότισμα· θέτοντας π.χ. το δάχτυλό μου μπρος σ' ένα λάστιχο ρίχνω λίγες ψιχάλες νερού σ' ένα λουλούδι ή σ' ένα δενδράκι για να «ξεγελάσω» τη δίψα

του και να μη ξεραθεί, επειδή για οποιοδήποτε λόγο δεν έχω τη δυνατότητα να το ποτίσω κανονικά. Μάλλον απ' τον ήχο πουφ που ακούγεται, όταν γεμίζουμε το στόμα με νερό και ψιχαλίζουμε μ' αυτό κάποιο αντικείμενο.

**πουχτυπώ** = θυμίζω με ευθύ ή πλάγιο τρόπο σε κάποιον ένα καλό που του έχω κάνει έτσι ώστε και τον στενοχωρώ και τον κάνω να νιώθει μειονεκτικά: «μια βουλά έσπασι ου διά'λους του πουδάρι τ' κι μι βουήθ'σι κι ούλον μι του πουχτυπά». Απ' το από + χτυπώ. Συνών. ν'δίζου.

**πράζου**: ανατρέφω, διαπαιδαγωγώ, δίνω καλή ή κακή διαγωγή: «βέβαι' εν' παλιόπιδου, αφού ετσ' του πραζ' η μάνα τ'», «δ(γι)ε να πράξεις σουστά του πιδί, γιατί πρεπ' να γεν' άθρουπους» // **άπραγους**: ο ανάγωγος, αυτός που δεν ανατράφηκε με τις πρέπουσες αρχές. Απ' το αρχ. πράττω.

**πρεπ'**: το απρόσ. ρήμα «πρέπει» // φρ. «δε σι πρεπ'» = δεν ταιριάζει σε σένα, δε σ' αρμόζει, «αυτή ντου (μ)πρέπ'» = αυτή του ταιριάζει, γι' αυτήν είναι άξιος, «εν' ό,τι πρεπ'» = είναι αυτό που χρειαζόταν, είναι ό,τι ταιριάζει. Απ' το αρχ. πρέπω.

**πριματ'κός**: μοναχός (καλόγερος) από το Αγ. Όρος (Μονή Φιλοθέου) που έμενε μόνιμα στο μετόχι του χωριού για να φροντίζει τον Άγιο (Μιχαήλ Αρχάγγελο). Ήταν και χειροτονημένος ιερέας ώστε να μπορεί να λειτουργεί και να τελεί μυστήρια. Ορισμένες φορές συμβούλευε και νοουθετούσε ή εξομολογούσε τους χριστιανούς, γι' αυτό και φράσεις όπως «πριματ'κό θα σι κάνουν;» σημαίνουν: σιγά να μη σου πώ τα μυστικά μου ή σιγά να μη σε πάρω για συμβουλάτορα. Απ' το λατιν. *primas-atīs* > πριμάτος = τίτλος που δινόταν σε ανωτέρους κληρικούς της δυτ. εκκλησίας ή της αγγλικανικής, καθώς και στον πατριάρχη των Ρουμάνων.

**πρινάρ' ή προυνάρ' ή πουρνάρ'**: υποκορ. του «πρίνους». Απ' το αρχ. πρίνος. Συνών. του κλαδούρ'.

**προυβιά**: το δέρμα, το τομάρι του προβάτου και κατ' επάκταση κάθε ζώου: «άμα σφάξ'τι ντη μλιόρα να μι δώσ'τι ντ' (μ)προυβιά για να ντη στρώ-νου μπρουστά στ' (α)τζάκ' ντου χ'μώνα» // η ανθρώπινη επιδερμίδα: «άμα ντου βαστά ας μη (μ)πάει στα ζα' θα μαζέψ' η προυβιά τ' τ'ς χρουνιάς τ'» = αν μπορεί ας μην πάει στα ζώα' θα μαζέψει η επιδερμίδα του ξύλο της χρουνιάς του. Απ' το μsn. προβέα < πρόβα(ν) = πρόβατο. Συνών. πέτσα.

**προυκιό** και πληθ. **προυκιά** ή **προικιά** = η προίκα, το σύνολο των ρούχων, υφαντών, επίπλων, οικιακών σκευών κ.λ.π. περιουσιακών στοιχείων που δίνεται απ' τον πατέρα της νύφης στο γαμπρό πριν απ' το γάμο. «Στου χουριό μας τα προυκιά πα'άινιν μι πουμπή κι διουλιά στου σπιτ' ντ' γαμπρού μια μέρα πριν ντου γάμου. Η νυφ' δε (μ)πηγαίν' μαζί ντουν. Οι κασέλις κι τ' άλλα χουντρά πράματα κ'βανιέντι μι μ'λάρια που 'ν' στουλ'σμένα κι στου κιφάλ' ντουν έχιν κατακαίνουριου μαντίλ' για να του παρ' τ' αγουροόδ' που

καβαλ'κέβ' ή τον παλ'κάρ' που του σερν'. Τα λαφρυ(γι)ά πράματα τα κ'βα-  
νούν καλοντυμένα κουρίτσα κι παλ'κάρια μέσα σι πανέρια, απάν' σι δισκ'  
κι όπους αλλιώς μπουρούν. 'Όταν φτάνιν σ'ν αυλή ντ' γαμπρού στρώνιν κα-  
τα(γ)ή μιγάλα πανιά κι τ'λίμια, ρίχνιν απάν' ουλ' ντη (μ)προόικα κι αρχίζιν  
να τα χουρέβιν. Ντου χουρό ανοίγιν γρι(γι)ές που φουρούν τα καλά ντούν  
κι τον τραγούδ' που λεν' πάντα σ' αρχή οι γρι(γι)ές εν': «που την εδιαλέξιν  
αυτή ντη νια ντη ξανθουμαλλούσα ντη τσαχινιά» // **πανουπρούκ'** = το  
κάτι παραπάνω απ' την καθορισμένη προόικα που παίρνει ο γαμπρός, γιατί η  
νύφη έχει κάποιο σωματικό ελάττωμα, κάποιο κουσούρι ή γιατί «εν χαλα-  
σμέν'» = ατιμασμένη, δεν είναι παρθένα. Απ' το προικίον υποκορ. του προίξ.

**π'ρουμαζεύου:** φροντίζω και παίρνω στην κατοχή μου κάθε τι που  
θεωρώ χρήσιμο: «αυτός ο,τ' βρει του π'ρουμαζέβ'» // «δυο μέρις είχα χα-  
μένον του μ'λαρ'· καλά που του βρήκι ου Δ'μήτρης κι του π'ρουμάζιφι», δηλ.  
τό 'πιασε και μου το παρέδωσε, ενώ γυρνούσε αμολυτό και χαμένο // προ-  
κειμένου για ξενιτεμένο ή άστεγο ή διωγμένο κ.λ.π. τον παίρνω στο σπίτι  
μου και τον φιλοξενώ ή τον προστατεύω: «βριθήκαμ' σ'ν Αθήνα για ντ'ν αρ-  
ρώστια τ'ς Λασκαρούδας κι τιλειώσαν τα λιφτά μας· ας εν' καλά ου Ν'κόλας  
πον μας προνμάζιφι στον σπίτι τ', μας δώκι κι δαν'κά κι μας βοηθή'σι να  
γυρίσούμ' πίσου» // παίρνω κοντά μου και διορθώνω, δηλ. βάζω στο σωστό  
δρόμο, έναν άσωτο και αλητόβιο χαρακτήρα: «καλά που ντου (μ)προνμάζιφι  
η Κατίν'κον· πριν ντ' (μ)πατριφτεί γύρ'ζι σουστός ριμπισκές μεσ' τ'σ(ι)  
δρομ'» // επεμβαίνω για να διορθώσω τη συμπεριφορά κάποιου: «να π'ρου-  
μαζέφεις ντη γ'νάικα σ', γιατί θα σι καν' ριζίλ' μι τα καμώματά τ'ς» // «να  
π'ρουμαζέβ'ς ντη γλώσσα σ' αν θελ'ς να τα έ(ι)χ'ς καλά μι τ'ς αλλ'», δηλ.  
να προσέχεις τι λες // **π'ρουμαζεύουμι:** επιστρέφω στο σπίτι: «μι ντη  
(μ)πρέφα πέρασι η ώρα χουρίς να του καταλάβουμ'· άντι να προνμαζευνου-  
μέστι», «ούλον του καλουκαίρ' του φάγαμ' τ'ς Λαβάνις· κιρός να π'ρουμα-  
ζιφτούμ' στον χουριό», «τόσα χρόνια τ'ς θάλασσις ου Γιωρ'ς, δε θα π'ρουμα-  
ζιφτεί ακόμα;» δηλ. δε θα ξεμπαρκάρει, δε θα πάψει να ταξιδεύει για να επι-  
στρέψει στο σπίτι του; // **π'ρουμαζιφτής:** αυτός που φροντίζει να παίρνει  
στην κατοχή του κάθε τι χρήσιμο // **του π'ρουμάζιμα** = η ενέργεια  
του «π'ρουμαζεύου». Απ' το *περί + μαζεύω*.

**προυσουπίδ':** λεπτός υμένας που περιβάλλει το πρόσωπο ορισμένων  
νεογνών, «τμήμα του αμνίου χιτώνος επικαλύπτον ενίοτε την κεφαλήν του  
νεογνού κατά τον τοκετόν» (Λ. Πρωίας). Στο Θεολόγο πιστεύεται ότι παιδιά  
που γεννιούνται με «προυσουπίδ'» είναι τυχερά και θα πετύχουν ή θα ευτυχή-  
σουν στη ζωή. «Του προσουπίδ'», αφού το ξεραίνουν με προσοχή, το κλεί-  
νουν και το ράβουν μέσα σε γερό ύφασμα και το κάνουν «τσιντάν» = φυλαχτό.  
Το «τσιντάν» είναι πάντα κρεμασμένο στο λαιμό του παιδιού και το φορά κα-

τάσαρκα. Αν κάποιος ενήλικος, συγγενής ή ξένος, ξεκινήσει για μια σοβαρή δουλειά, βγάζουν το «τσιντάν» με «του προυσουπίδ» απ' το παιδί για να το πάρει αυτός μαζί του. Θα του φέρει γούρι και επιτυχία. Απ' το πρόσωπο.

**προυσφά'ι** = λιτό και πρόχειρο φαγητό, κάθε τι που τρώμε με το ψωμί για να μη φάμε απλώς «ξιρό ψουμί» = μόνο ψωμί. Απ' το προς + θεμ. β' αόρ. του «τρώγω» φαγ-.

**προυσφώλ'**: αυγό που παραμένει συνεχώς και για αρκετό καιρό στη φωλιά, απαραίτητο για να γεννήσει νέο αυγό η κότα // μεταφ. «προυσφώλ' θα σι βάνου;» = θα σ' έχω διαρκώς κοντά μου; θα γίνεις κουλαούζος μου; Απ' το προς + φωλιά > προσφώλιον > υποκορ. του πρόσφωλον.

**προυσώρας**: πάνω στην ώρα, την ώρα που έπρεπε: «ήρτι κι ου Γιωρ'ς προυσώρας κι ετσ' ήμασταν έτοιμ' να φύγουμ'». Απ' τη μsn. φρ. προς ώραn.

**προυτόγαλου**: το γάλα που δίνει το ζώο, κατσίκια ή προβατίνα, με το πρώτο άρμεγμα αμέσως μετά τη γέννα. Απ' το πρώτος + γάλα.

**προυφουνιέμι**: απειλώ, διαδίδω ότι θα κάνω κάτι που θα βλάψει κάποιον με τον οποίο έχω διαφορές: «μι προυφουνιέτι ότι δε θα μι ξαναμιλήσ' λες κι ντουν έχου ανάγκ' ντου κρυφουμ' γιάρ'» = αυτός που μυγιάζεται, αλλά δε θέλει να το δείχνει: «προυφουνιήθ' κι πως θα μαρτ' ρήσ' όσα ξερ' η βουρδόνα» = η χοντρή, η παχιά σαν βαρέλι. Ίσως απ' το προ + φωνώ < φωνή = λέω, φωνάζω κάτι πριν το πραγματοποιήσω.

**προυχείμ', του**: η πριν απ' το χειμώνα μικρή χρονική περίοδος, τέλη Οκτωβρίου-Νοέμβριος: «έσπ' ρα λίγου κουκάρ' του προυχείμ' αλλά μόλις φύτρουσι του κάψαν οι φιλ' νές παγουνιές». Απ' το προ + χειμών.

**π'τια**: τυτιά, πυκνόρρευστο υγρό ζωικού ιστού, που παίρνεται απ' την τέταρτη και τελευταία κοιλότητα του στομαχιού μικρών μυρικαστικών αρνιών και κατσικιών. Είναι ένζυμο που έχει την ιδιότητα να πήζει το γάλα κατά την παρασκευή του τυριού. Αλλού λέγεται «χυμοζίνη». Απ' το αρχ. τυτία < τυτιάζω = «πήγνυμι γάλα τυτία».

**π'τιν, του**: το παπούτσι: «για δ' λεια δεν μπορεί να κ'νιστεί, για βόλτες όμους να του π'τίνι τ'ς» = για δουλειά κάνει την ανήμπορη, για βόλτες όμως να δεις πώς περπατά: «κλώτσα κλώτσα τ'ς πέτρις τά 'φάγισ, μαρέ, τα π'τίνια σ'». Απ' το πατώ > πατίνι > π'τιν'.

**πυρώνου**: ζεσταίνω: «πήγνι κονντά στ' (α)τζάκ' να πυρώ(ι)σ' τα χέρια σ', που ξ'λιάσαν απ' τον κρύ(γ)ιου» // **πυρώνουμι** = ζεσταίνομαι // **πυρουμένου σίδηρου** = πολύ ζεστό, ακόμη και κατακόκινο, σίδερο που μόλις βγήκε απ' τη φωτιά. Απ' το πυρ + καταλ. -ωνω.

**π'χανιζ'**: απρόσ. φυσά: «πρεπ' να ριξουμ' κανά χουντρού στρουσίδ' στον πάτουμα, γιατί π'χανιζ' απ' τ'ς χαραμάδισ κι παγώσαμ'». Μάλλον απ' το μηχανή > μηχαν' > μ'χαν' > μ'χανίζου > π'χανίζου.



## P

**ρέζιγους:** ρέζιγος, σίγουρος, σταθερός: «δεν εν' ρέζιγουν του καλύβ' μεσ' στου λάκκουν' αν καν' καμιά πλημμύρα θα του παρ' σακάτ' του νιρό» // **ριζιγέρνου ή ριζιγάρου:** δυσκολεύομαι, πιέζομαι οικονομικά: «αυτή(ν) ντη χρουνιά του μαξούλ' ήταν για κλάματα κι η ακρίβεια μιγάλ'· πολλοί θα ριζιγάρων φέτους» // δυσκολεύομαι κατά την εκτέλεση ενός έργου: «τι μ'έστ'λεις, μουρέ, σ' αυτό του χιρσάδ'; σκέτον τσιμέντου ήταν' ριζιγάρωμ' κι γω κι του μ'λαρ' ως να του νιάσουν». Απ' το γενουατ. *rezegu* < *risico* < μσν. *ριζικόν*.

**ρεικ':** θάμνος του βουνού. Απ' το αρχ. *ερείκιον ή έρεικον ή ερείκη*.

**ρέμπιλους:** ο ρέμπελος, αυτός που τριγυρνά π.χ. στους δρόμους, στα καφενεία κ.λ.π. και δε συμμαζεύεται να δει τις δουλειές του // αυτός που δεν αγαπά την τάξη, που δε φροντίζει για την τακτοποίηση ή το νοικοκύρεμα των υποθέσεών του και των πραγμάτων του ή φροντίζει κατά τρόπο άτσαλο και ανεύθυνο // **ριμπιλεύου:** συμπεριφέρομαι όπως ο ρέμπελος: «ιγώ σ' έστ'λα να μαθ'ς γράμματα κι οχ' να ριμπιλέβ'ς μεσ' τ'ς(ι) δρομ'» // **ριμπιλιό:** η ζωή, τα καμώματα, η συμπεριφορά κ.λ.π. του ρέμπελου: «πουλύ ντονν' αρέσ' τον ριμπιλιό ντου γιο' σ' κι δε θα ν'κουκυριφτεί μ' αυτά τα μυαλά» // η ακαταστασία που επικρατεί σε κάποιο χώρο, όσον αφορά τα διάφορα αντικείμενα που βρίσκονται σ' αυτόν ή τις διάφορες εργασίες που πρέπει να πραγματοποιούνται σ' αυτόν: «έχουν δυο μήνις άρρουστους κι δε (μ)πήγα στου χουράφ'· τώρα ούλα θα γίναν ριμπιλιό ικει σαπέρα», δηλ. όλα στο χωράφι θα βρίσκονται σε τέτοιο σημείο ακαταστασίας που θα δείχνουν ότι δεν είναι κτήμα ενός νοικοκύρη ανθρώπου, αλλά κάποιου ρέμπελου. Απ' το ενετ. *rebelo*.

**ρέχα:** το φλέγμα που βγάζει κάποιος βήχοντας και που προέρχεται από αρρωστημένους βρόγχους: «ούτι ντ' ρέχα μ' δε ντου ρίχνου», δηλ. τον περιφρονώ, τον θεωρώ τόσο τιποτένιο ώστε δε χαραμίζω ούτε τη ρέχα μου για να τον φτύσω. Απ' το αρχ. *ρέγχω*.

**ρ'ζες:** ρεζές, στρόφιγγα αποτελούμενη από δυο μέρη, αρσενικό και θηλυκό. Η εξοχή του αρσενικού, που είναι καρφωμένο στο φύλλο της πόρτας ή του παραθυριού ή του παντζουριού κ.λ.π., συστρέφεται σε κατάλληλη εσοχή του θηλυκού, που είναι καρφωμένο στην «κάσα» και έτσι πραγματοποιείται το ανοιγοκλείσιμο. Απ' το τουρκ. *reze*.

**ριζιλ':** ρεζίλι, γεγονός ή πάθημα που προκαλεί ντροπή, γελοιοποίηση, κοροϊδία ή ειρωνεία: «ριζιλ' γίναμ' μι τα καμώματά σ'», δηλ. ντροπιαστήκαμε, γελοιοποιηθήκαμε μ' αυτά που έκανες, πέσαμε στους χλευασμούς των άλλων // **ριζιλ'ς:** ο ρεζίλης, ο άξιος κοροϊδίας ή χλευασμού, ο καταγέλαστος // **ριζιλίκ'** και πληθ. **ριζιλίκια** = οι καταγέλαστες πράξεις // **ρι-**

**ζιλεύου** μεταβ. κάνω κάποιον ρεζίλι, τον εξευτελίζω, καταστρέφω την υπόληψή του // **ριζιλεύουμι**: γίνομαι ρεζίλι, γελοιοποιούμαι. Απ' το τουρκ. *resil* = αισχρός, αναίσχυντος.

**ριμπαπί**: το σόι, το συγγενολόι, η γενιά. Πολλές φορές μαζί με τη λ. «σόι» για περισσότερη έμφαση: «απού τότε που μπήκι σ'ν ιπιτρονπή βόλιφι ούλου του σόι τ' κι ούλου του ριμπαμπί τ' σι δ'λειες» // βρισιά: «γ.... του σόι σ' κι του ριμπαπί σ'».

**ριπιτίν** επίρρ. με πολύ φόβο, με αγωνία: «σα σι βαστά σύρι να ντου μιλή(ι)σ' τώρα πο' 'ν' ουργισμένους: ριπιτίν σι πάει», «σαν αγρί(γ)ιφα κι έβαλα τ'ς φουνές ντου (μ)πήγι ριπιτίν» // η ξαφνική και έντονη διάρροια: «θά 'ταν χαλασμένου του ψαρ'· μόλις του φάγαμ' μας πήγι ριπιτίν» πρβλ. «βολή κατά ριπάς». Μάλλον απ' το αρχ. *ριπτάζομαι* θαμιστ. του *ρίπτω* = στριφογυρίζω με φόβο στο κρεβάτι, απ' το οποίο και ο «ριπτασμός» = μεταφ. η αγωνία, η ψυχική ανησυχία.

**ρ'μαν'**: ρουμάνι, δασωμένος τόπος, όχι όμως με μεγάλα δένδρα, αλλά με πουρνάρια, αβατσινιές, απαλλιαριές και άλλα παρόμοια // **ρ'μανιάζου**: αμετάβ. «τόσα χρόνια αδούλιφτου του χουράφ' δε θα ρ'μάνιαζι;» // **ξιρ'μανιάζου**: καθαρίζω έναν τόπο απ' το ρουμάνι // **ρ'μανιασμένους**: τόπος με ρουμάνι, **αρ'μάνιαστους**: τόπος χωρίς ρουμάνι, **ξιρ'μανιασμένους**: τόπος που καθαρίστηκε απ' το ρουμάνι. Απ' το τουρκ. *orman* = το δάσος.

**ρουμαθιά**: σύνολο από ομοειδή αντικείμενα, π.χ. κλειδιά, ή ομοειδή προϊόντα, π.χ. σκόρδα, κρεμμύδια, σύκα κ.λ.π., που είναι περασμένα σε κλωστή, σπάγκο ή σύρμα, σαν ν' αποτελούν περιδέριο: «φέτους ούτι μια ρουμαθιά σκόρδα δε (γ)κάναμ'· τα 'πιασι ουργή απού τότε πού 'ταν χλουρά». Απ' το αρχ. *όρμος* = περιδέριο > *ορμαθός* > υποκορ. *ορμάθιον* > *αρμαθιά* > *αρμάθα*, αλλά με μετάθ. του -ρ- *ορμάθιον* > *ρομάθιον* > *ρουμαθιά*. Συνών. **μπρουλιά** < *βούρλον* πρβλ. *βρουλίδα*.

**ρουχουθιά**: η στοίβα που δημιουργείται όταν διπλώνοντας σε ορθογώνιο σχήμα κλινοσκεπάσματα τα τοποθετούμε το ένα πάνω στ' άλλο. Απ' το *ρούχα* + *θέτω*.

## Σ

**σαδών**: εδώ: «εχ' χουχούλια σαδών;» // προς τα εδώ: «έλα λίγον σαδών» // **σαδουνά** (σαδών + να) = εδώ περίπου: «σαδουνά είδα πιταμένον του κλαδιφήρ'». Μάλλον απ' το *εις* + *εδώ*.

**σάζου** ή **σάχνου**: κάνω κάτι ίσιο: «άμα του σά(ι)σ' αυτό του ξύλον, θα καν' για στειλιάρ'» // κάνω μια εδαφική έκταση επίπεδη: «άμα νιά(ι)σ' ντου μπαχτσέ, να σάξεις πρώτα του μέρους κι ύστια να κόψεις αράδισ κι να

σπειρ'ς» // τακτοποιώ: «σάσι τα πατσαρίσα, γιατί θ' αραδιάζουμ' σι λίγουν», «πρεπ' να σάσουμ' τον κατώι, γιατί σ' ούλις τ'ς μιριές εχ' σκόρπια τσιμπράγαλα κι δεν έ(ι)χ'ς πού να ρίξεις του πονθάρ' σ'» // μεταφ. «να πας να σά(ι)σ' ντη δ' λεια» = να διεκπεραιώσεις, να ταιριάσεις τη δουλειά // «τα σάσαν οι σ'μπιθέρ' πού 'χαν φαγουθεί;», δηλ. συμφιλιώθηκαν; // «ον Γιωρ'ς προνσπαθεί να τα σασ' μι ντ' Λασκαρούδα» = να συνάψουν ερωτικές σχέσεις // «αντός δε σαζ' μι τίπουτα» = δε διορθώνεται, δε βάζει μυαλό με τίποτε // «θα σι σάσον ιγώ» = θα σε κανονίσω, θα σε διορθώσω εγώ // «θα σάσιν τα πράματα κι θα πιράσιν οι πίκρις» = θα βελτιωθούν οι συνθήκες // «ντον (μ)πλήρουσα να σασ' τον παντζούρ' κι τό 'κανι χειρότιρον», να το επιδιορθώσει // **σάζουμι** = τακτοποιούμαι, ετοιμάζομαι // «του κανάτ' στον παραθύρ' εχ' σαπίσ'· δε σάζιτι πλια κι πρεπ' να κάνουμ' κινούριον», δεν επιδιορθώνεται. Απ' το αρχ. ισόω < ίσος.

**σακάτ'** επίρρ. κάτω: «θα πάον σακάτ' στον (μ)Ποντό να δ(γι)ω αν έχω τα δέντρα ιλές» // προς τα κάτω: «ντον είδα που πήγινι σακάτ'». Μάλλον απ' το εις + κάτω.

**σακάτ'ς** και θηλ. **σακάτ'σα**: άνθρωπος (ή και ζώο) που του λείπει ή είναι άχρηστο κάποιο μέλος του σώματός του. Επίσης αυτός που από κάποιον τραυματισμό ή κάποια αρρώστια ή και εκ γενετής δεν έχει υγιές κάποιο αισθητήριο όργανο ή ακόμα του λείπουν οι σωματικές δυνάμεις για την επιτέλεση κάποιου έργου. Σε ορισμένες περιπτώσεις και ο διανοητικά ανάπηρος ή ο σεξουαλικά ανίκανος // **σακατεύου** = κάνω κάποιον σακάτη και μεταφ. «ντον σακάτιμι στον ξύλον» = τον έδειρε πάρα πολύ, «μι σακάτιμι τον νιάσ'μου» = με καταπόνησε, με εξάντλησε // **σακατεύουμι**: γίνομαι σακάτης και μεταφ. εξαντλούμαι // **του σακάτημα**: η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του σακατεύω // **σακατ'λίκ'**: η αναπηρία // επίθ. **σακάτ'κους**, **-τ'κ'ια**, **-τ'κου**: «εν σακάτ'κου του χέρι τ'» και μεταφ. «αντή(ν) η μηχανή εν' σακάτ'κ[ια]» = ελαττωματική. Απ' το τουρκ. *sakat*.

**σακεί** επίρρ. πιο κεί, παραπέρα: «τραβήγ'τσι λίγουν σακεί», «για φάξει σακεί» // **σακεινά** (σακεί+να) = εκεί περίπου: «δ(γι)ε σακεινά, καμ' εχ' μαλούσις». Μάλλον απ' το εις + εκεί.

**σαλμάς**: το έθιμο ή ο θεσμός του να επιτρέπεται η ελεύθερη βοσκή ζώων σ' έναν ελαιόκαμπο μετά την ελαιοσυλλογή: «πότι θα γεν' σαλμάς στα Κοίνυρα;» = πότε, ποια ημερομηνία, θ' αφεθούν ελεύθερα τα ζώα στον κάμπο των Κοινύρων; // μεταφ. «σαλμάς εν' εδώ;» ή «τι του πιράσ'τι ιδώ σαλμά;», φράση που λέγεται από κάποιον, όταν καταπατιέται η ιδιοκτησία του με τη βοσκή ζώων ή όταν άλλοι τρώνε π.χ. τα φρούτα του χωρίς να ρωτηθεί κ.λ.π. Απ' το τουρκ. *salma* = ο ελεύθερος, αυτός που δεν είναι περιορισμένος.

**σάλτου**: το σάλτο, το πήδημα, το άλμα // μεταφ. το τόλμημα, πρά-

ξη θαρραλέα, και σε κάποιο μέτρο παράλογη, για την επίτευξη ενός σκοπού. Το «σάλτου» στη ζωή, πάντα ριψοκίνδυνο, είναι «ή του ύψους ή του βάθους» // **σαλτέρνου ή σαλτάρου** = ορμώ: «ξέφ'γι του σκ'νι απ' τα χέρια μ' κι θα τό 'χανα του παλιονκάτσ'κον· σαλτάρ'σι όμους ου γιος (ι)μ' κι τον μάγκουσι» // μεταφ. τολμώ και κάνω πράξεις που αποσκοπούν σε κάποιο οικονομικό ή άλλο όφελος και που δε συμφωνούν πάντα με τη λογική // ουσ. **του σαλτάρ'σμα** = η πράξη του σαλτέρνω // **σαλταδόρους**: αυτός που δεν πορίζεται τα αναγκαία για τη ζωή με ορθόδοξο τρόπο αλλά κυνηγά ευκαιρίες, караδοкеί να κάνει κάποιο «σάλτο», όχι πάντα ανεπίληπτο, για να εξοικονομήσει χρήματα ή να 'χει οποιαδήποτε ωφέλεια. Απ' το αρχ. άλλομαι = πηδώ, ρίζα σαλ' > άλμα, άλτης > λατιν. *salio* > *salvus* > σάλτο.

**σάματις ή σάματι**: σαν να, ως εάν, σάμπως, λες και, μήπως: «λεγ' κι ξαναλέγ' για τα καλονφάγια τ'ς η ψηλουμούρα· σάματις οι (γι)άλλ' εν νησ'κοί», «σάματις είχα κι δε σ' έδουσα;». Μάλλον απ' τα ως + αμα + ότι.

**σαπάν'** επίρρ. επάνω: «εχ' αυτού σαπάν' δαδί;» = έχει αυτού πάνω δαδί; // προς τα επάνω: «ανέβα λίγουν σαπάν'» = ανέβα λίγο προς τα επάνω. Μάλλον απ' το εις + επάνω.

**σαπέρα** επίρρ. πιο πέρα: «πη'νι λίγουν σαπέρα» = πήγαινε λίγο πιο πέρα // κάπου πέρα μακριά από δω: «πού γυρί(ι)ζ'ς, μαρέ, αυτού σαπέρα;», «μήπους είδης αυτού σαπέρα μεσ' τ'ς απουλιάνις μουλαρ'τό του π'λαρ'»;». Μάλλον απ' το εις + πέραν.

**σαπρίκ'**: το σάπιο και ειδικότερα το σάπιο ξύλο: «ντουν είπα να κατ'βάσ' απ' του β'νο λίγα ξύλα κι για μας κι ούλον σαπρίκια μας κ'βάν'σι». Απ' το αρχ. σαπρός.

**σάψαλου**: σάψαλο, κάθε τι που έχει σαπίσει, που έχει λιώσει: «αντό του τ'λιμ' τά 'φαγι τα ψουμιά τ' ντιπ σάψαλου γίν'κι» = αυτό το κιλίμι πάλιωσε· έχει σαπίσει τελείως // μεταφ. «σάψαλον μ' έκανι του φάρμακον που πήρα» ή «...η κούρασ'» ή «...η (γι)αρθρώστια» κ.λ.π., δηλ. με εξάντλησε σωματικά // **σαψαλιάζου** μεταβ. διαλύω, κομματιάζω: «πώς τ'γάν'σις τα ψάρια, μαρή; τα σαφάλιασις» // μεταφ. αμετάβ. «ντιπ σαφάλιανι ου πάππους (ι)μ'· κακά τα γιράματα» = ξεκούτιανε // **σαψαλιάζουμι** για πράγματα: διαλύομαι, σαπίζω: «αντή(ν) η πόρτα δε (γ)καρφώνιτι πλια· απ' ντου (γ)κιρό εχ' σαψαλιαστεί» // χάνω τις σωματικές ή πνευματικές μου δυνάμεις. Απ' το αρχ. σήψις = σάπισμα > σήψαλον > σάψαλον.

**σβάραχνου ή σπάραχνου**: το βράγχιο του ψαριού: «να ξύ(ι)σ' καλά τα ψάρια για να φύγιν τα λέπια κι να βγαλ'ς τα σβάραχνά ντουν» // οι πνεύμονες του ανθρώπου: «αντό του ρακί εν' σκέτου σπίρτου· μ' έκαψι τα σβάραχνά μ'». Απ' το μsn. σβάραχνον < αρχ. βάραγχος.

**σβουντούνα** επίρρ. με μεγάλη ταχύτητα, πάρα πολύ γρήγορα: «πήγι

κι ήρτι σβουντούνα» // **σβουντουνίζου** = εκσφενδονίζω κάτι, π.χ. μια πέτρα που φεύγει από τα χέρια μου με μεγάλη ταχύτητα και ορμή: «*μι σβουντούν'ξι ένα κοντρών' που αν μ' εύρισκι θα πόμνισκα στον ντόπου*» // «*ντου σβουντούν'ξα ένα σκαμπίλ' που 'ταν ούλου θ'κο τ'*», δηλ. του σβούριξα ένα χαστούκι... Μάλλον απ' τον ήχο σβουν που βγάζει ένα αντικείμενο όταν εκσφενδονίζεται με ορμή.

**σβώλους**: βώλος ή βόλος, μικρός αλλά συμπαγής όγκος από χώμα που αποσπάται από το έδαφος κατά το σκάψιμο ή το όργωμα: «*πριν ανοίξεις αράδισ για τ'ς φασ'λές να σκορπί(ι)σ' τ'ς(ι) σβωλ' μι ντ' τζάπα*» // κάθε ουσία σε μορφή μικρού σφαιριδίου: «*ν' ανακατών'ς ντου (ν)τραχανά, όταν ντου μαγειρέβ'ς, γιατί αλλιώς θα γεν' ούλον σβωλ'*» // **σβουλιάζου** αμετάβ. μετατρέπομαι σε βώλους: «*σήμωρα δε θα νιάσον, γιατί η γης εν' πουλύ λασπουμέν' κι θα σβουλιάζ' πουλύ του χώμα*» // μεταβ. «*δε μπορείς να καν'ς μια βουλά κατσαμάκ' χουρίς να του σβουλιά(ι)σ'ς*» // **σβωλ'**: υποκορ. του «σβώλους»: «*τι ρυζ' εν' αυτό που μαγείρυνεις μαρή; αυτό εν' γιμάτου σβώλια*». Συνών. του **σβουλάρ'** και πληθ. **σβουλάρια**, οπότε και ρήμα: **σβουλαριάζου**. Απ' το αρχ. βώλος, υποκορ. βωλίον, με προσθ. -σ-.

**σειρκου** ή **τζείρκου**: φρούτο με κουκούτσι (δρύπη), π.χ. ροδάκινο, δαμάσκηνο κ.λ.π., που το σάρκωμά του είναι κολλημένο πάνω στο κουκούτσι, σε αντίθεση με το **κ'φο** (= κουφό), στο οποίο το σάρκωμα είναι ελεύθερο: «*έχουμ' μια ρουδακ'νιά που καν' σείρκα ρουδάκινα αλλά μουσκουβουλ'τά κι μια αλλ' που καν' κ'φα αλλά οχ' τόσοσ σόι*». Ίσως (;) απ' το **σειρίκας**, κοινό όνομα ορισμένων ασθeneιών των φυτών. Η λέξη χρησιμοποιείται κυρίως όταν προσβάλλονται οι καρποί: **σειρκωμένο ροδάκινο** = αρρωστημένο. Λατιν. *siriasis* = *σιρίαση* = νόσος.

**σέμια** μόνο στον πληθ.: τα γύρω από το σπίτι μας ή το χωράφι μας ή και το χωριό μας κοντινά μέρη: «*αν κι ήταν παλιόδιντρα, τ' αγόρασα, γιατί ήταν μεσ' τα σέμια μ' πέντι βήματα απ' τον χουράφι μ'*». Παράλλ. φράση: «*γιατί ήταν μεσ' τα σ'μάδια μ'*» = μέσα στα σημάδια μου. Ίσως απ' το αρχ. επίθ. **σιμός** απ' το οποίο και το μsn. επίρρ. **σιμά** = κοντά.

**σεχ'** και πληθ. **σέχια**: τα περιουσιακά στοιχεία, τα υπάρχοντα, τα «έχη» του καθενός. Απ' το έχω, ρίζα **σεχ-**.

**σιδηρ'γούδ'**: το γουδί από ορείχαλκο, όχι δηλ. το ξύλινο. Αλλού λέγεται «*χαβάν'*» < τουρκ. *havan*. Απ' το **σίδηρος** + **γουδί**.

**σικλέτ'**: λύπη, στενοχώρια, καημός // **σικλιντίζου** μεταβ. στενοχωρώ κάποιον, τον κάνω να λυπηθεί // **σικλιντίζουμι** = στενοχωρούμαι: «*μη σικλιντίζισι' ούλα θα σάσιν*» = μη στενοχωριέσαι, όλα θα σιάζουν, θα διορθωθεί η κατάσταση. Απ' το τουρκ. *siklet* = βάρος, πίεση, αγωνία. Συνών. του **ντέρετ**.

**σιλντιζου** αμετάβ. κυρίως για όργανα με τα οποία κόβουμε, όπως μαχαίρι, τσεκούρι, κλαδευτήρι, κοσά κ.λ.π. = στομώνω, χάνω την ικανότητα να κόβω: «έκουψα τρι(γι)α στρέμματα χουρτάρ' κι εχ' σιλντίσ' η κον-σά' πρεπ' ν' ακουν' στεί για να συνιχίσουν». Απ' το τουρκικό *Silmek*.

**σινσιλές**: η γενιά, η φάρα, το σόι: «τι πιριμέν'ς απ' αυτόν ντον (μ)πα-λιουσινσιλέ;», απ' αυτό το παλιόσογο. Απ' το τουρκ. *cinsiyce* = ταυτότητα γένους. Συνών. **του μιλέτ'**: «α' να χαθεί του παλιουμιλέτ'» < τουρκ. *millet* = φυλή, έθνος, **του ριμπαμπί**.

**σίντας**: όταν, κάθε φορά που: «σίντας ερτ' τσακίζουμι να ντον (μ)πι-ριποιηθώ», «σίντας ντον μιλώ αλλού βλεπ'». Μήπως (;) απ' το όντας με τροπή του -ο- και προσθ. -σ-.

**σιρσιρής** και θηλ. **σιρσιρού**: ο χαζός, αυτός που λέει ή κάνει παλα-βομάρες, ο σαλιάρης. Απ' το τουρκ. *serseri* = αλήτης, τυχοδιώκτης. Συνών. **σιρσέμ'ς** και θηλ. **σιρσέμα** < τουρκ. *sersem* = ο χαμένος, ο ηλίθιος, **σασκίν'ς** και θηλ. **σασκίνα** < τουρκ. *şakîp* = συγκεχυμένος, ηλίθιος, **σαψάλ'ς** και θηλ. **σαψάλα** < τουρκ. *sarşal* = οκνηρός, ακατάστατος.

**σκάλα**: η σκάλα, η κλίμαξ // ειδικό σκοινί που αποτελεί εξάρτημα του σαμαριού απαραίτητο για το φόρτωμα στο γαϊδούρι ή στο μουλάρι δια-φόρων πραγμάτων // το επίνειο: «τον χουριό μας δεν εχ' θάλασσα· για να παμ' ταξίδ' πρεπ' να κατ'βούμ' στη Σκάλα κι να πάρουμ' τον καϊκ'» // ει-δική λιόσκαλα. Βλπ. λ. «πατσάδ'» // τμήμα χωραφιού σε επικλινές έδαφος, συνών. **λάντα**: «τον χουράφ' μας στον Ξιβ'νί εν' σι μια πλαγιά κι εχ' τρεις μιγάλις σκάλις» // **σκαλί** = υποκορ. του «σκάλα» αλλά και το σκαλοπάτι, μsn. **σκαλίν** // **κιφαλόσκαλου**: το τελευταίο πριν απ' το μπαλκόνι σκα-λοπάτι της σκάλας του σπιτιού, συνήθως πλατύσκαλο // το μουράγιο, το μέρος του λιμανιού στο οποίο γίνεται η επιβίβαση ή αποβίβαση των επιβα-τών // **σκαλώνου** αμετ. = σκαρφαλώνω, αναρριχώμαι σαν ν' ανεβαίνω με σκάλα // μεταβ. κρεμώ κάτι κάπου: «σκάλουσι, μαρέ, τον τάιστρον στον καρφί πο' 'χ' στον (ν)τοίχον» // μεταφ. «άργησα νά'ρτου, γιατί σκάλουσα στον (γ)καφινέ» // **σκαλώνουμι**: «αυτός ου τρουβάς δε σκαλώνιτι στον σαμάρ'» // «σκαλουθήκαν άσκημα για ψύλλον πήδ'μα» = τσακώθηκαν, ήλ-θαν στα χέρια για ασήμαντη αιτία // **σκάλουμα**: κάθε τι στο οποίο μπο-ρεί κανείς να σκαλώσει = να κρεμάσει κάτι, π.χ. ένα καρφί στον τοίχο, ένα τσουνί σε δέντρο κ.λ.π. // μεταφ. κάθε εμπόδιο στο οποίο σκαλώνει κανείς και σταματά ή στο οποίο μπερδεύονται τα πόδια του π.χ. θάμνοι με αγκάθια σ' ένα μονοπάτι // «μη ριχν'ς ντ' (μ)πιτουινιά σ' αυτά τα νιρά, γιατί εχ' σκαλώματα κι θα ντ' (γ)κόψεις», δηλ. έχει πολλές πέτρες και θα σκαλώσουν τ' αγχίστρια // **σκαλουσά**: το σύνολο των κλαδιών του λιόδεντρου που εί-ναι δυνατόν να τιναχτούν = να ριχτούν απ' αυτά οι ελιές, τοποθετώντας μια

φορά τη λιάσκαλα: «έχουμ' δυο σκαλουσές ακόμα σ' αυτό του καθιρίδ' κι τιλειώνουμ'», «αυτό του παλιόδιντρον θελ' κόψ'μου' τρεις σκαλουσές καν'ς, μ'σο καλάθ' ιλές κατ'βά(ι)ζ'» // προσωρινό κατασκευάσμα από ξύλινα καδρόνια και σανίδες που κάνουν συνήθως οι οικοδόμοι για τα ψηλά κτισίματα ή σοβαντίσματα των τοίχων, το ικρίωμα: «για ν' ασπρίσουμ' απόξου του σπιτ' πρέπει να κάνουμ' σκαλουσά». Απ' το λατ. *scala*.

**σ'καλάχυρου**: άχυρο είναι ό,τι απομένει, για πέταμα ή τροφή ζώων, μετά το αλώνισμα των σιτηρών και τη λήψη του καρπού, συνεπώς σ'καλάχυρο το απ' τη σίκαλη άχυρο και ορισμένες φορές κάθε είδους άχυρο. Απ' το σίκαλη + άχυρο.

**σκαμάγκις**: ανοιγμένα ή σκασμένα σπειριά καλαμποκιού, σκάσιμο που προέρχεται από ειδικό ψήσιμο, το «ποπ-κορν». Απ' το σκάω + (;).

**σκανιάζου**: στενοχωρούμαι, χολοσκάω, νιάζομαι: «μη σκανιά(ι)ζ'ς για ντου Γιωρ'· αυτός θα βρει να φάει κι ας μη (μ)πήρι κουμπάνια μαζί τ'», «τι κάθουμι κι σκανιάζου;» = τι κάθομαι και χολοσκάω. Απ' το σκάνω, που είναι άλλος τύπος του σκάζω ή σκάω < σχάζω, με την έννοια του στενοχωρώ ή στενοχωρούμαι. Πρβλ. η **σкасiла** = η στενοχώρια. Συνών. **σι-κλιντιζουμι** < τουρκ. *siklet*.

**σκαρβέλ'**: ξύλινο ή μεταλλικό εξάρτημα στο πίσω μέρος του σαμαριού, απαραίτητο για την πρόσδεση των σκοινιών με τα οποία συγκρατείται το φορτίο, όταν φορτώνεται στο ζώο, γαϊδούρι ή μουλάρι.

**σκαφίδ'**: μικρή σκάφη // μεγενθ. **σκαφίδα**. Απ' το υποκορ. **σκαφίδιον** < σκάφη (ή σκάφος) < σκάπτω.

**σκέλ'δα** ή αλλιώς **παπάλα** σκόρδου: «δώσι μι μια σκέλ'δα απ' του σκόρδου» // μέρος ψύχας ξερού καρπού, π.χ. καρυδιού. Απ' το σκελ(λ)ίς.

**σκ'λαρ'κάτους**: σκουλαρικάτος, αυτός που φορά σκουλαρίκια // «η κατσικά μας γέν'σι δυο σκ'λαρ'κάτα κατσ'κούδια», «αυτός θελ' στα κουλιά μι τσουκνίδα σκ'λαρ'κάτ'», δηλ. ένα γερό ξύλο με ανθισμένη τσουκνίδα. Απ' το μsn. *σχολαρίκιον* = ενώτιο που φορούσε κάθε σχολάριος = φρουρός του παλατιού.

**σκουδιάζου** ή **σχουδιάζου** για ρουχισμό: λιώνω: «αυτό του τ'λιμ' σκούδιασι· τά 'φαγι τα φουμιά τ'» = αυτό το κιλίμι έλιωσε, έχει παλιώσει τόσο πολύ που αν το πιάσεις θα διαλυθεί· όσο ήταν να κρατήσει, κράτησε. Πιθανόν (;) νά 'χει σχέση με το σκόρο > σκοριάζω > σκουδιάζω ή (;) με τη σκόνη > σκονιάζω > σκουδιάζω η (;) με το αρχ. σκύτος > λατιν. *scutum* = ύφασμα.

**σκουτάδ'**: σκοτάδι, σκότος // περίοδος ασέληνων και σκοτεινών νυχτών κατά την οποία γίνεται το ψάρεμα με γρι γρί: «αυτό του σκουτάδ' πιάσαμ' καλά λιφτά. Τα ψάρια που βγάλαμ' ήταν μπόλ'κα» // μεταφ. «είμι

μεσ' στου σκουτάδ'» = αγνοώ τι συμβαίνει // **σκουτίδα**: πυκνό σκοτάδι: «μι τέτοια σκουτίδα δε βλέπ'ς ούτι του δαχτύλ' σ'» // **σκουτ'νάδα**: «απού τότε που πέθανι ου (γι)άντρας (ι)μ' ούλα εν' τύφλα κι σκουτ'νάδα» // απρόσ. **σκουτ'νιάζ'** = σκοτεινιάζει, νυχτώνει, **σκουτείνιασι** = νύχτωσε // «μη μι σκουτ'νιά(ι)ζ'ς» = μή με σκοτεινιάξεις, μη μου κρύβεις το φως. Απ' το σκότος.

**σκρόφα**: η κοινή γυναίκα, η πόρνη και γενικά βρισιά για γυναίκα. Απ' το ιταλ. *scrofa* = γουρούνα.

**σκ'φουν', του**: η μάλλινη πλεχτή κάλτσα, το τσουράπι που φτάνει ως το γόνατο και ορισμένες φορές και πάνω απ' αυτό. Φοριέται με τα μεγάλα κρύα του χειμώνα: «θα βάρου μι καρ'δότσυφλα λίγουν νήμα, γιατί έρχιτι χ'μώνας κι πρεπ' να (μ)πλέξουν κα'νά ζουβγάρ' σκ'φούνια». Μάλλον απ' το σκούφος < σκουφούνι < σκ'φουν', γιατί, όπως ο «σκούφος» (μσν. σκούφια < ιταλ. *scuffia*) προφυλάσσει απ' το κρύο το κεφάλι, έτσι και το «σκουφούνι» προφυλάσσει απ' το κρύο το πόδι. Η κατάλ. -ούνι-, όπως και σ' άλλες λέξεις που προέρχονται απ' την ιταλ.: μπαστούνι, μπαρμπούνι κ.λ.π.

**σμουχ'νίζου**: μεταβ. κακοποιώ κάποιον πολύ ελαφρά, π.χ. τσιμπώντας τον σε διάφορα μέρη του σώματός του και μάλιστα μουλωχτά, χωρίς δηλ. να το αντιλαμβάνονται άλλοι, καίτοι παρόντες: «άφ'σι, μαρή, ντον αντρα σ' να πει ο,τ' θελ' τι ντου σμουχ'νί(ι)ζ'ς απ' κατ' απ' του τραπέζ'; ντον έφα-γίς του μπούτι τ'» // «είχα λίγα άπλυτα ρούχα κι τα σμούχνιξα στον σκα-φίδ', γιατί δεν είχα ώρα να τα πλύνουν καλά» // ουσ. **σμούχνισμα**. 'Ίσως απ' το **μουχάν'** (= φουσερό του σιδερά) < **μηχάνιον** < **μηχανή**, με προσθ. -σ-, γιατί και το χέρι αυτού που «σμουχ'νίζ'» πηγαινοέρχεται όπως το χέρι του σιδερά, όταν «μουχανίζ'» με το «μ'χαν'».

**σμουχριγιά**, θηλ. το σούρουπο, το σύθαμπο // επίρρ. **σμούχρι-για**: σούρουπα, νυχτώνοντας // **σμουχριγιάζουμι** = σουρουπώνομαι, νυχτώνομαι // απρόσ. ρήμα: **σμουχριγιάζ'** = σουρουπώνει. Μάλλον απ' το αρχ. **μορυχός** = αμυδρός, με προσθ. -σ- απ' το οποίο και το **μούχρωμα** της νεοελλ. ποίησης και λογοτεχνίας.

**σ'μπιρίλουγου** και πληθ. **σ'μπιρίλουγα**: το σύνολο των απαραί-τητων εργαλείων ή πραγμάτων για κάποιο συγκεκριμένο σκοπό, για την πραγματοποίηση κάποιας δουλειάς: «ντου φούρνου ντου (γ)κάναμ'· τώρα πρεπ' να μαζέφονμ' τα χρει(γι)αζούμενα σ'μπιρίλουγα τ': φκιάρια, σκαφί-δια, π'νακουτές, γκιλμπιρί, φουρνονκόνταρου κι ούλα τ' άλλα». 'Ίσως (;) απ' το **συν** + **περί** + **λόγος**.

**σ'νάζου**: συνάζω, μαζεύω, συγκεντρώνω: «να σ'νάζονμ' τα πράμα-τα, πριν σμουχριγιάσ'» // **σ'νάζουμι**: ετοιμάζομαι: «άντι να σ'νάζισι, ήρτι η ώρα να πα[γ]αίνονμ'», «τι σ'νάξισι για ντου (γ)καφινέ· πρεπ' να πας



να διπ'τσώ(ι)σ' του μ'λαρ'». Απ' το μσν. συνάζω < αρχ. συνάγω.

**σ'νηβασκός, -ή:** ο αρραβωνιαστικός, ο μνηστήρας. Απ' το συν + ηβάσκω < ήβη.

**σ'νουδιά:** συντροφιά: «μη φουβάσι που θα φyg'ς νύχτα· θα έ(ι)χ'ς σ'νουδιά ντου Γιωρ'» // επίρρ. μαζί: «θα παμ' σ'νουδιά στα λάχανα;» = θα πάμε μαζί να μαζέψουμε λάχανα απ' το βουνό; // **συνουδεία:** μόνο σε φρ. όπως: «ντου (μ)πήγαν συνουδεία», δηλ. τον μετέφεραν οι αστυνομικές αρχές ως κρατούμενο, με συνοδεία χωροφυλάκων // **σ'νουδεύου** = συνοδεύω. Απ' το μσν. συνοδία.

**σ'νουρίζουμι:** συνερίζομαι, κακώς θεωρώ τα λόγια ή τα έργα κάποιου σοβαρά ή σπουδαία και τα βάζω μαζί του: «αυτός δεν εχ' μυαλό, τι ντου σ'νουρίζουσι;» // ζηλεύω: «τι να σ'νουρ'στώ σ' αυτόν ντουν αξ'πόλ' του;» = τι να ζηλέψω σ' αυτόν τον ξυπόλυτο; // ανταγωνίζομαι με πείσμα κάποιον, προσπαθώ να μιμηθώ τους τρόπους ή τις πράξεις του μάλλον από ζήλεια: «η θυγατέρα μ' σ'νουρίζιτι ντ' νύφη μ' κι άρχισι να μη (γ)καν' κι αυτή(ν) καμιά δ'λειά» // ουσ. του **σ'νόριου, του σ'νόρ'σμα, η σ'νουρ'σά, η σ'νουρίδα** = το ελάττωμα, η ζήλεια: «μι μπιτίσαν τα ζαβουκούταβα (= τ' άτακτα παιδιά) μι τ'ς σ'νουρ'σές πό' χιν», «αυτή(ν) που θελ' να παντρίφτει ου γιο σ' εν' γιμάτ' σ'νουρίδισ» = έχει πολλά ελαττώματα. Απ' το μσν. συνερίζομαι = συναγωνίζομαι, αμιλλώμαι < αρχ. συνερίζω = «εν ταυτώ ερίζω».

**σον φασόν** φρ. που λέγεται για να δηλωθεί ότι δυο άνθρωποι, ή δυο οικογένειες, είναι τόσο στενά δεμένοι μεταξύ τους ώστε δεν έχει νόημα γι' αυτούς το «δικά μου», «δικά σου». Ο ένας χρησιμοποιεί κάθε τι που ανήκει στον άλλον ως δικό του κατά τρόπο που ξεπερνά τα συνηθισμένα μέτρα των φιλικών σχέσεων // ορισμένες φορές η φρ. φανερώνει κακεντρέχεια: «η γ'ναι-κα τ' Γιωρ', έφ'γι ψες βραδ' μι ντου Μήτσου για του Ξιβ'νί· βλεπ'ς αυτοί(ν) τά' χιν σον φασόν», δηλ. μάλλον η γυναίκα απατά το σύζυγό της και μάλιστα με το φίλο του, χωρίς αυτό να ενοχλεί τον απατημένο. Απ' την αρχ. κτητ. αντων. σος, ση, σον.

**σουγλίζου ή σουγλώ:** σουβλίζω ή σουβλώ, τρυπώ με σούβλα ή περνάω στη σούβλα ή τρυπώ με σουβλί // τσιμπώ, νύσσω με αιχμηρό όργανο: «ον ζουβγαλάτ'ς σουγλά τα βόδια μι τον νυματήρ', όταν νιαζ'» // μεταφ. προκαλώ κάποιον, τον εξοργίζω: «δε βλεπ'ς πόσου φουρκισμένους εν'; τι ντου σουγλάς κι συ» // μεταφ. προτρέπω κάποιον διστακτικό να κάνει κάτι: «ουλ' ντου λεμ' να παντρίφτει, γιατί παραμέστουσι· δε ντου σουγλάς λίγου κι συ καμ' σ' ακούσ'» // «ντουν είδα που ντ' σουγλούσι μεσ' τ'ς(ι) φτέρεις», δηλ. που συνουσιαζόταν μαζί της // **σουγλί** = σουβλί, το μσν. σουγλίν < σουβλίον < υποκορ. της σούβλας // **σουγλιά** = τρύπημα με σουβλί ή η

τρύπα που γίνεται με σουβλί // μεταφ. «νιώθου κατ' σουγλιές στον στουμάχ' κι πρεπ' να πάου σι γιατρό», δηλ. διακεκομμένους δυνατούς πόνους. Απ' το μsn. σουβλά < λατιν. *subula*.

**σουκακάς -ακού -άδ'κου**: αυτός που του αρέσει να βρίσκεται συνεχώς έξω απ' το σπίτι του, να τριγυρνά στους δρόμους, στους καφενέδες κ.λ.π. μακριά απ' το νοικοκυριό του κι απ' τις δουλειές του και κατ' επέκταση ο τεμπέλης. Απ' το σουκάκ' = σοκάκι < τουρκ. *sokak*. Συνών. **σουρτούκ'ς, -ούκα** (ή **-κ'σα**), **-κ'κου** < τουρκ. *sürtük* = ο περιφερόμενος στους δρόμους, αλήτης και ρημ. **σουρτουκέου**.

**σουκάρου, σοκάρω**: σπρώχνω βίαια κάποιον και τον στριμώχνω κάπου ή τον ξαπλώνω κάτω: «μι μια σ(μ)προουξά ντου σουκάρσα τρι(γι)α μέτρα μακρυ(γι)ά» // φροντίζω ν' απομακρύνω κάποιον από τον τόπο διαμονής του, να τον εξ αποστείλω μακριά: «σουκάρσι ντουν άντρα τ'ς στα Κοίνιρα κι αυτή(ν) καλονπιρνά στον χονριό», «μουρέ, αν ερτ' τ' άλλου του κόμμα στα πράματα θα ντου σουκάρ' ντουν αγρουφύλακα στα σύνορα» // ουσ. **του σουκάρ'σμα** // προξενώ δυσάρεστη έκπληξη σε κάποιον. 'Ισως απ' το «σοκάρισμα» λέξη της ναυτ. διαλέκτου που σημαίνει «εντείνω σχοινίον σφίγγων το άλλο άκρον του πέριξ τύλου ή σκαλμού», που προέρχεται απ' το ισπαν. *socar* ή το γαλλ. *souquer* και κατ' άλλους απ' το βυζαντ. σώκος (= σκoinί) ή σωκάριον (= αγκύλη) ή το σωκ(κ)εύω και σοκ(κ)άω.

**σούκου**: β' ενικό προσ. προστακτ. του σηκώνω: «σούκου, μαρέ» = σήκω, μαρέ, «σούκου κι μισ'μέριασι» = σήκω, ξύπνα και μεσημέριασε, «σούκου τα παντιλόνια σ'», «σούκου του μπαρδάκ', γιατί γερν' κι χύνιτι του νιρό», «σούκου αυτό του τσ'βαλ' κι εν' βαρύ για μένα», «σούκου να παντριφτείς». Αλλιώς: «σ'κώσι» = σήκωσε ή και σήκουσι.

**σουμ'**: χαρακιά που γίνεται στο έδαφος, όταν παίζουν τα παιδιά, κοντά στην οποία προσπαθούν να πλησιάσουν τις αμάδες τους ή τις μπίλιες τους, ρίχνοντάς τες από απόσταση για να καθοριστεί ποιος θα παίξει πρώτος // «είμι στου σουμ'» = εκεί που πρέπει, «ήρτι στου σουμ'» = εκεί που έπρεπε, που χρειαζόταν. Μάλλον απ' το σήμα, σημάδι.

**σούμα**: το άθροισμα, το σύνολο, το όλο: «κάνι ντ' σούμα να σι πληρώσου // σούμμα επίσης μια ξεχωριστή ποιότητα ρακιού που λέγεται και **ντούζ'κου**. Άλλες ποιότητες ρακιού **προυτουράκ', μουντουβίνα, ματάβγασμα** = διπλής απόσταξης. Απ' το μsn. σούμμα < λατιν. *summa*.

**σουπανίκα**: μεγάλο ραβδί που μπορεί να κρατήσει κάποιος και για μπαστούνι // η φράση «θελ' σουπανίκα» έχει την ίδια έννοια με άλλες παρall. φράσεις όπως: «θελ' στειλιάρ'», «θελ' καμ'τσίκ'», «θελ' ματσούκ'», «θελ' βριμέν' σανίδα», «θελ' τσουνκνίδα σκ'λαρ'κάτ'» κ.λ.π., που λέγονται γι' αυτόν που διακρίνεται για την απαράδεκτη συμπεριφορά του και δε λο-

γικεύεται, δε στρώνει με τίποτε // υποκορ. **σουπανίκ'**. 'Ισως (;) απ' το **κουπανίκα** < **κοπανώ** = χτυπώ δυνατά ή (;) απ' το **τσομπανίκα**, γιατί το ραβδί του τσομπάνη, που πολλές φορές εκσφενδονίζει στα ζώα του κοπαδιού, είναι αρκετά μεγάλο.

**σουριάζου**: μεταβ. συσσωρεύω, συγκεντρώνω, χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια, σε σωρό ορισμένα αντικείμενα: «να σουριά(ι)σ' τα πιτράδια σι μιαν άκρι(γι)α» // μεταβ. γκρεμίζω, π.χ. ένα τοίχο, και μεταβάλλω τα υλικά του σε σωρό: «μας σούριασι του κατοίκ' του ψισ'νό μπουρνί'» // μεταφ. ρίχνω κάποιον κάτω χρησιμοποιώντας βία: «ντου (ν)τράβ'ξα μια μι ντ' τσάπα κι ντου σούριασα μεσ' τ' αγώ'ω» // **σουριάζουμι** = πέφτω κάτω και το σώμα μου γίνεται σαν άψυχος σωρός, σωριάζομαι: «ήρτι τύφλα στον μιθύσ' κι σουριάσ' κι μπρουστά στον κατέφλιον τ'ς ουξόπορτας». Απ' το σωρός.

**σούρουπου**: το σούρουπο, το σύθαμπο, το λυκόφως, το «περί λύχνων αφάς» των αρχαίων: «θά'ρτου πριν τον σούρουπου», συνών. του **σουρού-πουμα** // ρημ. απρόσ. **σουρουπών'** = σκοτεινιάζει, νυχτώνει: «κάν'τι γλήγουρα να φύγουμ', γιατί σουρουπών' κι δε θα βλέπουμ'» // **σουρου-πώνουμι** = με βρίσκει το σούρουπο, νυχτιάζομαι: «δε (μ)πουρηπάτ'γι ου παλιουγάδαρους κι σουρουπιαστήκαμ'» // επίρρ. **σούρουπα** = νυχτιάζοντας «να πας σούρουπα να μουλάρ'ς ντη στέρνα». Πιθανόν απ' το συν + ρύπος > σύρρυπον > σούρουπον, όπως συν + θαμπός > σύθαμπου.

**σούσαλου**: το σκουπίδι, το φρόκαλο, κάθε τι που πρέπει να μαζέψει κανείς με τη σκούπα, π.χ. διάφορες φλούδες από φρούτα, από κρεμμύδια, από πατάτες ή διάφορα τρίμματα ψωμιού, τυριού κ.λ.π.: «ντίπ άτσαλα έφαγισ, μαρέ' γέμ'σις ντου (ν)τόπου σούσαλα // μεταφ. «η Μαρί(γι)α δε συμφωνεί; σιγά να μην υπολογίζουμ' τώρα κι τα σούσαλα», δηλ. η Μαρί(γι)α είναι φρόκαλο, είναι σκουπίδι, μη υπολογίσιμος άνθρωπος. 'Ισως (;) απ' το συν + σαρώ ή σαρώνω = σκουπίζω > σύ-σαρον > σούσαρο > σούσαλο.

**σουσούμ'**: χαρακτηριστικό γνώρισμα της μορφής, του προσώπου ή της όψης: «σι γνώρ'σα απ' του σουσούμ' ότι είσι αγγουνός τ'ς ρχι(γι)ά-Καπνηρίνας» // κατηγορία, μομφή ή σκωπτικό παρατσούκλι: «ιπειδή μαλώσαμ' γυρίζ' κι μι φορτών' ένα σουρό σουσούμια». Απ' το συσ-σήμιον υποκορ. του αρχ. σύσ-σημον = σημάδι, σύμβολο, προμιλημένο ή συμφωνημένο σημείο.

**σουτ'κά**: τα σπλάχνα: «πγήκαμ' ένα ματάβγασμα, σκέτου σπίρτον, κι μας έκαψι τα σουτ'κά μας» = ήπιαμε ένα ρακί διπλής απόσταξης, δυνατό σαν οινόπνευμα, και μας έκαψε τα σπλάχνα. Απ' το μsn. σωθικά < εσωθικά < έσωθεν.

**σπάπια**, τα: ρουχισμός (κλινοσκεπάσματα ή ενδύματα) για τον οποίο δεν έχουμε ιδιαίτερη εκτίμηση, είτε επειδή δεν έχει πράγματι αξία είτε επει-

δή εμείς τον υποτιμούμε εσκεμμένα και τον παρουσιάζουμε παλιόν ή άχρηστο: «να μαζέψεις τα σπάπια σ' κι δρόμου απ' του σπιτ'» = να μαζέψεις τον παλιουρχεισμό σου και να φύγεις απ' το σπίτι. Παράλλ. φρ. «να μαζέψεις τα καρκάλια σ' ...» ή τα παρτάλια σ' ... ή τα παλιόρ'χα σ' ... ή τα κουρέλια σ'...

**σπαργώνου** για γυναίκες ή θηλυκά ζώα που έχουν γεννήσει: γεμίζουν υπερβολικά οι μαστοί μου με γάλα και φουσκώνουν, τσιτώνονται και σκληραίνουν απ' το φούσκωμα: «μη ξιχά(ι)σ' ν' αρμέξεις ντ' (μ)προμβατίνα, γιατί εχ' σπαργώσ'», «του μονρό δε β'ζαιν'· ρώγα δε (μ)πιαν' κι σπάργουσι η Λασκαρούδα» // ουσ. **του σπάργουμα**: μεταφ. «ρε συ, η Λινούδα θελ' παλ'κάρ'· δ(γι)ε σπάργουμα πο' 'χ'», για πολύ νεαρή και σφριγηλή κοπελίτσα με τροφαντό στήθος. Απ' το αρχ. σπαργώ = φουσκώνω, βρίθω, σφριγώ.

**σπήλιους** αρσεν.: μεγάλη σπηλιά. Συνών. **σπ'λιάδα** και υποκορ. **σπ'λιαδ'** // όνομα τοποθεσίας έξω απ' τον Ποτό στο δρόμο προς Θεολόγο. Απ' το αρχ. σπήλαιον < σπηλιά.

**σπιτζάρ'**: ο σπίνος.

**σπούζα**: το υπόλειμμα των καμένων κάρβουνων, στάχτη ανακατωμένη με πολύ ψιλά καρβουνάκια, συνών. του αθρακούφα // σβησμένα κάρβουνα αλλά τριμμένα, σχεδόν σκόνη: «αγόρασα λίγα κάρβ'να για του σίδηρου αλλά μ' έδουκε ούλου σπούζα ον άχαρους» // μεταφ. «αυτή η μ'λια εν' ντιπ άχαρ'· τα μήλα που καν' εν' σκετ' σπούζα», δηλ. δεν έχουν σκληρό και τραγανό σάρκωμα αλλά υπερβολικά μαλακό κι αφράτο. Μάλλον απ' το αρχ. σποδός = στάχτη.

**στάβαρα**: τα ξύλινα κάγκελα που τοποθετούνται γύρω στο μνήμα. Μήπως απ' το μsn. σταβάριον (;).

**σταλίδα**: μικρή σταγόνα, σταλαγματιά. Μεταφ. «α μι δώ(ι)σ' μια σταλίδα λαδ'» = λίγο λάδι. Υποκορ. του στάλα. Συνών. σταλιά, σταγόνα, ρανίδα.

**σταλίζου ή σταλιάζου** αμετάβ. για πρόβατα ή γίδια: παραμένω κατά τη διάρκεια της μεσημεριάτικης ζέστης του καλοκαιριού κάτω απ' τη σκιά των δένδρων ως ότου περάσει το κάμα: «όταν σταλίζω τα πρόβατα απ' κατ' απ' τα δέντρα, τότε μαρ(γ)κέντιν» (= μυρικάζονται) // μεταβ. «του μισ'μέρ' να μαζέψης τα ζα κι να πας να τα σταλί(ι)σ' στον πλατάν'» // **ξιρυσταλιάζου**: κουράζομαι υπερβολικά παραμένοντας, συνήθως όρθιος, στον ίδιο τόπο και περιμένοντας κάποιον ή κάτι: «ξιρυστάλιανα 'λόρτους μεσ' του 'λιόπ'ρου πιριμένοντας του λουφουρείου· καλύτιρα να πήγινα μι τα πουδάρια» // ουσ. **του στάλ'σμα**. Απ' το αρχ. στάλος ή σταλός = τόπος ανάπαυσης του κοπαδιού κατά το μεσημέρι.

**σταν'κό**: η βία, το ζόρι, το στανιό: «ήρτι να μι κοψ' του νιρό μι του

σταν'κό» = ήλθε να μου πάρει το ποτιστικό νερό με το ζόρι, διά της βίας // βρισιά: «γ... του σταν'κό σ'». Απ' το μσν. *στανιό* < *στανικό*.

**στειλιάρ'**: στειλιάρι, κυλινδρικό ή όχι κατειργασμένο ξύλο που χρειάζεται το τσεκούρι, η τσάπα, «του φ'κελ'», «ου βαριός» και κάθε άλλο παρόμοιο εργαλείο για να μπορεί να χρησιμοποιηθεί: «έσπασι του στειλιάρ' απ' ντου (μ)παλλαρονκόμπου κι θα πάον να κόψου κινούριον απ' του β'νο» // κάθε ξύλο όμοιο κατά το σχήμα με το στειλιάρι, ανεξάρτητα αν θα χρησιμοποιηθεί για κάποιο εργαλείο ή όχι // μεταφ. το άγριο ξυλοκόπημα, ο ανηλεής ξυλοδαρμός: «ντουν έρ'ξα ένα στειλιάρ' που θα του θ'μάτι» // **στει-λιαρώνου** = ξυλοκοπώ. Απ' το αρχ. *στειλιά* = η τρύπα του πέλεκου ή της αξίνης μέσα απ' την οποία περνούσε το στειλιόν ή ο στειλεός, δηλ. το ξύλινο στειλιάρι.

**στέρ'φους, -ρ'φα, -ρ'φου**: ο στείρος, ο άκαρπος, ο άγονος: «έχουμ' στον κουπάδ' καναδνό στέρ'φισ κασίικις που θα παν' στον χασάπ'» // σπά-νια το επίθ. χρησιμοποιείται για στείρα γυναίκα, που συνήθως λέγεται **μαρ-μάρα**. Απ' το αρχ. *στέριφος*.

**στυλιβώνου**: διπλώνω, συνήθως σεντόνια, πετσέτες, κουβέρτες κ.λ.π.: «να στυλιβώ(ι)σ' τα πανιά κι να τα πουθέκ'ς στ' ρουχουθιά» // ουσ. **του στυλιβουμα**. Απ' το μσν. *στυλιβώνω* < αρχ. *στυλιβώνω*.

**στ'λίζου**: αμετ. βρωμώ, αναδίδω αφόρητη δυσοσμία: «μαρής, στ'λιζ' του σπιτ'. Θα ξέχασα ντου (γ)κατ'βάιλα στυπουμένον κι πόμ'νι ου γάτους μέσα», άρα γέμισε ακαθαρσίες, αφού δεν μπορούσε να βγει έξω. «στίλ'σι του σώβρακου σ', αφού τόσουν (γ)κιρό πόμ'νις ανάλλαγους» // μεταβ. «βγάλι του καλό σ' του π'κάμ'σον· θα του στ'λί(ι)σ', αφού θα δ'λεβ'ς μεσ' τ'ς βρου-μιές» // **στ'λίδα** = η βρωμιά, η δυσοσμία. Ίσως (;) απ' το τσιλώ ή τσιρ-λώ > τσιλίζω > τσ'λίζον > στ'λίζου με μετάθ. του -τ-.

**στ'λαρώνου**: στηρίζω κάτι όρθιο ή στη θέση του με κατάλληλο **στ'-λαρ'**. Βλπ. *στ'λώνου*.

**στ'λώνου**: μεταβ. στυλώνω, στερεώνω με στύλο, στηρίζω κάτι όρθιο (π.χ. ένα δενδράκι) ή στη θέση του (π.χ. ένα ταβάνι) με τη βοήθεια οποιου-δήποτε υποστηλώματος: «κόψι καναδνό χουντρούτσ'κα κουντάρια να στ'λώ-σουμ' έναν (γ)κλώνον τ'ς κ'δουνιάς, γιατί θα σπασ' απ' τα πουλλά κ'δώνια» // μεταφ. «δε στ'λώνον στα πουδάγια μ'» = δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου. «απ' τον μιθύσ' δε στ'λων' να πάει στον σπιτ'» // μεταφ. «να στ'λώ(ι)σ' τα μάτια σ' καλά» = να προσέξεις πολύ. «στύλονσι του μάτι τ' απάν' σι με» = προσήλωσε, κάρφωσε το βλέμμα του πάνω σε μένα // **στ'λώνουμι**: «τον (ν)ταβάν' απ' ντ' (γ)καλύβα σάπ'σι κι θα βοηθίξ'· πρεπ' να στ'λυνθεί, ώσπου να φέρουμ' μάστουρ'» // μεταφ. παίρνω δυνάμεις, ενδυναμώνομαι, π.χ. όταν είμαι νηστικός και φάω ή όταν είμαι άρρωστος και πάρω κάποιο

φάρμακο: «ήμαν ψόφιους απ' (μ)πείνα· καλά που μι φίλιψις κι στ'λώθ'κα». Παράλλ. φρ. «στ'λουθήκαν τα σκώτια μ'» // μεταφ. ορθοποδῶ οικονομικά: «αποῦ τότε που μπιρδέφ'κι μι του ιμπόριου στ'λώθ'κι στα πονδάρια τ'» = από τότε που άρχισε ν' ασχολείται με το εμπόριο ορθοπόδῃσε οικονομικά // **στ'λαρ** = στυλάρι, κάθε γερό κοντάρι ή άλλο κατάλληλο αντικείμενο που μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ως υποστύλωμα. Συνών. του νταγιάκ' ή του ντιρέκ'. Απ' το αρχ. στύω = ανορθώνω, σηκώνω > στύλος > στυλόω > στυλώνω.

**στοιβάζου ή στοιβιάζου:** μεταβ. συγκεντρώνω και τοποθετώ ορισμένα πράγματα το ένα πάνω στο άλλο έτσι ώστε ν' αποτελούν στοίβα: «έχουν να στοιβιάξουν κι τα ξύλα», «τα τσ'βάλια εν' σκόρπια· να τα μαζέψεις κι να τα στοιβιά(ι)ς' τό 'να παν' στ' άλλου» // επίθ. «βρήκα στοιβιασμένα τα στρουσίδια απάν' σ' ρουχουθιά». Απ' το αρχ. στοιβή = γέμισμα μαξιλαριού ή στρώματος, όγκος.

**στ'μέρνου:** μεταβ. σέβομαι, εκτιμώ, υπολογίζω: «αυτό του πιδί ντιπ δε μι στ'μερν'» = αυτό το παιδί δε με σέβεται καθόλου. Απ' το μsn. *stimare*.

**στόμας:** αρσεν. αντί του ουδ. «το στόμα»: «βλέπου πονλύ σι (μ)πηριτεί ου στόμας» = βλέπω πολύ σε υπηρετεί το στόμα, έχεις δηλ. μεγάλη γλώσσα, λες πολλά, δεν το βάζεις κάτω με τα λόγια, «ούλα τα κερδι(ι)ς' μι ντου γλυκό ντου στόμα» = όλα τα κερδίζεις, όταν είσαι γλυκομίλητος, όταν μιλάς κατά τρόπο που δεν πικραίνει, δεν προσβάλλει κ.λ.π. // φρ. ευχή: «απ' ντου στόμα σ' κι στον Θιού τ' αυτί» = μακάρι να γίνει αυτό που λες ή όπως το λες. Απ' το αρχ. το στόμα. Αλλαγές γένους έχουμε σε αρκετές περιπτώσεις: π.χ. θηλ. η Γιωρ'ς, η Γιανν'ς αντί αρσ. ο Γιώργος, ο Γιάννης, αρσεν. ου ντ'λαπ'ς αντί ουδ. το ντουλάπι, θηλ. η βάλτα αντί αρσ. ο βάλτος, αρσεν. ου ουχλός αντί θηλ. η χλόη, αρσεν. ου σπήλιους αντί θηλ. η σπηλιά, θηλ. η πλατάνα αντί αρσεν. ο πλατάνος, αρσ. ου σειράς αντί θηλ. η σειρά, θηλ. η αγκώνα αντί αρσ. ο αγκώνας, αρσεν. ου άμμους αντί θηλ. η άμμος κ.λ.π.

**στουμ(π)ώνου:** γεμίζω κάτι περισσότερο απ' το κανονικό, π.χ. ένα τσουβάλι, ή δίνω πάρα πολύ φαγητό σε κάποιον ταϊζοντάς τον, του παραγεμίζω δηλ. το στόμα: «λίγον λίγον, μαρή, στον κοντάλ' του στούμπουσις του πιδί» // **απουστουμώνου:** με λογικά επιχειρήματα ή με αναμφισβήτητη απόδειξη της αλήθειας φέρνω κάποιον σε δύσκολη θέση ώστε δεν μπορεί ν' αρθρώσει λέξη, δεν ξέρει τι να πει: «μι δυο κουβέντις πού 'πα ντουν απουστόμουσα ντου (γ)κουτσουμπόλ'». Πρβλ. «στυπώνου». Απ' το αρχ. στομά.

**στρέχου:** συγκατατίθεμαι, δέχομαι: «θα ντ' γυρέφου ντ' Λασκαρούδα, θα στρεξ' όμους να μι παρ'» // συμφωνώ: «μ' είπι να ντου δώσου δυο προουβατίνις να μι δωσ' ένα π'λαρ'· ιγώ όμους δε στρέχου» // ανέχομαι: «δε στρέ-

χον· καν'ς χιλιτζίκια» // ουσ. του στρέξ'μου = συμφωνία, συγκατάθεση. Απ' το αρχ. στέργω > στρέγω > στρέχω.

**στρώνου:** καλύπτω κάποια επίπεδη συνήθως επιφάνεια με ύφασμα ή άλλο παρόμοιο αντικείμενο: «στρώσι του πάτουμα μι του τ'λιμ'» // απλώνω: «νά στρώ(ι)σ' τον χουρτάρ' αριά αριά για να στιγνώσ' γλήγουρα» // «ποιος θα στρωσ' τον τραπέζ'»;», δηλ. ποιος θα τοποθετήσει πάνω στο τραπέζι κάθε τι που χρειάζεται προκειμένου να φάμε; // «δεν εν' καλή μουδίστρα η Σμαράγδου· μ' έραφι μια ζακέτα που ντιπ δε στρων' απάν' (ι)μ'» // αρχίζω κάτι: «αφού κατ'βάσαμ' καναδυό ρακιά, τον στρώσαμ' στον τραγούδ'» // επιβάλλω σε κάποιον να κάνει κάτι: «απού τότε που ντου·ν' έστρουσα στη δ'λεια κατακάθ'σι κουμμάτ' κι ησύχασι» // συνηθίζω: «δυσκουλέφ'κα σ'ν αρχή να νιάζον μ' αυτό τ' άμαθον μ'λαρ', τώρα όμους έστρουσι» = συνηθίσε // «θα ζουρ'στώ λίγον ώσπου να στρωσ' η δ'λεια» = ως ότου μπει σε κάποιον κανονικό ρυθμό, σε κάποια ρέγουλα // «έστρουσι η μηχανή» = δουλεύει κανονικά // «το 'στρουσι του χιον'· μι τ'ς μπαμπούλις που ριχν' θα φτασ' ένα μέτρον» // **στρώνουμι:** «αυτή η αυλή εν' πουλύ ανώμαλ', δε στρώνιτι μι πλάκισ» // «μη στρώνισι στον φαί σι ξένου τραπέζ' ακάλιστους» // «στρώθ'κι μι πουλύ όριξ' στη δ'λεια» // ουσ. του στρώσ'μου = η ενέργεια και το αποτέλεσμα του «στρώνου»: η στρώσ' = η στρώση: «όταν παστών'ς κ'τσούρια να ριχν'ς μπόλ'κον αλάτ' σι κάθε στρωσ'», του στρουσίδ' = κάθε τι που στρώνεται και ειδικότερα κάθε υφαντό κλινοσκεπάσμα // **στρουματσάδα** ως επίρρ.: «θα κ'μηθούμ' στρουματσάδα», δηλ. στο πάτωμα ο ένας δίπλα στον άλλο. Απ' το αρχ. στρωννύω ή στρώννυμι.

**στυπώνου ή στουπώνου:** ποματίζω ή ειδικότερα κλείνω κάποια τρύπα ή χαραμάδα, ένα οποιοδήποτε άνοιγμα με κατάλληλη τάπα, με μικρό ή μεγάλο όγκο πανιών κ.λ.π.: «θα στυπώσον απού βραδύς ντη στέρνα καμ' γιμίσ' ως του προυί» = θα κλείσω την τρύπα εκροής της δεξαμενής... // με-ταφ. «μι δυο κουβέντις πού'πα ντου στύπουσα ντου στόμα τ'» = τον αποστόμωσα, τον ανάγκασα να το βουλώσει // του στύπουμα = η ενέργεια του στυπώνω αλλά και κάθε τι που χρησιμοποιείται για να στυπώσουμε μια τρύπα, το βούλωμα. Απ' το αρχ. στύπη ή στύπη = στουπί, λατιν. *stupa*.

**στ'φάζου:** προκειμένου για πρόβεια μαλλιά τα ξανοίγω, τα κάνω μαλακά κι αφράτα, έτοιμα για στρώμα ή για γέμισμα μαξιλαριών. Του «στ'φάξ'μου» γίνεται με ειδικό όργανο // μεταφ. «πρήσ'κι τον χέρι μ' κι γίν'κι νταούλ'· στ'φαζ' απ' ντου (μ)πόνου» = πονά υπερβολικά, χτυπάει και τινάζεται όπως το μαλλί κατά «του στ'φάξ'μου». Απ' το αρχ. στοιβή = γέμισμα μαξιλαριού ή στρώματος, όγκος.

**στ'χειο:** στοιχειό, υπερφυσικό ον ή φάντασμα ή δαιμόνιο που οι λαϊκές τάξεις, συνήθως της υπαίθρου, πιστεύουν ότι είναι συνδεδεμένο με κά-

ποιον τόπο: «ιγώ δε φουβούμι του στ'χειο που βγαιν' στον λάκκον» // «στ'χειο» μπορεί να είναι και κάθε ψυχή πεθαμένου ανθρώπου, που επίσης συνδέθηκε με κάποιον τόπο αποκτώντας ταυτόχρονα υπερφυσικές ιδιότητες και δυνάμεις. Σ' αυτή την περίπτωση «ου τόπους στοίχειουσιν», γιατί έγινε σ' αυτόν κάτι φοβερό π.χ. φόνος, οπότε η ψυχή του σκοτωμένου έγινε στοιχειό του τόπου // αν το στοιχειό, δηλ. το υπερφυσικό ον, είναι θηλ. γένους λέγεται **στοίχινα** (= νεράιδα), ενώ αν είναι αρσ. γένους λέγεται **στοίχους**. Οι «στοίχινες» ή «οί στοιχ'» είναι δυνατόν ν' αρπάξουν μικρά παιδιά και να τα κρατήσουν για λίγο μαζί τους ως ότου τα βρουν οι δικοί τους. Για να πραγματοποιήσουν την αρπαγή αυτή παρουσιάζονται με τη μορφή κάποιας γνωστής στα παιδιά γυναίκας ή με τη μορφή ζώου π.χ. σκύλου. Πάντως τα παιδιά αυτά, όταν μεγαλώσουν, είναι **στ'χειουπαρμέν'** = στοιχειοπαρμένοι άνθρωποι και φέρουν τα στίγματα αυτής της απαγωγής. Είναι συνήθως αφηρημένοι, με βλέμμα απλανές και διαρκώς απομονωμένοι απ' τον γύρω κόσμο και απ' ό,τι συμβαίνει σ' αυτόν // κατ' επέκταση και μεταφ. «στ'χειουπαρμένους» = ο αφηρημένος, αυτός που του μιλάς και δε σε προσέχει, γιατί έχει αλλού το μυαλό του: «τι μι βλέπ'ς σα χαζός, μαρέ, στ'χειουπαρμένι;» // «στ'χειο» μεταφ. και κάθε άνθρωπος αδύνατος, ισχνός και ωχρός, κακομοιρασμένος από κακή διαβίωση ή από αρρώστια: «στ'χειο γίν' κι απ' ντ' (γ)κακονπέρασ'», «στ'χειο σ'κώθ' κι ύστιαρα απού τόσις μήνις στον κριβάτ'», «ζάρουσι κι κιτρίν'σι του στραβόξ'λον μι τ'ς κακίς πο' 'χ' σονστό στ'χειο κατίντ'σι» // **στ'χειώνου** = γίνομαι στοιχειό αλλά και «στοίχειουσι αυτός ου τόπους». Απ' το αρχ. στοιχείον υποκορ. του στοίχος. Ο πληθ. στοιχεία = «τα πρώτιστα συστατικά, αι πρώται αρχαί και αιτίαι των σωμάτων», άρα σαν τέτοιο συστατικό για τον άνθρωπο «η ψυχή» = το άυλο και άόρατο μέρος του ανθρώπου και συνεπώς κατ' επέκταση «στ'χειο» κάθε άυλο, πνευματικό, «εξωτικό» ον. Συνών. **του «ξουτ'κό»** = το εξωτικό, **του αγιρ'κό** = το αερικό.

**σύγκουλλα:** σύρριζα. Από το συν + κολλώ.

**συμπλιά:** συμφωνία ή συμμαχία: «μάνα κι θυγατέρα κάναν συμπλιρ κι κονντέβιν να ντου (ν)τριλάνιν ντου Γιωρ'». Ίσως (;) απ' το συμπλέω.

**συντ'χαίνου:** συναντώ κάποιον τυχαία: «άμα ντου σ'ντύχου στον δρόμου θα ντου (μ)πω...» // μιλώ, συνήθως απαντώντας σε κάποιον που με ρωτά ή με προκαλεί: «δε συντ'χαίν'ς ε;» = δε μιλάς ε; «μι φόρτουσι τ'ς ντου-νιάς' ιγώ δε σύντ'χα σταλιά» = μου φόρτωσε μομφές και κατηγορίες όσες μπορεί να βρει κανείς στον κόσμο· εγώ δε μίλησα καθόλου // **συντ'χιά** = η μικρή ομιλία, η τσιμουδιά: «τ'ς τά 'ψαλα κι δεν ίβγαλι συντ'χιά». Απ' το μsn. συν-τυχαίνω < αρχ. συν-τυγχάνω, αρχ. ουσ. συντυχία.

**συρμή:** το ίχνος που μένει στο έδαφος σαν ένα συνεχές μικρό αυλάκι



από κάτι που σύρεται στη γη: «αντή(ν) η συρμή φαίνεται πως εν' απού φιδ'» // το σύνολο των ιχνών ενός ζώου π.χ. του λαγού πάνω σε χώμα ή σε χιόνι, το σύνολο των πατημασιών του που δείχνουν τη διαδρομή που έκανε // **νι-ρουσυρμή**: αυλάκι που σχηματίζει το νερό, συνήθως σε πλαγιές βουνών, κατά τη διάρκεια π.χ. της βροχής. Συνών. *πονταμουφόρ'*, βλπ. λ. // **συρμιτεύουμι**: δεν έχω σωματικές δυνάμεις και μετακινούμαι σαν να σύρομαι: «παραγέρασι ον πάππους (ι)μ'· δε συρμιτεύετι ντιπ» // «γέμ'σι τσιμπράγαλα του καλύβ'· δεν μπορεί να συρμιτωφτεί κανέ'ς ιδώ μέσα» = γέμισε διάφορα ετερόκλητα πράγματα το καλύβι· δεν μπορεί να μετακινηθεί κανένας εδώ μέσα. Απ' το αρχ. σύρω.

**σφάλαγγας**: τρύπα που ανοίγεται στην κοίτη ή στις πλευρές ενός αυλακιού (στ' αγώγ') μέσα στο οποίο κυλά «τριχάμινου» νερό για πότισμα. Η τρύπα αυτή ανοίγεται, γιατί το έδαφος είναι ασβεστολιθικό ή γιατί υπάρχει «τρουχάλ'» κάτω απ' το χώμα και το νερό, πολύ ή λίγο, διαφεύγει και χάνεται, αφού βρίσκει διέξοδο και τρέχει υπόγεια σε μικρή ή μεγάλη απόσταση: «Γιωρ' λιγόστιπι του νιοδ'· ψάξι τ' αγώγ' σαπάν σαπάν μι τα δαχτύλια σ' για κα'να σφάλαγγα» // ο τυφλοπόντικας. Μάλλον από το σφάλαγγος = μεγάλο ποντίκι, ασπάλαξ ο ευρωπαϊκός, κοινά τυφλοπόντικας, που ανοίγει τρύπες στο έδαφος.

**σφαραμώνου**: αμετάβ. προσπαθώντας να περάσω από ένα στενό άνοιγμα σφηνώνομαι και ακινητοποιούμαι μην μπορώντας να μετακινηθώ καθόλου προς οποιαδήποτε διεύθυνση: «πήγα να πιράσω ανάμισα απού δυο βραχ' κι σφαράμουσα άσκημα· ώρις πόμ'να ακούν' τους κι πώς βγήκα ένας Θιός του ξερ'» // μεταβ. «κάνι μια ξύλιν' σφήνα κι σφαράμουσέ την μεσ' ν' αραμάδα αν θελ'ς να μη κ'νιέτι του κατέφλιου» // ουσ. του σφαράμουμα.

**σφιντύλ'**: σφοντύλι, το στρογγυλό και κάπως βαρύ σώμα, συνήθως μικρός ξύλινος τροχός, που μπαίνει στο κάτω μέρος του αδραχτιού. Έχει σκοπό να διευκολύνει την περιστροφή του αδραχτιού, που γίνεται με τα δάχτυλα της κλώστριας αλλά και να διατηρεί την περιστροφική κίνηση ομοιόμορφη όσο το δυνατόν περισσότερη ώρα: «να μι καν'ς ένα καλό σφιντύλ' για τ'αδράχτ' κι έσπασι αυτό που είχα» // μεταφ. «μόλις άκ'σα του κακό που μας βρήκι είδα ντουν ουρανό σφιντύλ'», δηλ. ζαλίστηκα τόσο πολύ ώστε έβλεπα τον ουρανό να γυρνά πάνω απ' το κεφάλι μου, όπως γυρνά το σφιντύλι // με την ίδια έννοια: «θα σι σφνριζου ένα σκαμπίλ' κι θα δ(γ)εις ντουν ουρανό σφιντύλ'». Απ' το σφονδύλιον υποκορ. του αρχ. σφόνδυλος.

**σφουκ'**: πανί ή πανιά που αποτελούν σφαιρική μάζα με την οποία «σφουγγίζουμ'» = καθαρίζουμε κάτι ή με την οποία βουλώνουμε μια τρύπα και ειδικότερα με την οποία «στυπώνουμ'» την τρύπα εκροής μιας στέρνας

(= δεξαμενής). Απ' το *σπογγίον* υποκορ. του αρχ. *σπόγγος* < *σπογγίον* < *σφογγ'* < *σφούκ'*.

**σ'χαίνουμι:** *σιχαίνουμαι*, νιώθω αηδία για λεριασμένα ή όχι ρούχα ή αντικείμενα, θέλω πεντακάθαρα φαγητά σε καθαρά και καινούρια σκεύη, δεν ακουμπώ, δεν κάθομαι κ.λ.π. όπου νά 'ναι // *Δε μ' αρέσει κάτι, ανεξάρτητα αν είναι καλό ή καθαρό: «σ'χαίνουμι τα ψάρια» ή «ντη σκουρδαλιά» ή «ντου (γ)καφινέ» ή «ντη δ'λεια» κ.λ.π. // μεταφ. νιώθω αηδία και δεν πλησιάζω ανθρώπους για τους οποίους δεν έχω υπόληψη, δεν εκτιμώ, θεωρώ παλιανθρώπους: «ντου σχαίνουμι τόσο που 'τι καλημέρα δε ντου λέου, οχ' κι να δ'λέφου μαζί τ'» // *σ'χασάρ'ς* = αυτός που σιχαίνεται εύκολα και υπερβολικά // *σ'χαμάδ'* = κάθε τι το σιχαμερό, συνών. *του σίχαμα* και μεταφ. ο σιχαμένος άνθρωπος // *σ'χαμός:* το αίσθημα της αηδίας, η σιχασία και μεταφ. «μας τού 'πες σαράντα βουλές, σ'χαμό εχ'ς» = μας τό 'πες σαράντα φορές' είναι να σε σιχαίνεται κανένας. Συνών. *σ'χασά* = σιχασία // επιθ. *σ'χαμιρός* = αυτός που προκαλεί αηδία, αρχ. *σικχαντός*. Απ' το αρχ. *σικχαίνουμαι* = αισθάνομαι αηδία < *σικχός* = αυτός που σιχαίνεται, αυτός που δεν ευχαριστείται εύκολα και διαλέγει πολύ τα φαγητά.*

**σ'(χι)έμι ή σ'έμι:** *σειόμαι*, *ταλαντεύομαι*, *κουνιέμαι*: «δε σ'έτι αυτό του λουμάκ'» // επιδεικνύω σπουδή και προθυμία για να πραγματοποιήσω κάτι: «αυτός να φάει δεν εχ', σ'έτι να κτισ' κι σπιτ'», «τι σ'έσι για ταξίδ'», αφού έ(ι)χ'ς τόσις δ'λες να τιλειώ(ι)σ'» // υπερηφανεύομαι, κορδώνομαι, βαδίζω με καμάρι: «τι σ(χι)έτι κι λυγιέτι η χαμέν'; μον' αυτή(ν) λουγουνδύθ'κι;». Παράλλ. φρ. «τι κ'νιέτι κι λυγιέτι». Απ' το αρχ. *σειόμαι*.

**σώγαμπρους:** νέος που αμέσως μετά το γάμο του ζει στο σπίτι των πεθερικών του, που μπαίνει στην οικογένεια των πεθερικών του και αποτελεί αναπόσπαστο μέλος της: «ου Γιαν'ς παντρέφ'κι μονναχουθυγατέρα, μπήκι σώγαμπρους κι βρήκι στρουμένον ν'κουκυριό». Απ' το έσω + αρχ. *γαμβρός*.

**σώνου:** φτάνω, αρκώ: «δε σώνιν τα λιφτά που διν'ς» = δε φτάνουν, δεν αρκούν τα χρήματα που δίνεις // φτάνω κάτι ψηλά ή μακριά μου: «εν'σι ψ'λη φούντα αυτές οι ιλές κι δε τ'ς σώνου μι τον χερ'· δο' μ' τον βιργί να τ'ς ρίξουν», «δω' μ' απού δίπλα σ' ντου μπούγκλον.—Δε ντου σώνου καθ'μένους· πρεπ' να σ'κουθώ» // «να παρ'ς μακρύ σκ'νι για να σωσ'» // «δε θα σώ(ι)σ' να 'ρτ'ς;» = δε θ' αποφασίσεις, δε θα ευαρεστηθείς, δε θα καταφέρεις να ρθεις; // «σώσι!!» = τέλειωνε επί τέλους, κάνε ό,τι έχεις να κάνεις // κατάρρα: «να μη ντου σώ(ι)σ' να...» = να μην προφτάσεις να..., δηλ. να πεθάνεις // **σώνουμι:** «ντουν ίβγαλα ντουν ανήφουρου αλλά σώθ'κα» = τον ανέβηκα τον ανήφορο αλλά έφθασα στην κορυφή μισοπεθαμένος // *σώθ'κι του λαδ' μας* = μας τέλειωσε ... // «σουθήκαν τα ψέματα» = τέλειωσαν τα ψέματα // «δε σώνιτι μι τίπουντα» = δε σώζεται, δε γλιτώνει με τίποτε //

**[α]πουσώνου:** αποτελειώνω: «εν' πουλλές οι δ'λες πώς να τ'ς πουσώσου ούλις;», δηλ. πώς να τις αποτελειώσω όλες; // «άμα δε φτάσιν τα λιφτά που σι δίνον, βάλι κι απ' τα θ'κα σ' για να τα πουσώ(ι)σ'» = για να συμπληρωθεί το ποσόν που χρειάζεται // «ντ'ν απόσουσι ντη δ'λειά;» = την τακτοποιήσε, την διεκπεραίωσε την υπόθεση; // «πότι πήγεις κι τα πόσουσις;» = πότε πήγες, πότε πρόφτασες και πήγες και τα είπες;» // **πουσώνουμι:** «κό-π'κα' δε (μ)πουσώνουμι αουπέρα» = απόκαμα' δε θα μπορέσω να φθάσω απέναντι // «άμα πουσουθούμ' στον (μ)Πουθ'μ'τό πρεπ' να πουτίσουμ' τα ζα» = όταν φθάσουμε στο πηγάδι που λέγεται Επιθυμητός, πρέπει να ποτίσουμε τα ζώα // «δε (μ)πουσώνιτι του νιρό' εν' λίγον» = δε φτάνει στον προορισμό του, δηλ. εκεί που θέλουμε, το τρεχάμενο νερό, είναι λίγο. Με την έννοια του «αρκώ» ή «φτάνω» απ' το ισώνω < αρχ. ισώω, με τις άλλες έννοιες ίσως απ' το αρχ. σώζω.

**σώρ'χου:** το εσώρουχο: «πρεπ' να στήσουν του καζάν', γιατί έχου να πλύνου πουλλά σώρ'χα». Απ' το έσω + ρούχο.

**σώτρουπους:** ο ανάποδος άνθρωπος, ο ασυνεννόητος, ο δύσκολος στις σχέσεις του, το στραβόζυλο: «πουλύ σώτρουπους άθρονπους' που να σ'νουηθείς μαζί τ'» // προκειμένου για παιδί: το ανυπάκουο, το ανάγωγο // επίρρ.

**σώτρουπα:** βίαια, απότομα. Απ' το «σώτρουπου» = στραβόζυλο των βαρκάρηδων. Βλπ. λ. παλάγκου.

## T

**τα[γ]ή:** η ορισμένη ή η χρειαζούμενη τροφή της ημέρας για τον άνθρωπο ή κυρίως για το ζώο. Κατ' επέκταση η τροφή του ανθρώπου ή του ζώου: «πήρεις τα(γ)ή για τα ζα;» = πήρες την απαιτούμενη τροφή για τα ζώα; // με την ίδια έννοια: **του ταϊν'** = ταϊνιον, μsn. «ταγίνιον»: «ιγώ έχου για του μισ'μέρ' του ταϊν' (ι)μ'» = εγώ έχω τη χρειαζούμενη για το μεσημέρι τροφή μου // «μη μι βά(ι)ζ'ς άλλου ρακί' πήρα του ταϊν' (ι)μ'» = μη μου βάζεις άλλο ρακί' ήπια την ορισμένη, την απαραίτητη για μένα ποσότητα // **τα[γ]ίζου** = φιλεύω: «μι ταΐσαν του Σάββατου οι κουμπάροι μ'» // παρέχω τροφή, διατρέφω: «άμα δε μαθ'ς να δ'λεβ'ς, ποιος θα σι ταϊζ' σ' αυτή(ν) ντ' ζουή;» // βοηθώ κάποιον να φάει, επειδή για οποιονδήποτε λόγο είναι ανίκανος να φάει μόνος του: «να ταϊ(ι)σ' του μουρό» // **τάϊσμα** «βαρέθ'κα του τάισμα τ' γερ'» = βαρέθηκα να ταϊζώ το γέρο, «ας πάρ' πίσου τα ταΐσματά τ'», δηλ. δε με φίλεψε ποτέ, συνεπώς ας πάρει πίσω τα τραπέζωματα που δε μού 'χει κάνει. Συνών. φρ. «ας παρ' πίσου τα δαν'κά». Απ' το αρχ. ταγή που αρχικά σήμαινε διάταξη, κυριότητα, ηγεμονία < τάττω, αργότερα όμως στο Βυζάντιο «ταγή» ήταν η ετήσια βασιλική δωρεά, το σιτη-

ρέσιο ή η δωρεάν ορισμένη επιούσιος τροφή. Πάντως και τουρκ. *iağın* = σιτηρέσιο.

**τά[γ]ιστρο:** τάγιστρο, μικρός «τρουβάς», μικρό ταγάρι. Μέσα σ' αυτό τοποθετείται κριθάρι ή πίτουρο ή άλλη ζωοτροφή και στη συνέχεια κρεμίζεται απ' το κεφάλι του ζώου (μουλάρι ή γαϊδούρι) για να φάει. Απ' το *τα(γ)ή < τα(γ)ίζω*.

**τάκους:** κομμάτι από μπαγιάτικο και κατάξερο ψωμί: «ντ' γύριψα λίγου δαν'κό φονμί κι μι δώκι καναδυό τακ' μονχλιασμέν'». Συνών. **πάξα**. // κομμάτι ξύλου που τοποθετείται για να στερεωθεί ή για να μη μετακινηθεί κάτι // **τακέρνου:** στερεώνω κάτι στη θέση του τοποθετώντας σε κατάλληλες θέσεις τάκους: «τ'ς ογκ' απού μάρμαρου δε τ'ς δένιν απάν' τ'ς νταλίκις αλλά τ'ς τακέρνιν καλά» = τους όγκους από μάρμαρο δεν τους δένουν πάνω στις νταλίκιες, όταν τους μεταφέρουν, αλλά τους ακινητοποιούν με τάκους. Απ' το ιταλ. *taco*.

**τανύζου:** τανύζω, τεντώνω όσο το δυνατόν περισσότερο: «τάν'σα του σκ'νί όσου μπουρούσα κι έφτασι τσίμα τσίμα» // μεταφ. «μη μι τανύ(ι)ζ'ς τα νεύρα μ'» = μη μ' εκνευρίζεις, μη μ' εξοργίζεις // **τανυέμι** = τεντώνομαι απλώνοντας σε έκταση τα χέρια μου ή συστρεφόμενος, ενώ ταυτόχρονα, πολλές φορές, και χασμουριέμαι. Απ' το αρχ. τανύω. Συνών. **τιζέρνου**.

**ταχιά:** αύριο πρωί: «θα παμ' ταχιά για δαδί;» // αύριο, η αυριανή μέρα: «ταχιά θα τα πουμ'» = αύριο θα τα πούμε // φρ. «ταχιά ντου (γ)κλαι-ν'» = αύριο τον κλαίνε, με την έννοια: τώρα όλα πάνε καλά, το μέλλον όμως θά 'ναι γεμάτο προβλήματα και στενοχώριες // συνών. **του ταχύ** = αύριο πολύ πρωί: «α παμ' του ταχύ για π'λια;». Απ' το αρχ. επίθ. ταχύς.

**τζάτζαλου:** το κουρέλι, το ράκος // το ξεσκισμένο ρούχο, το κουρελιασμένο: «ούλου τζάτζαλα φουρεί του πιδί τ'ς» // υποκορ. **τζατζαλούδ'** και ο πληθ. **τζατζαλούδια** = άγρια χόρτα που, όταν μαζεύονται, κόβονται με υπερβολική ευκολία και πολλά μαζί μπορούν να κλειστούν στη χούφτα σαν κουρελάκια. Είναι φαγώσιμα και δίνουν ξεχωριστή νοστιμάδα στα φαγητά που μπαίνουν σαν συμπλήρωμα. Απ' το μsn. *τσάντσαλον* < ιταλ. *cepcio* = ράκος.

**τζιν':** το είδος, το γένος: «να μι δώ(ι)σ' αμπόλ' απ' ντη μ'λια σ', γιατί εν' πουλύ καλό του τζίνι τ'ς» // η ιδιοσυγκρασία του ανθρώπου: «το 'χ' του τζίνι τ'ς να μη (μ)παχαίν' όσου κι αν φάει» // **παρατσίν'** = βλάστημα κατ' ευθείαν απ' τη ρίζα, κολλητό κάτω κάτω στον κορμό του δέντρου και πολλές φορές άγριο, αν το δέντρο έχειμπολιαστεί ψηλότερα, άρα «παρατσίν'» = κοντά στο είδος, όχι όμως το ίδιο. Κατ' επέκταση κάθε «κουλλου-ρίζ'». Βλπ. λ. Απ' το τουρκ. *cins* = το φύλο.

**τιζέρνου ή τιζάρου:** μεταβ. τεντώνω αρκετά π.χ. κάποιο σκοινί,

κάποιο σύρμα, κάποιο ύφασμα κ.λ.π.: «να τιζάρ'ς του σκ'νι, γιατί καν' μι-γάλ' κ'λια κι δεν μπουρώ ν' απλώσουν ρούχα // μεταφ. πεθαίνω και προκειμένου για ζώο ψοφώ: «ώρις λαλάδ'ζι κι χτυπιούνται σα φαρ', ώσπου τα τέ-ζαρι» // «έφαγι πουλλά πράσ'να κ'νια κι ντη βρήκαν τέζα» = πεθαμένη // ουσ. του τιζάρ'σμα = το αποτέλεσμα ή ενέργεια του «τιζέρνου», επίθ. τι-ζαρ'στός = πολύ τεντωμένος, επίρρ. τιζαρ'στά. Απ' το ιταλ. *tesare*. Συνών. **τανύζου**.

**τιλάδ'κου**: παλιότερα τα λιγοστά όπλα στο χωριό ήταν εμπροσθο-γεμή και οι κάτοχοί τους έκαναν βόλια με μολύβι που έλιωναν σε μικρά κα-λούπια. Ορισμένες φορές, πριν χύσουν το μολύβι, τοποθετούσαν ένα μικρό ελατήριο ή σπειρωτό σύρμα (τέλι) στο καλούπι, οπότε το βόλι γινόταν «τι-λάδ'κου». Με τέτοια βόλια το όπλο αποκτούσε μεγαλύτερο βεληνεκές και διηγούνται, οπωσδήποτε με κάποια υπερβολή, ότι απ' τη στεριά με «τιλάδ'κα» μπορούσαν να σπάσουν ακόμη και κατάρτια πειρατικών πλοίων. Απ' το τέλι < τουρκ. *tel*.

**τιλάκ'**: τελάκι, μικρό και λεπτό καρφάκι, με πολύ αιχμηρή μύτη, που χρησιμοποιούσαν βασικά οι υποδηματοποιοί: «τι έ(ι)χ'ς, μαρέ, τον παπού-τσι σ' κι γιλά; να πας στον τσαγκάρ' να σι βαν' κα'νά τιλάκ', γιατί θα σι φνγ' ουλ' η σόλα». Απ' το τέλι < τουρκ. *tel*.

**τιλατίν**: «είχis ουλ' μιριά τ'ς κατσίκis διμένis στονν ίδιου τόπου κι η κ'λια ντουν εν' τιλατίν'», δηλ. η κοιλιά τους είναι τελείως άδεια: κόλλη-σε το δέρμα στα πλευρά τους // «είμι τιλατίν'» ή «η κ'λια μ' γίν'κι τιλατίν'» = πεθαίνω της πείνας, η επιδερμίδα πάνω απ' την κοιλιά μου κόλλησε στα πλευρά κι έγινε σαν άχρωμο και χωρίς ζωή τομάρι. Απ' το τουρκ. *telâtin* = κατειργασμένο δέρμα μοσχαριού. Συνών. φρ. «η κ'λια μ' γίν'κι νταγ'ρές», γιατί και στον «νταγίρέ» = ντέφι, έχουμε τσιτωμένο, κατειργασμένο δέρμα.

**τίλιους, τίλια, τίλιου**: επίθ. τι είδους, ποιας ποιότητας: «τίλιουν σπόρου έσπ'ρις; πιρατ'κόν ή θ'κό μας;», «τίλια ζακέτα αγόρασις; μάλλιν' ή μπαμπακιρή;», «τίλια ροδάκινα ίφιρις; σείρικα ή κ'φα;» // «σ' αρές' δε σ'αρές' του δαδί, αυτό εν' ο,τ' τίλιον βρήκαμ' στον β'νο, αυτό βγάλαμ' κι κατ'βάσαμ'».

**τιλουνιάζου**: λέγεται για να δηλωθεί μια μεγάλη ανάπτυξη, π.χ. για μια πυκνή και οργιαστική βλάστηση: «μι τ'ς βρουχές πό' ρ'ξι φέτους τιλου-νιάσαν τ' αγρι(γι)ουχόρταρα τ'ς μπαχτσέδis», δηλ. βγήκαν πολλά αγροστώ-δη ζιζάνια // «τιλουνιάσαν τα δέντρα» = γέμισαν ζωνηρούς βλαστούς ή έχουν πλούσιο καρπό // «'φαγι ένα σουρό αρμυρά κι τιλουνιάσαν τα σπυριά τ'». Απ' το τελώνιον υποκορ. του αρχ. τελώνης. «Τελώνιο» είναι τέρας των λαϊ-κών παραδόσεων και κατά την εκκλησιαστική διδασκαλία «τελώνια» είναι

οι δαίμονες που διεκδικούν την ψυχή του ετοιμοθάνατου, αυτού που ψυχορραγεί.

**τιμάρ'**: κάτι το πολύ ωραίο, το πολύ όμορφο ή περιποιημένο: «αυτό του δέντρον εν' πονλύ καρπιρό κι γιμάτου ζουή· τό 'χου για τιμάρ'» = είναι το καύχημά μου // μεταφ. «πουλύ άπραγα φέρνιτι η μουσκουθυγατέρα σ'· δε ντ' (γ)καν'ς του τιμάρι τ'ς καμ' στρωσ'», δηλ. να την περιποιηθείς μ' ένα καλό ξύλο // **τ'μαρεύου** = τιμαρεύω, συμμαζεύω κάτι και το φροντίζω, το βάζω στη θέση του: «ούλα τα πράματα εν' σκόρπια σ'ν αυλή· να τα μαζώξεις κι να τα τ'μαρέψεις», δηλ. να τα φροντίσεις, να τα βάλεις στη θέση τους // «τό 'χου τ'μαριμένον σ' (γ)καλύβα του τ'λιμ'». Απ' το τουρκ. *timar* = περιποίηση.

**τιφαρίκ'**: εξαίρετο, εκλεκτό, πολύ ωραίο πράγμα: «ντ' χάρ'σι η γιαγιά τ'ς ένα τ'λιμ' τιφαρίκ'· εν' κινημένον μι πρόσωπα απάν' (ι)τ'». Απ' το τουρκ. *tefrik* = διαλογή, επιλογή.

**τ'λιγάδ'**: ξύλινο ραβδί που στο μεν ένα άκρο είναι διχαλωτό, στο δε άλλο τρυπημένο για να περνά μικρό ξυλάκι. Σ' αυτό τυλίσσεται το νήμα που έχει κλωστεί για να γίνει «θηλιές» // **τ'λιγαδιάζου** = τυλίσσω νήμα στο τυλιγάδι // **τ'λιγαδιάζουμι**: μεταφ. πονώ τόσο πολύ που το σώμα μου συστρέφεται σαν το νήμα στο τυλιγάδι: «μι χτύπ'σι μι τέτοια λύσσα στα μαλακά μ', που τ'λιγαδιάσ'κα απ' ντου (μ)πόνου» // ουσ. **του τ'λιγάδιασμα**. Απ' το μσν. *τυλιγάδιον* < αρχ. *τυλίσσω*.

**τ'λούπα**: στοιβάδα ξασμένου και λαναρισμένου μαλλιού, κυλινδρικού σχήματος, που μπαίνει στη ρόκα για να κλωστεί. Απ' το αρχ. *τολύπη* = «σύστρεμμα εξ ερίου εξεσμένου εις κλώσιν παρεσκευασμένου» > *τολούπα* > *τ'λούπα*.

**τ'νάζου**: μεταβ. σείω, πάλλω, τραντάζω: «να τ'νάξεις τα ρούχα σ' κι εν' γιμάτα σκον'», «τον προνί να τ'νά(ι)ζ'ς τα πανιά κι ύστιρα να τα βά(ι)ζ'ς σ' ρουχουθιά», δηλ. τα κλινოსκεπάσματα // ρίχνω: «τ'νάξι μια πέτρα να φύγιν τα π'λια απ' του καλαμπούκ'» // σπρώχνω βίαια κάποιον μακριά μου ή τον ρίχνω στο έδαφος: «μι μια που ντου δώκα ντου (ν)τίναξα απάν' στον φραχτ'» // **τ'νάζου τα δέντρα** = συλλέγω τις ελιές απ' τα λιόδεντρα, **τ'νάζου ντ' (γ)καριά** = συλλέγω τα καρύδια απ' την καρυδιά κ.λ.π. // «άρπα ένα κουντουμάτσ'κου κι τ'νάξι ένα μπιρντάχ' ντου γιο σ' να δ'(γ)εις πώς θα στρωσ'» // για πουλιά: «δ(γ)ε πώς τ'νάζιν οι γλαρ' τα φτιρά ντουν» // «ντου (ν)τίναξι τ' άντιρά τ' όξου» = τον μαχαίρωσε στην κοιλιά // «αυτός εν' να τ'να(ι)ζ'ς τα ρούχα σ'», δηλ. πολύ κακός ή ανήθικος ή κακοήθης κ.λ.π. // «τα τίναξιν» δηλ. πέθανε και προκειμένου για ζώο: φόφησε // **τ'νάζουμι**: «τ'ναχτήκαμ' ουλ' όξου» = βγήκαμε βιαστικά όλοι έξω // «άντι, Γιαν', να τ'ναχτείς ως απουκείθι σ'ν Αλ'κή» =

άντε να πεταχτείς (= να πας) κείθε στην Αλυκή // «τ'νάχτσι, μαρέ, κι είσι γιμάτους χώματα» = τινάξου... // του **τίναμα** = η ενέργεια του «τ'νά-ζου» και μεταφ. «πότι θα βγουν' στον τίναμα;» = πότε θ' αρχίσει η ελαιο-συλλογή; // **κατάρα**: «να σι φάει τον τίναμα», δηλ. να πάθεις τέτοιο κακό που να σπαρταράς σαν ψάρι, να τινάζεσαι // επίθ. **τ'ναμένους** = ο τιναγ-μένος και μεταφ. «μι σασίρντ' σι του τ'ναμένου ούλου τον δειλ'νό» = με σασίρ-ντισε το καταραμένο (παιδί) όλο τ' απόγευμα, **ατίναχτους, άτ'ναχτους**. Απ' το **τινάσσω**.

**τόπακας**: αυτός που μένει επί πολύ και εκνευριστικά στον ίδιο τόπο: «τι στάθ'κίς σα τόπακας απού παν' (ι)μ'; μι καπάκιασις ντη ψ'χη μ'». Απ' το **τόπος**.

**τουρλώνου**: με κατάλληλη και χαρακτηριστική στάση του σώματός μου κάνω ένα μέρος αυτού, και κυρίως τα οπίσθια ή την κοιλιά μου, να πάρει σχήμα ημισφαιρικό σαν τρούλλος (= θολωτή στέγη): «τι τούρλουσις ντου (γ)κώλου σ', βρε άχαρι;», «μη τουρλών'ς ντη (γ)κ'λια σ', μαρής». Απ' το τρούλλος > τρουλώνου > τουρλώνου.

**τουσούν'** (ουδ.): φτωχός και κατώτερης κοινωνικής τάξης άνθρωπος, που δεν καταδέχεται να κάνει μια οποιαδήποτε δουλειά, τίμια και νοικοκυρε-μένη, αλλά όντας ψηλομύτης κι ακατάδεχτος προσπαθεί να δίνει την εντύπω-ση «πως κάτι είναι», προσπαθεί «να καν' ντου (γ)καμπόσου»: «έχουμ' κατ' τουσούνια στον χουριό, που δε (γ)καταδέχουντι να παν' τ'ς ιλές για να μη χαλάσιν τα βαμμένα ντουν τα νύχια», δηλ. είναι ψηλομύτες γυναίκες και θεω-ρούν ανάξια για τον εαυτό τους την ελαιοσυλλογή. Μάλλον απ' το **τόσος**, για-τί για έναν τέτοιο άνθρωπο λέγεται ακόμη ότι κάνει «ντου (ν)τόσου κι ντου (μ)πόσου».

**τόφιους ή ατόφιους**: καθαρός, ανόθευτος, αμιγής: «οι γραντιές στον σπιτ' μας εν' απού ατόφιον δαδί» // «έσπ'ρα λίγα φασούλια κι δε φύτρουσι κανέ'· ανακάτουσα λίγου τον χώμα κι τα βρήκα τόφια», δηλ. όπως ακριβώς ήταν, όταν τα έσπειρα // «τα μάτια μ' κλείνιν' τόφιους βγήκα απόψιν», δηλ. νυστάζω πολύ, γιατί απόψε δεν κοιμήθηκα καθόλου, σηκώθηκα το πρωί, όπως ακριβώς ήμουν όταν πλάγιασα, ξυπνητός. Απ' το αυτοφνής > α'τοφνής > ατόφιους.

**τράμπα**: η ανταλλαγή πραγμάτων, ζώων κ.λ.π.: «πήγαν όξου κι κά-ναν τράμπα σ'ταρ' μι λαδ'» // **τραμπάρου ή τραμπέρνου** = ανταλ-λάσσω: «δε μι συμφέρ' να τραμπάρου ντ' (γ)κατσίκα μι του π'λαρ'» // **τραμπαδόρους** = αυτός που του αρέσουν οι τράμπες, οι ανταλλαγές και διαρκώς τις επιδιώκει και τις πραγματοποιεί. Απ' το τουρκ. *trampa*.

**τρανεύου**: αμετάβ. μεγαλώνω κατά την ηλικία, ενηλικιώνομαι: «άμα τρανέφου, θα κάνου κι γω ο,τ' θέλου» // μεταφ. παίρνω κάποιο αξίωμα ή

[illegible]

αποδοτικότητα και να μην χάνεται το ενδιαφέρον των παιδιών. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της αυτονομίας και της υπευθυνότητας των παιδιών. Η επιλογή των παιχνιδιών και των δραστηριοτήτων πρέπει να γίνεται με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες των παιδιών. Η διαδικασία αυτή είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξη της αυτονομίας και της υπευθυνότητας των παιδιών. Η επιλογή των παιχνιδιών και των δραστηριοτήτων πρέπει να γίνεται με βάση τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες των παιδιών.

[illegible][illegible][illegible]



ψε τσαλιά ο Γιώργος δίπλα και το αχρήστεψε το πολύ θερμό κύμα που εκπέμπει η φωτιά». Απ' το *τρεις* + *διχάλη* < αρχ. *δίχαλος*.

**τρίκουρφου**: το πιο ψηλό σημείο ενός βουνού, ενός δέντρου κ.λ.π.: «στον τρίκουρφον ανέβ' κι τ' αφουρ' σμένου για τα κακάδια· πώς δεν έπισι να σακατιωθεί». Απ' το *τρεις* + *κορ'φή* = κορυφή.

**τριμήνια**: το σύνολο των θρ/κών και άλλων εκδηλώσεων που γίνονται για το νεκρό, όταν συμπληρωθούν τρεις μήνες από του θανάτου του // με τη συμπλήρωση εννιά ημερών από του θανάτου του γίνονται τα **νιαμίρα** και με τη συμπλήρωση εξ μηνών τα **ιξαμήνια**. Απ' το *τρεις* + *μήν*.

**τρίμμα** = μικρό κομματάκι ψωμιού (ψίχουλο) ή τυριού κ.λ.π., κάθε θρύψαλο: «να κλαδί(ι)ς' καλά, γιατί γέμ'σι τρίμματα ου (γι)αδιρφός μι του ψουμουτύρ' πό' φαγι» // «έσπασι τον πιάτον κι γέμ'σι ου τόπους τρίμματα». Απ' το *τρίβω*. Συνών. *θρύφαλον*, *θρύμα*.

**τριμοίρ'**: μερίδιο ίσο με το  $1/3$  της ποσότητας που μοιράζεται: «είπα τ'ς(ι) δυο τ'ς κονιάδ' (ι)μ' να δ'λέψουμ' συντροφιιά κι ο,τ' βγάλουμ' να του κάνουμ' τριμοίρ'», δηλ. ό,τι κερδίσουμε να το μοιράσουμε στα τρία // πρβλ. **αντρουμοίρ'** = μερίδιο της συζύγου απ' την περιουσία του πεθαμένου άνδρα της, **αδερφουμοίρ'** = μερίδιο ενός αδελφού απ' την περιουσία των πεθαμένων γονιών του // «αντό του χουράφ' εν' αδιρφουμοίρια» = δηλ. ανήκει σε πολλά αδέρφια-κληρονόμους και είναι αμοίραστο. Απ' το αρχ. *τρεις* + *μοίρα* = μέρος ενός όλου, μερίδιο.

**τριτσάρου**: μετακινώ λίγο από τη θέση του κάτι πολύ βαρύ, π.χ. μια μεγάλη πέτρα ή έναν κομμένο και μεγάλο κορμό δέντρου, με τη βοήθεια μοχλού, που συνήθως είναι κάποιο ξύλο, το οποίο λέγεται **μανέλα**: «άμα τριτσάρουμ' λίγον διζά τον κουτρούλ', θα του ξιβ'νίσουμ' εύκουλα» // **τρίτσα**: η πράξη του τριτσάρου: «πάρι μια μανέλα κι φερ' μια τρίτσα ντου βράχου για να μπουρείς να καν'ς εύκουλα ντη δ'λεια σ'». Μάλλον ιταλ.

**τριχιά**: μακρύ σκοινί από τρίχες γίδας. Απ' το μsn. *τριχέα* < αρχ. *θριξ* γεν. *τριχός*.

**τριχιό**: το τρέξιμο, η φυγή: «τό'βαλα στον τριχιό» = άρχισα να τρέχω, έφυγα τρέχοντας, «μ' έβαλι στον τριχιό» = με πήρε στο κυνήγι, με κυνηγούσε τρέχοντας // συνών. **του τριχατό**, **η τριχάλα**. Απ' το *τρέχω* πρβλ. **φιβγιά**, **φιβγάλα** < *φεύγω*, *π'λαλ'τό*, *π'λάλα* < *πηλαλώ*, *κουλ'τό* < *κολλώ*.

**τριχόστα**: ειδικό κόσκινο. Το κόσκινο έχει συνήθως για βάση (πάτο) πλέγμα ή δέρμα με σχετικά μεγάλες τρύπες για να κοσκινίζονται υλικά ή ουσίες που αποτελούνται από μικρούς κόκκους· όταν όμως πρόκειται να κοσκινιστούν ουσίες που αποτελούνται από υλικό σαν σκόνη π.χ. αλεύρι, τότε το πλέγμα του κόσκινου αποτελείται από λεπτότατο σαν τρίχα σύρμα με ανοίγ-

[illegible][illegible]

πιο ψιλά. Αν οι αρχ. τμήσθ.

[illegible][illegible][illegible]

βω με αραιές βελονιές πρόχειρα, πριν γίνει η κανονική και μόνιμη ραφή: «πήγα σ' Ραλίτσα να μι τρυπώσ' τα μανίκια, γιατί ιγώ δε ντα καταφέρνου όπους ικείν'» // αμετάβ. κρύβομαι: «σ' (γ)Κατουχή τρυπώναμ' κάθε λίγον κι λιγάκ' να μη μας βρουν οι Βουργάρ' για αγγαρείς» // **Ξιτρυπώνου**: βρίσκω, ανακαλύπτω κάτι με την έννοια ότι αυτό αποτελεί εύνοια της τύχης: «πού του ξιτρύπουσις τέτοιου κιλιπούρ';» // ουσ. **τρύπουμα**, επίθ. **τρυπουμενους** = κρυμμένος. Απ' το αρχ. τρύπα = οπή.

**τσάζου**: ποθώ πολύ, λαχταρώ κάτι: «πουλλοί θα τσάξιν φέτους για λαδ'· μι τ'ς παγονιές πό' κανι του μαξούλ' χάθ'κι», «ικεί πού' μι τσάζου για κουβέντα», δηλ. λαχταρώ να βρω άνθρωπο για να μιλήσω // «δε τσαζ' φρούτου πουθινά» = δε φαίνεται ούτε ένα φρούτο πουθενά.

**τσαϊρ'**: χωράφι που αφέθηκε άσπαρτο και στο οποίο απαγορεύουμε να μπουν και να βοσκήσουν ζώα, επειδή βγάζει παχύ και πυκνό χορτάρι που πρόκειται να κοπεί για ζωοτροφή του χειμώνα // κάθε άσπαρτο χωράφι ή κάθε έκταση με χόρτο, λιβάδι. Απ' το τουρκ. *çayır* = χλόη, λιβάδι.

**τσαλίμ'**: ειδική επιδεξιότητα για την εκτέλεση κάποιου έργου: «τόσον βαρύ τσ'βαλ' θελ' τσαλίμ' για να φουρτουθεί στον μ'λαρ'» // «πουλλά τσαλίμια μ' έκανι η γ'ναίκα μ' ως να μι παρ'», δηλ. πολλά κόλπα, πολλές δυσκολίες μ' έφερε // πρωτότυπο σκέρτσο ή τσάκισμα στο χορό // πρωτότυπο κόλπο ή τέχνασμα στο πάλαιμα. Απ' το τουρκ. *çalım* = επίδειξη.

**τσαμαντάν'**: ειδική ζακέτα της γυναικείας αμφίεσης. Απ' το τουρκ. *camadan* = ο υπενδύτης.

**τσαμασίρ'** και πληθ. **τσαμασίρια**: διάφορα πράγματα: «μάζου τα τσαμασίρια σ' κι φύγι». Απ' το τουρκ. *çamasır* = ασπρόρουχα.

**τσαμπούρ'**: ο σκελετός του σταφυλιού, ό,τι απομένει αφού πάρουμε τις ρώγες απ' το σταφύλι // μεταφ. το αρρωστημένο και καχεκτικό σταφύλι, **του παλιουστάφ'λου**. Απ' το ιταλ. *zampa* < υποκορ. *zambin* < μsn. *τσamπί* < τσάμπουρο < τσαμπούρ'.

**τσανάκ'**: πήλινο ή από άλλο υλικό παλιόπιατο χωρίς ιδιαίτερη αξία: «μας έβαλι κι φάγαμ' σι κατ' βρώμ'κα τσανάκια λες κι ήμασταν γιουφτ'» // μεταφ. άνθρωπος ανυπόληπτος και άξιος περιφρόνησης, ιδίως ο προδότης, ο χαφιές, αυτός που συμπεριφέρεται δουλικά σε κάποιο αφεντικό, σε κάποια πολιτική αρχή ή κατάσταση: «κανέ'ς δε ντου λέει καλημέρα, γιατί εν' τσανάκ' τ'ς αστυννομίας». Συνών. **τσανακουγλείφτ'ς** // φρ. «χουρίσαμ' τα τσανάκια μας», δηλ. χωρίσαμε, πήραμε διαζύγιο προκειμένου για συζύγους, διαλύσαμε τον συνεταιρισμό μας ή τη φιλία μας προκειμένου για συνεταίρους ή φίλους κ.λ.π. // μεγενθ. **τσανάκα**. Απ' το τουρκ. *çanak*.

**τσάπα**: σκαπτικό εργαλείο, πλατιά σκαπάνη // **τσαπί**: υποκορ. του «τσάπα», αλλά και η αξίνη // **τσαπίζου**: διαλύω βώλους οργωμένου χω-

*(The page contains extremely faint, illegible markings or bleed-through from the reverse side.)*

Ίσως (;) όμως κι απ' το *τριβίκιον*, διότι ο πληθ. *τριβίκια* = οι ψείρες του σκύλου, τα τσιμούρια.

**τσγκούν:** το πολύ μαύρο: «έπισα (α)πάν' στου ντουβάρ' κι χτύπ'σα άσκημα' τσγκουν γίν'κι του μαγούλι μ'».

**τσέφλοιου** = το τσώφλι, το κέλυφος: «έφαγισ καρύδια' τα τσέφλοια όμους τα σκόρπ'σις κι γέμ'σις ντον (ν)τόπου» // ως β' συνθ. γίνεται **-τσιφλου:** *ανγότσιφλου*, *καρ'δότσιφλου*, *φασ'λότσιφλου κ.λ.π.* Ίσως απ' το έξω + φλοιός = εξώφλοιον > τσώφλοι(ον) > τσέφλοιον.

**τσιβί** = το καρφί // μεταφ. «απ' αυτοί(ν) αγουράσαμ' ντον σπόρον' μας πατήσαν όμως ένα τσιβί!!!», δηλ. μας τον πούλησαν πανάκριβα. Απ' το τουρκ. *çinî*.

**τσιγαρόκουλους:** το αποτσίγαρο, το πίσω μέρος του τσιγάρου: «σ' (γ)Κατουχή πουλλοί ως κι τσιγαρόκουλ' μαζεύαν κι απού τρεις τέσσιρις βγάζαν καπνό για να στρίψω ένα τσιγάρου μι ιφημερίδα». Απ' το τσιγάρο + κώλος. Συνών. *πατράκα*.

**τσιλίκ' τσουμάκ':** παιδικό παιχνίδι που παίζεται με δυο ξερές ξύλινες βέργες απ' τις οποίες η μια διαμέτρου 2 περίπου εκ. και μήκους 60-70 εκ., η δε άλλη ψιλότερη και μήκους 25-30 εκ. Η πρώτη είναι του **τσουμάκ'** και η δεύτερη του **τσιλίκ'** // «τσουμάκ'» επίσης κάθε παρόμοια βέργα έξω απ' το σχετικό παιχνίδι και «τσιλίκ'» ο αδύνατος, ενώ μεταφ. αυτός που ανάρρωσε από κάποια αρρώστια και έγινε πολύ υγιής και δυνατός: «τσιλίκ' γίν'κι ου Δ'μήτρης». Επειδή και το «τσιλίκ'» του παιχνιδιού είναι από πολύ γερό ξύλο μια και ο ρόλος του είναι να αντέχει στα συνεχή χτυπήματα απ' το «τσουμάκ'». Απ' το τουρκ. *çelîkçotak* = το σχετικό παιχνίδι.

**τσίμα:** επίρρ. πολύ λίγο: «δο'μ' ένα τσίμα τυρί» = δηλ. ένα κομματάκι, μια ακρούλα // «τσίμα τσίμα μας ήρτι ου σπάγκους», δηλ. μόλις που μας έφτασε, «ντου γύριψα λίγου φουμί κι μι του δώκι τσίμα τσίμα», δηλ. πολύ τσιγκούνικα. Απ' το ιταλ. *cima* < αρχ. ελλ. *κύμα*.

**τσίμπλα:** παχύρρευστο υγρό που βγάζουν τα μάτια, όταν πάσχουν και στερεοποιείται σε μικρούς και ακανόνιστους βωλίσκους // κατά το κλάδεμα του κλήματος κόβοντας «ντη (γ)κληματσίδα» < αρχ. *κληματίς*, πρέπει να μείνουν τρεις οφθαλμοί = τρία μάτια: α) το πάνω πάνω μάτι που λέγεται *καβαλάρ'ς* = *καβαλάρης*, β) το μεσαίο που λέγεται *πιζός* = *πεζός* και γ) το κάτω κάτω που λέγεται *τσίμπλα*, μικρότερο και ισχνότερο απ' τ' άλλα δυο // **τσιμπλιάρ'ς**, **-άρα** και *κοροϊδ.* **τσιμπλιαρουμάτ'ς**, **-άτα:** αυτός που τα μάτια του τσιμπλιάζουν και μεταφ. αυτός που έχει μικρά και όχι όμορφα μάτια // επίθ. **τσιμπλιάρ'κους**, ουσ. **τσίμπλιασμα** // **τσιμπλιάζω** = γεμίζουν τα μάτια μου τσίμπλες. Απ' το αρχ. *σιπλή*.

**τσιντάν** = το φυλαχτό: «του τσιντάν που μ' έκανι η γιαγιά μ' εχ'



## ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

### ΕΝΑ ΣΥΝΤΟΜΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Γιάννης Βαρδαβούλιας

(Μέρος 2ο)

N

**ν'δίζω** ή **ν'δω**: υπενθυμίζω κάποια εξυπηρέτηση, κάποια εκδούλευση ή διευκόλυνση, κάνω νύξη για ένα καλό, κατά τρόπο που στενοχωρεί αυτόν που κάποτε εξυπηρέτησα: «μια βουλά μι βονήθ'σις κι ούλον μι του ν'δας». Μάλλον απ' το αρχ. *ονειδίζω*. Συνών. *πουχτυπώ*.

**νησ'κόψειρα**: χαρακτηρισμός φτωχού ή τσιγκούνη και σπαγκοραμένου ανθρώπου. Ακόμη χαρακτηρισμός πλεονέκτη, που διαρκώς προσπαθεί ν' αρπάξει, ενώ ο ίδιος δε διν' ντονν άγγιλον τ' θυμιάμα. Απ' το νηστικός + φείρα.

**νιάζου**: οργώνω // ουσ. **νιάσ'μου** // **άνιαστου** *χουράφ* = αυτό που δεν έχει οργωθεί // **νιαστ'κά** πληθ. = η αμοιβή του ζευγολάτη, όταν οργώνει ξένα χωράφια, όπως **αλιστ'κά** = αμοιβή του μωλωνά, όταν αλέθει σιτηρά ξένα, **πουτιστ'κά**, **μαστουρ'κά** κ.λ.π. Απ' το *νίον*, υποκορ. του αρχ. *νίς* > *νί* > *νι* > *νιάζου*.

**νίβου**: πλύνω το πρόσωπό μου, τα χέρια μου κ.λ.π. «μόλις σ'κουθείς του προνί προπ' να νίψεις τα μούτρα σ'» // μεταφ. «τ'ς τά 'νιφα» = της είπα όσα δεν θά 'θελε ν' ακούσει, όπως «τ'ς τά 'συρα» // παροιμ. «τό 'να χέρι νίβει τ' άλλον κι τα δυο του πρόσωπου», λέγεται για να τονιστεί ότι η αλληλοβοήθεια μεταξύ των ανθρώπων είναι απαραίτητη και βασική αρετή // μεσ. **νίβουμι** = πλύνομαι // ουσ. **νίψ'μου** // **νιφτήρας** (αρσ.) ή **νιφτήρα** (θηλ.): ειδικό μέρος του σπιτιού, στην κουζίνα συνήθως, όπου νίβεται η οικογένεια ή πλένονται τα πιάτα. Απ' το αρχ. *νίπτω*. Πρβλ. την καρκινική επιγραφή: «νίψον ανομήματα μη μόναν όψιν».

**νιουτόπ'**: νέος τόπος, βασικά για χωράφι ή κήπο, που για πρώτη φορά ή ύστερα από πολλά χρόνια θα σπαρεί: «οι θ'κε' σ' ντουματσές εν' πιο λουχιρές κι γιμάτις ζονή· βλεπ'ς νιουτόπ' αυτού που τ'ς έσπ'ρις, ξικούραστου χώμα». Απ' το νέος + τόπος.

στην πηγή ή λίγο μακρύτερα απ' αυτή, τοποθετείται ένα κομμάτι λαμαρίνας ή μια πλάκα ή και μερικά πλατανόφυλλα, ώστε να δημιουργηθεί βρύση και να πέφτει το νερό από κάπως ψηλότερα προς τα χαμηλά. Πέφτοντας όμως το νερό σε συνεχή ροή πάνω σε πέτρα ή στο χώμα ή σε παχύ στρώμα πεσμένων φύλλων ακούγεται ένα συνεχές τσουρ τσουρ, γι' αυτό και η βρυσούλα αυτή λέγεται «τσουτσούρα». Αν το νερό που πέφτει είναι εντυπωσιακά πολύ, τότε έχουμε «τσουτσούρα» // το πέος του μικρού παιδιού: «Μαρούδα, να δ(γ)εις του τσουτσούρ' τ' αγγονού σ' μι φαίνιτι θελ' άν'γμα», δηλ. έχει φίμωση // φρ. «χτύπ'σα του κιφάλι μ' σ' ένα πατσάδ' κι πήγι του αίμα τσουτσούρ'», δηλ. το αίμα έβγαине σαν το νερό της βρύσης // **Τσουτσούρα**: οικισμός της περιοχής Κοινύρων που μετονομάστηκε σε *Κρήνη*. Κάτω από αιωνόβιο πλατάνι υπάρχει «τσουτσούρα» με τρεχάμενο νερό που έρχεται απ' το Βλαχό (τοπωνύμιο).

**τ'φαν'**: ιδιαίτερης σφοδρότητας ή οξύτητας καιρικό φαινόμενο, ιδίως του χειμώνα, όπως ένα άγριο μπουρίνι (καταιγίδα), μια σφοδρή χιονόπτωση, μια μεγάλη παγωνιά κ.λ.π.: «ιλούδα δε θα πιάσουμ' φέτους μι τα τ'φάνια που καν'», δηλ. δεν πρόκειται να μαζέψουμε εφέτος καθόλου ελιές λόγω της συνεχούς κακοκαιρίας. Απ' το άρθρο το + φαν' ρίζα του αρχ. φαίνω.

## Φ

**φαίνου**: υφαίνω: «πιο παλιά απού κουρ'τσούδια αρχίζαν να φαίνιν τα προνκιά ντουν οι κονπέλις» // **φαδ'** = το υφάδι // επίθ. **φαμένους** ή **φραντός**, συνών. **ου αργαστρίσους** = ο με τον αργαλειό κατασκευασμένος // ουσ. **του φάσ'μου**. Απ' το αρχ. υφαίνω.

**φακλάνα**: ψηλή και χοντρή γυναίκα με άχαρες αναλογίες.

**φαλαγγόδιμα**: είδος κόμβου. Άλλα είδη κόμβων: **ου γα'δρόκουμπους**, **ου σταυρόκουμπους**, **η θηλιά**. Απ' το **φάλαγγας** = ξύλο στο οποίο δένουν τα πόδια πολιτικών αντιπάλων όταν τους βασανίζουν + **δένω** (δέμα). «Φάλαγγας» επίσης ποινή για τους μαθητές σε παλιότερες εποχές.

**φαρφαράς -αρού**: αυτός που λέει πολλά χωρίς να είναι ουσιαστικά ή αξιόλογα αυτά που λέει, ο φλύαρος // ο καυχησιάρης για κάτι που έχει ή νομίζει ότι το έχει, ιδίως όταν πρόκειται για τα περιουσιακά του στοιχεία, για τις ικανότητές του ή για το ήθος του. Απ' το τουρκ. *farfara* = φλύαρος, ανόητος.

**φασλί**, μόνο στη φρ. «ασλί-φασλί» που σημαίνει: αλήθεια-ψέματα, τάχα, δήθεν: «δε φύγαν ακόμα για του τίναμα' ασλί-φασλί ήταν ζαμπούν'ς ου Δ'μήτρης» = δεν ξεκίνησαν ακόμα για το τίναγμα των λιόδεντρων, για





φελλί κι αυτό απ' το λατιν. *offella*.

**φ'καρ'**: «έκαψα του χέρι μ' απ' ντ'ν αγκώνα κι κατ' κι η πέτσα μ' βγήκε φ'καρ'» = έκαψα το χέρι μου απ' τον αγκώνα και κάτω και η επιδερμίδα μου βγήκε όπως βγαίνει το θηκάρι, όταν αποσπούμε απ' αυτό το μαχαίρι που περιέχει: «έβαλα λιγ' κόλλα σ' ένα πανί κι τύλ'ξα πολλές φουρές ντ' σουλήνα» δε (γ)κόλ'σι όμους καλά κι βγήκε φ'καρ'». Απ' το μsn. *φηκάριν* < *θηκάριον*, υποκορ. του αρχ. *θήκη* με τροπή του -θ- σε -φ-. Πρβλ. *φηλιάζου* < *θηλιάζου*.

**φ'κελ'** = σκαπτικό εργαλείο, το δικέλλι // φρ. «το τσαπί και το δικέλλι η καρδιά μου δεν το θέλει», λέγεται για να τονιστεί ότι κάθε δύσκολη χειρωνακτική δουλειά, όπως το σκάψιμο, δεν είναι αρεστή στον άνθρωπο. Απ' το αρχ. *δίκελλα*.

**φ'λαδ'**: το περίβλημα της κουκουνάρας του καλαμποκιού. Πιο παλιά τα «φ'λάδια» χρησιμοποιούνταν για τροφή βοδιών ή για γέμισμα στρωμάτων· ορισμένοι μάλιστα χρησιμοποιούσαν τα εσωτερικά τρυφερά «φ'λάδια» για τσιγαρόχαρτα // μεταφ. «πουλύ άρροστους ήταν αλλά γίν'κι φ'λαδ'», δηλ. ανάρρωσε τελείως, τώρα είναι γεμάτος υγεία. Απ' το *φύλλον* < υποκορ. *φυλλάδιον* < *φ'λαδ'*.

**φ'λάδα**: φυλλάδα, βιβλίο: «βέβαι' ξερ' πουλλά ου Κουσαντής· εχ' διαβάσ' φ'λάδης αυτός!» // μεταφ. **ψιφτουφ'λάδα** = ο ψεύτης: «μι τού 'πι ου Χαραλάμπ'ς αλλά ποιος πιστέβ' αυτή(ν) ντη ψιφτουφ'λάδα». Απ' το αρχ. *φυλλάς* = στρώμα ή σωρός φύλλων, βιβλίο.

**φλάσκα**: η νεροκολοκύθα, καρπός δηλ. του φυτού «κολοκύνθη η λαγνοφόρος», που, όταν αποξηρανθεί και αφαιρεθούν οι μέσα σ' αυτόν αποξηραμένες ψύχες, χρησιμοποιείται σαν μπουκάλι για τη μεταφορά νερού. Συνών. **μπούγκλους** // μεταφ. κοπέλα ή νέα γυναίκα φουσκομάγουλη με την έννοια και της τεμπέλας: «που να καν' ν'κουκυριό μ' αυτή(ν) ντη φλάσκα που πήρι» // υποκορ. **φλασκί**. Απ' το αρχ. *φλάσκη* = μπουκάλι κρασιού ή το αρχ. *φλάσκιον*, λατιν. *flasca*.

**φλαστάδα** και πληθ. **φλαστάδης** = τσακιστές πράσινες και κατ' επέκταση όλες οι πράσινες ελιές, δηλ. και οι «χαρακιαστές» και οι «βιλουνιαστές» που διατηρούνται σε γάρο. Απ' το αρχ. *κλάω* = σπάζω. Σ' άλλα θασίτικα χωριά λέγονται *κλαστάδες*.

**φ'λέβου**: φιλεύω, προσφέρω φαγητό σε φίλους // ουσ. του **φίλιμα**. Απ' το *φίλος*.

**φλοιδ'**: το φλούδι, ιδίως από κρεμμύδι, πατάτα, φασόλι κ.λ.π.: «καθάρ'εις τα κρουμμύδια, δε μάζιψις όμους τα φλοιόδια». Απ' το *φλοιός* < υποκορ. *φλοι-ίδιον*.

**φλούδ'**: το φλούδι, ο φλοιός καρπών // **φλούδα**: ο φλοιός των δέν-

[illegible]

λώμα το φορτίο από τη μια μεριά, για να μη γείρει μαζί με το σαμάρι, ως ότου φορτωθεί το ζώο κι από την άλλη μεριά και ισορροπήσει. Απ' το φορτώνω < αρχ. φορτώ.

**φραίνου:** ευφραίνω, χαροποιώ, προκαλώ ευχαρίστηση, καλοκαρδίζω: «αυτό τον κρασί ντιπ δε μι φραιν'» // **φραίνουμι** = ευχαριστιέμαι, χαίρομαι: «μπράβον γ'ναίκα' τον φρα'θ'κα σήμιρα τον φαί σ'» // παροιμ. «ον λόγους μ' έφρανι κι του φουμί σ' φα' του». Λέγεται όταν κάποιος δείχνει προθυμία και ζήλο να μας βοηθήσει σε μια δύσκολη για μας στιγμή. Απ' το αρχ. ευφραίνω.

**φρόκαλου** και πληθ. **φρόκαλα** = σκουπίδια και κυρίως άχρηστα ξυλαράκια, φύλλα κ.λ.π.: «μάξιπι τα φρόκαλα απ' ντ'ν αυλή τ'ς καλύβας να καθαρίσ' ου τόπους» // «φερ' λίγα φρόκαλα για προνσάναμμα ν' ανάφουμ' φουτιά». Απ' το μsn. φροκαλώ = σκουπίζω < φουρκαλώ (;) < φούρκα = δικράνι ή (;) φιλοκαλώ.

**φτινάδ'**: λεπτό κυλινδρικό ξύλο διαμέτρου 6-10 εκ., προερχόμενο από κλαδιά συνήθως πεύκων, που καίγεται στο τζάκι ή κομμένο σε κοντά κομμάτια στη σόμπα: «ν' ανιβά(ι)σ'ς στ' (α)τζάκ' έναν ντανλό κι λίγα φτινάδια». Απ' το μsn. φτενός = λεπτός.

**φυντάν'**: βλαστάρι των φυτών ή μικρό φυτό // μεταφ. μικρό παιδί, απόγονος: «να τα χαιρίτι τα φυντάνια τ' τέτοια άπραγα που τά 'κανι» // παροιμ. «απού πού 'σι φυντανάκ'; απ' αυτό του κλονναράκ'», δηλ. τα παιδιά μοιάζουν τους γονείς τους, έχουν το ήθος τους, τα προτερήματά τους ή τα ελαττώματά τους, γιατί πάντα «του μήλου απ' κατ' απ' ντη μ'λια πεφτ'». Απ' το αρχ. φύω = φυτρώνω. Τουρκ. *fidan* = βλαστός, παραφυάδα.

## X

**χαβαλές:** κάθε φορτίο που καίτοι είναι ελαφρύ, εν τούτοις δυσκολομεταφέρεται, γιατί δε φορτώνεται εύκολα στο ζώο, είτε λόγω όγκου, π.χ. χόρτο, είτε λόγω σχήματος, π.χ. πιθάρι, στάμνα, είτε γιατί αποτελείται από πολλά επί μέρους μικροπράγματα // κάθε αντικείμενο που δε μας είναι απαραίτητο σε κάποια δουλειά, σε κάποιο ταξίδι κ.λ.π. κι όμως αναγκαζόμαστε να το έχουμε μαζί μας // άνθρωπος που η παρουσία του δε μας εξυπηρετεί σε τίποτε και μόνο σκοτούρες μας γεμίζει: «ήρτι κι ου Γιωρ'ς μαζί μας για χαβαλές' κι ανήμπουρδούς εν' κι τιμπέλ'ς' τι δ'λεια νά καν'». Απ' το τουρκ. *havanale* = η επιφόρτιση.

**χαβάς:** σκοπός τραγουδιού // μεταφ. «δε (μ)πα' να λεν' οι άλλ'· αυτός ντου χαβά τ'» = δεν πάει να λένε οι άλλοι· αυτός κάνει (ή λέει) εκείνο που θέλει ή εκείνο που ξέρει // «δε μι φτάνιν τα θ'κα μ' τα βάσανα, αυτοί(ν)



το χώμα με προσθήκη νερού γίνεται πηχτή λάσπη = «χαμούρ» κ.λ.π. Απ' το τουρκ. *hamur* ή *camur*.

**χα[μ]ψί** = μικρή σαρδέλα και κατ' επέκταση κάθε μικρό ψάρι: «μί' φιοι λίγα χα(μ)ψά ον γιος (ι)μ' κι τα τ' γάν' σα» // μεταφ. μικρόσωμο και ασθενικό άτομο. Απ' το τουρκ. *hamsi*.

**χαρα[γ]ή**: η χαραυγή, τα χαράματα: «αύρι(γι)ον χαρα(γ)ή πρεπ' να παμ' για πότ' σμα» // υποκορ. **χαραγούδα**. Απ' το χαράσσω + αυγή.

**χαράμ'**: κάθε τι που αποκτά κάποιος χωρίς να το αξίζει, είτε γιατί τ' απόκτησε με αδικίες ή δόλους, είτε γιατί του το χάρισε η τύχη, την οποία όμως προκάλεσε με υπουλότητα και μηχανορραφίες: «χαράμ' εν' αυτό του χουράφ' πλήρουσι μαρτύρ' για να του κινδίσ' ον παλιάθρουπους», «καήκαν κι τα δέντρα τ(ι) Χρήστ'; δεν (μ)πειράζ', χαράμια ήταν» // επίρρ. άδικα, ανώφελα, αντίθ. του «χαλάλ'»: «δε (γ)καν' τίποντα ον μαντράχαλους· χαράμ' ντου (ν) ταϊζιν», «χαράμ' παν' οι κόποι μ'» // κατάρα: «χαράμ' να σι γένιν όσα μι πήρις άδικα κι να τα ξιρά(ι)σ'ς αίμα» // **χαραμίζου**: ξοδεύω ανώφελα χρήματα ή προσπάθειες ή κόπους: «ζει μικρουπίντας κι χαραμίζ' ντ' ζουή τ'», «χαράμ' σι τα νιάτα τ'ς μ' αυτό του γιουρούφταλου που παντρέφκι» // **χαραμτζής** και θηλ. **χαραμτζού**: αυτός που απολαμβάνει τα χαράμια. Συνών. **χαραμουφά'ης** και **χαραμουφαγάς**. Απ' το τουρκ. *haram*.

**χαραμάδα**: σχισμή, ρωγμή σε τοίχο ή σανιδένιο κατασκευάσμα, στενό κι επίμηκες άνοιγμα στα σημεία εφαρμογής των μερών ενός κατασκευασμένου αντικειμένου: «τραβήξαν πουλύ τα σανίδια τ'ς πόρτας κι ανοίξαν χα-ραμάδισ» = ξεράθηκαν πολύ κι έχουν συσταλεί απ' την πολυκαιρία τα σανίδια της πόρτας και δημιουργήθηκαν σ' αυτή σχισμάδες. Απ' το αρχ. *χηραμής*. Συνών. *αραμάδα*, *αραγός*, *φνράδα*.

**χαραματιά**: το ίχνος που αφήνει ένα σκληρό και μυτερό όργανο πάνω σε μια ξύλινη, γυάλινη, μεταλλική κ.λ.π. επιφάνεια ή και πάνω στο έδαφος // Συνών. του **χαράκ'**, η **χαρακιά**, η **χαραγή**, του **χάραμα**. Απ' το χαράσσω > χάραγμα > χάραμα > χαραματιά.

**χαρβαλίδια**: στολίδια στα οποία αρέσκονται οι γυναίκες αλλά κατ' επέκταση και επιδείξεις, λούσα κ.λ.π., που επιδιώκουν οι φιλάρεσκες γυναίκες. Συνών. περίπου **μπιχλιμπίδια**: «κάναμ' μια νυφ' μάλαμα· δε ντ' νιάζιν ντιπ τα χαρβαλίδια, βλεπ' ντη δ' λεια τ'ς κι ντόνιτι ν' κουκυρίσαν». Απ' το **χάρβαλα** (;).

**χάρβαλου**: το χάρβαλο, κάθε τι που είναι έτοιμο να διαλυθεί, που έχει εξαρθρωθεί: «αυτό τ' αλέτρ' ντιπ χάρβαλου γίν' κι· πρεπ' να πάρουνμ' κι-νούριον» // **ξιχαρβαλώνου**: χαλνώ κάτι χωρίς να το διαλύω καταστρέφοντας το τελείως, χαλνώ δηλ. μόνο την αρμονική σύνδεση των μελών του,



ξουμε τη μουριά που είναι γεμάτη ώριμα μούρα; // ξεχύνομαι, επιτίθεμαι ορμητικά εναντίον κάποιου: «μόλις πήγα μι χύμ' ξι να μι βγάλ' τα μάτια» = μόλις πήγα με όρμησε για να μου βγάλει τα μάτια. Απ' το αρχ. χεύμα ή χύμα = ορμητικό ρεύμα, ροή· μσν. χουμώ > χουμίζω.

**χναρ'**: αποτύπωμα του ποδιού ανθρώπου ή ζώου στο έδαφος, στο χιόνι κ.λ.π.: «μ'λαρ' έκανι ντ' ζημιά στον μπαχτσέ, γιατί αυτό δείχνι τα χνά-ρια» // πρότυπο σχεδιάσμα σε χαρτί ή σε ύφασμα ενός αντικειμένου με βάση του οποίου γίνονται άλλα παρόμοια: «θα πω ντ'ν Ιλέν' να μι κοψ' δυο χνά-ρια για μανίκια». Απ' το αρχ. ίχνος < υποκορ. ιχνάριον < χνάρι.

**χούι**: έμφυτη ή επίκτητη ιδιότητα, ελάττωμα ή κακή συνήθεια: πα-ροιμ. «πρώτα βγαιν' η ψ'χη κι ύστιρα του χούι» // χαρακτηριστικό γνώρισμα του χαρακτήρα, του ήθους: «κανέ'ς δεν μπορεί να ντου βρει τα χούγια τ'» // για ζώο: «δε θα στον δώσουν τον μ'λαρ', γιατί δε ξερ'ς τα χούγια τ' κι απον-κλείετι να του φουρτώ(ι)σ'ς» // για μηχανήμα: «δε μπόρεις να βαλ'ς μπρουστά ντ' μηχανή, γιατί μον' ιγώ ξέρουν τα χούγια τ'ς» // «κάθι δ' λεια εχ' του χούι τ'ς» // Συνών. του φυσικό: «μη σι κακονφαίνιτι τον φέρσ-μον τ'ς Μαρούδας· αυτό εν' του φυσικό τ'ς», αυτός είναι ο χαρακτήρας της. Απ' το τουρκ. hui = η έξη, ο χαρακτήρας.

**χουρατεύου**: μιλώ, λέω: «ακούς τι σι χουρατεύουν;» = ακούς τι σου λέω; // κάνω αστεϊσμούς, πειράζω κάποιον με λόγια χωρίς πρόθεση να τον στενοχωρήσω, μιλώ χωρίς σοβαρότητα: «σουβαρά μιλάς ή χουρατέβ'ς» // «ου Γιωρ'ς δε χουρατέβ'» = ο Γιώργος δεν αστεϊεύεται, «δε χουρατέβ' ου κιρός σήμιρα· του κορύ(γι)ου εν' για χ'μουνιάτ'κα ρούχα» // **χουρατό** = η συζήτηση, η ομιλία ή ο άκακος αστεϊσμός // **χουρατατζής**: αυτός που συνηθίζει να πειράζει τους άλλους, να κάνει αστεϊσμούς. Απ' το χωρα-ίτης > χωρα-ιτεύω > χωρατεύω.

**χουχλακίζου ή χουχλάζου**: κοχλάζω, αναταράσσομαι λόγω βρα-σμού, βράζω: «δ(γι)ε αν χουχλακίζ' ου τζέτζηρ'ς», δηλ. το νερό που περιέ-χει η χύτρα // **χόχλους**: ο κοχλασμός, η αναταραχή υγρού λόγω βρασμού: «θα στήσου του φαϊ να παρ' έναν χόχλον κι θά 'ρτου» = θα βάλω το φαγητό στη φωτιά να σιγοβράσει και θα έλθω. Παραλλ. φρ. «θα στήσου του φαϊ να παρ' μια βρασ'». Πρβλ. «η γη σκιρτά ως χόχλος» (Σολωμός). Απ' το μσν. χοχλάζω < αρχ. καχλάζω = «κυρίως επί βρασμού του κύματος, όταν θραυ-σθέν εις την ακτήν ύστερον αφρίζη και κοχλακίζη, ως το ζέον ύδαρ».

**χουχλιός**: εδώδιμο σαλιγκάρι της θάλασσας: «α παμ' για χουχλιοί στον γιαλό;» // υποκορ. **χουχλίδ'**: «θιρομόβρασα λίγα χουχλίδια για να τα κάνουν σαλάτα μι λαδ' κι λιμόν'» // τοποθεσία στην παραλία μεταξύ Πο-τού και Αστρίδας. Απ' το μσν. κοχλιός < αρχ. κοχλίας.

**χουχλώνου**: κουκουλώνω, σκεπάζω κάποιον στο κρεβάτι πολύ κα-



[illegible]

**νιρουσταλίδα:** φουσαλλίδα εξανθηματική του δέρματος, μικρή φου-  
σκαλίδα που βγαίνει στο σώμα π.χ. μετά από κάψιμο ή από σκάψιμο σε άμα-  
θα και τρυφερά χέρια και είναι γεμάτη από υδαρές υγρό, η φλύκταινα. Απ'  
το νερό + σταλίδα = στάλα ή σταλιά, σταγόνα, ρανίδα. Συνών. φουλτάκα ή  
φουλτάκ'.

**νιώνου:** νιώθω, αντιλαμβάνομαι με τις αισθήσεις μου, αισθάνομαι:  
«ντουν ένιουσα πού 'ρτι» = τον αντελήφθηκα, «ένιουσις του χαλάζ' ντ' νύ-  
χτα;» // γνωρίζω, ξέρω: «τι νιων' αυτός απού κλάδιμα;» // φρ. «δε νιων'  
ούτι τι λέει ούτι τι καν'», «δε νιων' που παν' τα τέσσιρα» // συναισθάνομαι,  
συμμερίζομαι τη χαρά ή τη λύπη κάποιου: «έχον πουλλά βάσανα, αλλά ποιος  
να μι νιος' δεν έχον κανέναν του πουνώντας» // ξυπνώ: «άμα νιώσου, πρι-  
χαράξ', θα σι σ'ώσου να φύγουμ'» // **άνιουτους:** αυτός που βρίσκεται σε  
λήθαργο ή σε κώμα, αυτός που δεν επικοινωνεί καθόλου με το περιβάλλον, με  
τις αισθήσεις: «χτύπ'σι στου κιφάλ' κι εν' άνιουτους στου κριβάτ'». Παραλλ.  
φρ. «εν' στου ντάλαλου». Απ' το αρχ. νοώ > αόρ. ενόησα > ένιωσα > νιώνου.  
Συνών. νιώθου < μsn. γνώθω < έγνωσα < έγνων < γιγνώσκω, νουγώ.

**νουγώ:** νοώ, καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, νιώθω: «νούδι ακούει,  
νούδι νουγά» = ούτε ακούει, ούτε καταλαβαίνει // γνωρίζω, ξέρω: «τι πή-  
ρις αυτόν ντου μάστουρ'; αυτός τίπουτα δε νουγά» // **σνουγώ:** ενημερώ-  
νω ή ειδοποιώ έναν άλλον για κάτι που θα κάνουμε μαζί: «αύρι(γι)ου θα  
παμ' για ξύλα μι ντου Μήτσου κι πρεπ' να ντου σ'νουγήσου απουβραδís //  
**σ'νουγιέμι:** συνεννοούμαι με κάποιον, ανταλλάσσουμε απόψεις και συμ-  
φωνούμε: «ιμείς σ'νουηθήκαμ' πώς θα μοιράσουμ' τα χουράφια» // ουσ.  
**συνιννόησ'** // φρ. «ντουν έχον σ' νουημένον» = τον έχω ενημερώσει, «εν'  
σ'νουημένους» = είναι ενημερωμένος. Απ' το αρχ. νοώ. Συνών. νιώνου.

**νουματίζου:** ονομάζω, δίνω όνομα ή καθορίζω τίνος θα είναι, σε  
ποιον δηλ. θ' ανήκει, καθένα από πολλά αντικείμενα που θα διαμοιραστούν //  
αποκαλύπτω, ανακοινώνω το όνομα κάποιου, πληροφορώ ποιος είπε ή έκανε  
κάτι: «νουμάτ'σι ποιος έκανι ντ'ζημιά;». Απ' το όνομα. Συνών. ξινουματίζου.

**νούρια** μόνο στον πληθ.: οι παραξενιές, οι ιδιοτροπίες, τα ελαττώματα  
του χαρακτήρα: «ποιος θα ντου (μ)παρ' μι τόσα νούρια πό'χ';». Ίσως απ'  
τα σ'νόρια με αποβολή του -σ-. Βλπ. λ. σ'νουρίζονμι.

**νουτίζου** μεταβ. νοτίζω, υγραίνω: «του νότ'σις του μαλλί, γιατί τ'  
άφ'σις όξου ουλ'νυχτιά» // αμετ. υγραίνομαι: «πέρασι χιον' απ' τα κιραμί-  
δια κι νότ'σι του (ν)ταβάν'». Απ' το νότος.

**νταβατούρ':** ο θόρυβος, η φασαρία: «τι νταβατούρ' εν' αυτό, μαρη;  
μι πήρ'τι τ'αυτιά» // μεταφ. «πουλύ νταβατούρ' για του τίπουτα» // «δεν  
έκανα ο,τ' είπι κι θά 'χουμ' νταβατούρια», δηλ. φασαρίες, καυγάδες // ατα-  
ξία και σύγχυση που προκαλείται σε συρροή και συνωστισμό πολλών ατό-

ον παπάς». Απ' το αρχ. *χρίω* = αλείφω ή τρίβω ελαφρά το σώμα με κάτι ευωδιαστό.

**χυάδ'**: έτσι χαρακτηρίζεται κάθε σφριγηλό και γεμάτο ζωντάνια νεαρό άτομο και κυρίως κοπέλα που κινείται ζωηρά, περπατά ή περνά μπρος στα μάτια όσων τη θαυμάζουν σαν να κινείται η ίδια η ζωή στις καλύτερες στιγμές της: «*τίνους εν' αυτό του χυάδ' που πέρασι καμαρουτό, ρε Μήτσου;*». Μάλλον πρέπει νά 'χει σχέση με το αρχ. *χεύμα* ή *χύμα* = ορμητικό ρεύμα, ροή. Πρβλ. και την έννοια του *χύνομαι* ή *ξεχύνομαι* = ορμώ, κινούμαι με ορμή.

## Ψ

**ψακώνου**: δηλητηριάζω, φαρμακώνω: «*ου Δ'μήτρης δε (μ)πέθανι απ' αρρώστια, ντου ψακώσαν*» // **ψακώνουμι** = δηλητηριάζομαι: «*νόμ'σι πως ήταν χονχούλια, γι' αυτό τά 'φαγι κι ψακώθ'κι*» = νόμισε ότι ήταν φαγώσιμα μανιτάρια, γι' αυτό τά 'φαγε και δηλητηριάστηκε // **ψάκουμα** = η δηλητηρίαση, το φαρμάκωμα // **ψακί** = δηλητήριο, φαρμάκι // **ψακιά** = τα δηλητηριώδη μανιτάρια. Απ' το *ψιάκιον* υποκορ. του αρχ. *ψίαξ* ή *ψιακή*.

**ψαχλεύου**: ψαχουλεύω, ψάχνω με επιμονή και υπομονή να βρω κάτι χρησιμοποιώντας κυρίως τα δάχτυλά μου: «*τι ψαχλέβ'ς τόση (νι)ώρα μεσ' στα κουρέλια;*» // ουσ. του **ψαχούλιμα**, επίρρ. **ψαχουλιφτά**. Απ' το *ψάχω* < αρχ. *ψαύω* + *χαλεύω* = ζητώ < αρχ. ουσ. *χαλή* = παλάμη.

**ψήδ'**: κομμάτι ψημένου κρέατος // Σύνθ. **κουψίδ'**. Απ' το *ψήνω* και συνθ. απ' το *κόπτω* + *ψήνω*.

**ψιφτικούρα**: το μεγάλο ψέμα: «*δε χάβου ιγώ τέτους ψιφτικούρις*». Απ' το *ψεύτικος* < *ψεύτης*.

**ψ'μαρ'**: μικρό ζώο, αρνί, κατσικάκι κ.λ.π. που έχει γεννηθεί αργοπορημένα κι όχι στον καιρό που γεννιούνται όλα τ' άλλα: «*τ' Αϊ-Λια θα σφάξουμ' ένα κατσ'κούδ' ψ'μαρ'*» // «*η (γ)Ιλέν' εν' του ψ'μαρ' μας*» = η Ελένη είναι το τελευταίο και μικρότερό μας παιδί. Απ' το αρχ. *οψέ* < *όψιμος* = ο ύστερος, αυτός που έγινε μετά τον πρόποντα ή το διορισμένο χρόνο. Υποκορ. *οψιμάριον* < *ψιμάρι* < *ψ'μαρ'*.

**ψουφουπείν'ς** και θηλ. **-είνα**: αυτός που δεν έχει να φάει και φοβά της πείνας. Λέγεται συνήθως όταν θέλει κανείς να υποτιμήσει κάποιον, όχι αναγκαστικά φτωχό: «*α να χαθεί ου ψουφουπείν'ς που θα πει ότι ιγώ δε δί-νου τα δαν'κά*». Από το *ψοφώ* + *πείνα*.

**ψούχ'λου**: ψίχουλο, μικρό τρίμμα ψωμιού, τυριού κ.λ.π.: «*έφαγισ κι γέμ'σις ντου ντόπου ψούχ'λα*» // μεταφ. «*ψούχ'λου δεν (μ)πήρα απ' ντη*

[illegible]